

#6 (46), 2019 część 7

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe

(Warszawa, Polska)

Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

#6 (46), 2019 part 7

East European Scientific Journal

(Warsaw, Poland)

The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
**Peter Clarkwood(University College
London)**
Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**
**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**
**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**
**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 kopii.

**Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie
85/21, 02-001 Warszawa, Polska»**

**Wschodnioeuropejskie Czasopismo
Naukowe**

Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001
Warszawa, Polska

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

**Dawid Kowalik (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
**Peter Clarkwood(University College
London)**
Igor Dziedzic (Polska Akademia Nauk)
**Alexander Klimek (Polska Akademia
Nauk)**
**Alexander Rogowski (Uniwersytet
Jagielloński)**
Kehan Schreiner(Hebrew University)
**Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika
Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)**
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
**Mikołaj Żukowski (Uniwersytet
Warszawski)**
**Mateusz Marszałek (Uniwersytet
Jagielloński)**
**Szymon Matysiak (Polska Akademia
Nauk)**
**Michał Niewiadomski (Instytut
Stosunków Międzynarodowych)**
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

**Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-
001 Warsaw, Poland»**

East European Scientific Journal

Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Po-
land

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

СОДЕРЖАНИЕ

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Butko B. FINANCIAL TOOLS FOR HIGH-TECH FIELD ACTIVE SMES	4
Volkov M.N. РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДЕЛОВЫХ КОММУНИКАЦИЙ И ОЦЕНКА ИХ ЭФФЕКТИВНОСТИ.	10
Горбаченко С.А. ЗНАЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОРЕГОСПОДАРСЬКОГО КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ	14
Грінченко Р.В. ВИЯВЛЕННЯ ЗМІН ТА ЇХ ПРИЧИН У СЕРЕДОВИЩІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА	18
Diakov O.V. TO THE THEORY OF THE QUESTION OF THE ENTERPRISE'S ECONOMIC SAFETY AT FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY	22
Коробко Д.Г. ВИКОРИСТАННЯ МОДИФІКОВАНОЇ МОДЕЛІ ХАРРОДА-ДОМАРА ДЛЯ АНАЛІЗУ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	26
Леонтьев Р.Г. МОДЕЛЬ КВАЗИОБОСНОВАНИЯ «ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕХАНИЗМА ГЧП»: РЕЦИДИВ НЕЗАКОННЫХ ЗАИМСТВОВАНИЙ	31
Леонтьев Р.Г. ДЕСТРУКТИВНАЯ «СТРУКТУРА АВИАПРЕДПРИЯТИЯ» И ЭФЕМЕРНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ ГЧП: КВАЗИЭФФЕКТИВНОСТИ	38
Макухин А.Г. "ЭВОЛЮЦИЯ КООПЕРАЦИИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И КИТАЙСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ В НЕФТЯНОМ СЕКТОРЕ"	44
Osmonova A.A., Osmonova T.A., Emirova A.E. THE IMPACT OF INSTITUTIONS ON POVERTY	49
Поляк Н.О., Самерханова З.В. ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ БЕЗПЕКИ ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДИТИНИ В РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ.....	60

ЭКОНОМИЧЕСКИЕ НАУКИ

Butko B.

*Postgraduate Department of International Economics and Marketing,
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine*

FINANCIAL TOOLS FOR HIGH-TECH FIELD ACTIVE SMES

The article analyzes the main instruments of financing of active small and medium-sized businesses in the high-tech market, which facilitate the implementation of innovations. Dynamics of investment activity of small and medium business entities has been considered. The dynamics of investment activity of private investment companies of the EU, the USA and Japan has been monitored and graphically represented. The evolution of investment venture capital in Europe, investment activity Business angels American investment segments, business angels on the EU market, the number of business angel networks and the main segments of investment business angels have been investigated.

Keywords: venture capital; corporate venture funding; business-angels; crowdfunding; R&D; SME.

Relevance. Private sector functionality in high-tech sphere is not limited to large companies, even though they dominate globally in this segment of the global market. Much of developed countries gross domestic product had been created in the sector of small and medium businesses (SMEs). In context of knowledge revolution where the transition leads from physical and material to knowledge dominated economy, SMEs become the main micro-unit. Group cohesion, versatility, flexibility and organizational dynamism that traditionally fit smaller, dynamic companies today are crucial for the economy and society which is predominantly knowledge-based.

Recent articles on the research analysis. Investment activities of SMEs in high-tech global market studied by M.Roko, V.Beynbridzh, H.Erlyh, D.Haltivanher, I.Hetevey, H.Miranda and others.

Unexplored chapters of the overall problem. Despite the growing importance of entrepreneurship in creation of highly efficient and mobile high-tech businesses almost everywhere, in every country advanced and innovative SMEs face a number of barriers to finance, especially ones with asymmetric information and significant financial gaps between investors and entrepreneurs. They also suffer from a lack of resources, insufficient collateral and lack of relevant tracking record.

The following study is an analysis of main instruments to financing high-tech SMEs, their investment activity dynamics and further development trends.

The article body. SMEs dominate the global business stage by the number. Although accurate data seems difficult to obtain, late estimates indicate over 95% of enterprises of the global world are SMEs, which is, in turn, covers 60% of private sector employment [1].

"Annual Report on European SMEs 2013/2014 "Partial and fragile recovery" emphasizes that "In past 2013, there were 21.6 million SMEs in EU, employing 88.8 million people and receiving revenues of almost 3.7 trillion euro (28% of EU GDP). 99 out of a 100 of companies belong to this category, as well as each two out of three employed workers. 58% of added value for each euro was generated in the SMEs sector. This well illustrates how important small and medium business are" [2].

The report further underlined the key indicators to a comparison of SMEs in the EU, US and Japan. The EU currently has more than 21 million of non-financial SMEs and the US more than 18 million SMEs then in Japan there are almost 4 million (Table 1).

These figures do not take differences in the size of the respective economies into account and, therefore, do not provide a clear picture of relative importance of the SMEs sector in each of the three countries. A completely different picture is made when rates are adjusted accordingly for SMEs, for example in relation to gross domestic product (Fig.1).

Table 1

SMEs overlook in EU28 (2017), US (2016) and Japan (2017)

	Number of small and medium enterprises (mln)	Number of SME's employees (mln)	Added value (trln. €)
EU28	21.6	88.8	3.7
USA	18.2	48.7	3.3
Japan	3.9	33.5	-

Source: Annual Report on European SMEs 2017/2016 [1].

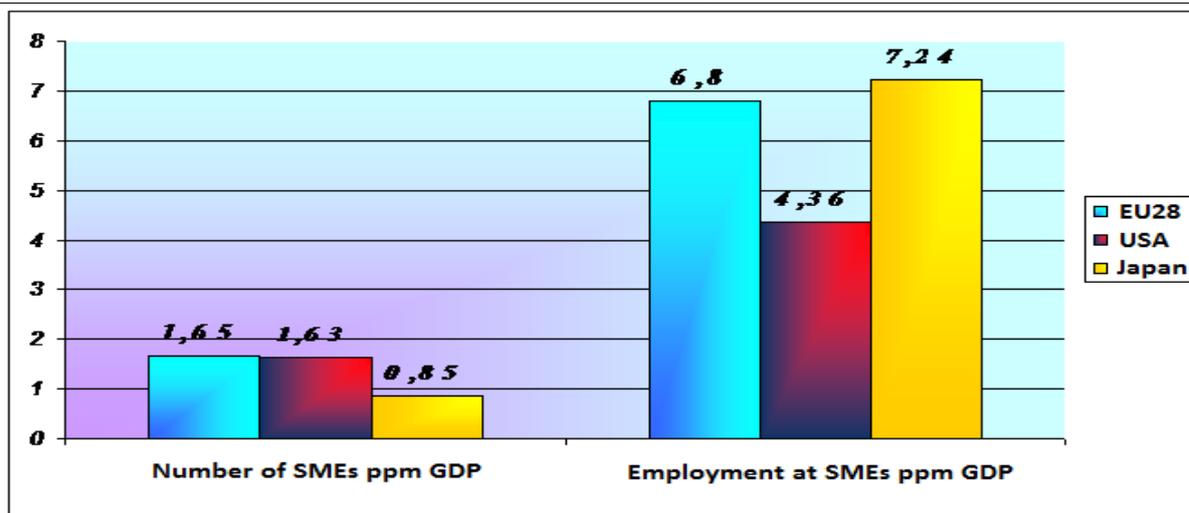

Fig.1 Number of enterprises and employment in EU28 (2017), US (2015) and Japan (2016) - ratios to GDP (ppm \$).

Source: Annual Report on European SMEs 2017/2016 [2].

Fig. 1 clearly illustrates the important role of small and medium enterprises in the US, EU and Japanese economies.

Small business continues to be an incubator for innovations and employment growth in recent years. Small businesses continue to play a vital role in the economy of the US. They amounted up to 46% of private non-farm income to GDP in 2008 (last year for which data source is available), compared to 48% in 2002 [3].

Contribution of small businesses to Canada's GDP is nearly 30%, while medium-sized enterprises form 9% of GDP. SMEs employ almost ten million Canadians. [4]

National Science Foundation of the US (NSF) in the annual analytical publication «Science and Engineering Indicators 2014» provides dynamics of R&D

expenditure by private US companies according to their size (number of employees).

Substantial lead on this indicator is observed by companies employing 25,000 or more. Second spot in this SMEs "race" belongs to companies where the number of employees is less than 500, which is striking. In 2011, the following companies spent 46.5bn\$ on R&D. This fact pushes to elaborate on issue of SMEs investment, evaluate the opportunities that small enterprises gain in advancing their scientific and technological achievements in high-tech global market.

The OECD «OECD Science, Technology and Industry Outlook. 2012» annual review showcased the basic tools of financing SMEs in order to promote innovation are provided (Table 2).

Table 2

The main instruments of financing small and medium enterprises in order to promote innovation [6]

Funding tools	Funding key features	Notes
1	2	3
Bank loans	Used as one of the most common tools for access to finance, needs guarantees or collateral in exchange for loans.	Debt payments commitments
Grants & subsidies	Used as initial funding for innovative Start-Ups and SMEs on embryonic and early stages: small business innovative research in the US, UK and Netherlands; preferential tariffs in Denmark and Germany: OSEO funding in France; Innovation and Investment Fund in the UK.	Complements market failures, funding for embryonic and early stages
Business-Angels	Source of funding in the early risky stages, which provides financing, consulting and business management training. Typically, investing into groups and networks, for example. Tech Coast Angels and Common-Angels in the US, Seraphim Fund in the UK, etc.	Funding for start-up on early stage
Venture capital	Typically, investment possible on the later, less risky stages of growth. As well called "patient" capital due to a long investment period (10-12 years). Preseed Fund and Innovation Investment Fund in Australia, Yozma Fund in Israel, Seed Fund Vera in Finland, Scottish Co-investment Fund in the UK, etc.	Financing for mature, later expansion stage

Corporate venture funding	Used by large companies. Investments in innovative start-up in order to increase corporate competitiveness to address strategic or financial objectives.	Strategic motive
Crowdfunding	Collective financing tools through the Internet, which makes it easier for small businesses to raise capital on embryonic and early stages.	High fraud potential
Tax incentives	A wide range of tax incentives for R & D and business investment, in most countries. Enterprise Investment Scheme in the UK, tax relief on tax on wealth (ISF) in France, Business Expansion Scheme in Ireland.	Indirect, non-discriminant

Source: compiled by the author under [6].

We have already noted that innovation, particularly in the research, development and implementations of high technology sphere is a process creative, dynamic, emergent, unpredictable, and in other words - a process with high risk potential. Therefore, consideration should be paid to focus SMEs financing instruments that respond precisely on the feature of inclusive innovation process, which are, by name - venture capital, business angels and crowdfunding.

Many definitions of venture capital exist, but they somehow had all reduced to its functional task - growth of a particular business promotion by providing a certain amount of money in exchange for a certain business - stake.

Classic venture capital has the following characteristics:

- Performed directly in equity companies;
- High risk involved;
- Lack of long-term liquidity;

- Return on investment made by selling companies' shares.

Subjects of venture business are: financial acceptors - venture capitalists and entrepreneurs; financial donors - individuals, companies and specialized funds; financial and information intermediaries that provide the connection between the two.

Venture financing was one of the drivers of the developed countries economy, although the size of its investment in total investment flow is relatively small. According to PricewaterhouseCoopers' venture capital private investment in new technologies in the first half of 2016 totaled nearly \$ 22.7 billion. [7]

As for venture capital market segments, their distribution are presented in Table 3. Regarding venture capital investment activity of the EU, it should be noted that after the dynamic growth in 2008-2012, 2013 showed decline in funding, which actually stabilized in 2014. (see. Figure 3).

Table 3

Investments by industry, \$mln

	1 st quarter of 2016	% growth to previous index	2 nd quarter of 2016	% growth to previous index
1	2	3	4	5
Software	4 052 280 100	42%	6 060 165 700	47%
Biotechnology	1 089 872 700	11%	1 840 009 500	14%
Media & Entertainment	732 154 000	8%	1 024 429 100	8%
IT Services	792 131 700	8%	746 582 900	6%
Industry & Energy	527 255 000	5%	717 652 600	6%
Medical devices and equipment	600 538 200	6%	648 665 700	5%
Consumer goods and services	555 448 500	6%	552 937 300	4%
Financial services	310 208 200	3%	308 744 100	2%
Computers and devices	188 221 200	2%	270 339 500	2%
Retail & Distribution	251 574 900	3%	233 317 100	2%
Network equipment	20 548 900	0%	164 829 900	1%
Semiconductors	181 843 200	2%	129 979 100	1%
Electronics	178 059 700	2%	124 800 000	1%
Medical services	79 210 300	1%	84 040 000	1%
Telecommunications	63 110 900	1%	35 816 700	0%
Business products and services	84 641 000	1%	26 393 800	0%
Other	2 821 000	0%	125 000	0%
Quarterly total:	9 709 919 500		12 968 828 000	

Source: compiled by the author under [7].

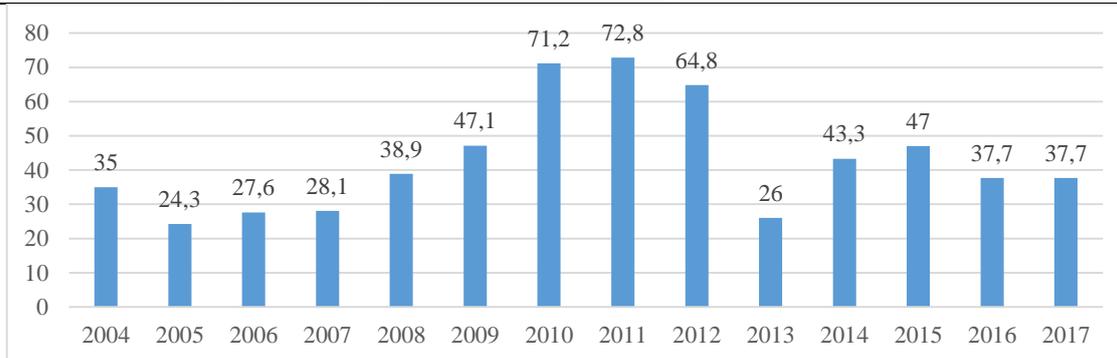

Fig. 3 The investment activity of EU private equity firms (bln. Euro) [8]

Source: compiled by the author on the basis of [8].

As shown in Figure 3, private capital investment activity of EU enterprises has not reached pre-crisis level and decreased slightly compared to 2015. However, the dynamics of venture capital activity (Figure 4) shows that European investors with decrease in funding in absolute terms, have begun to pay more attention to

Start-Up projects and made initial marketing. Such a company may be either emerging or already existent throughout a certain period, but has a short market history. Usually, such a company already has a team management, a business plan and is operational.

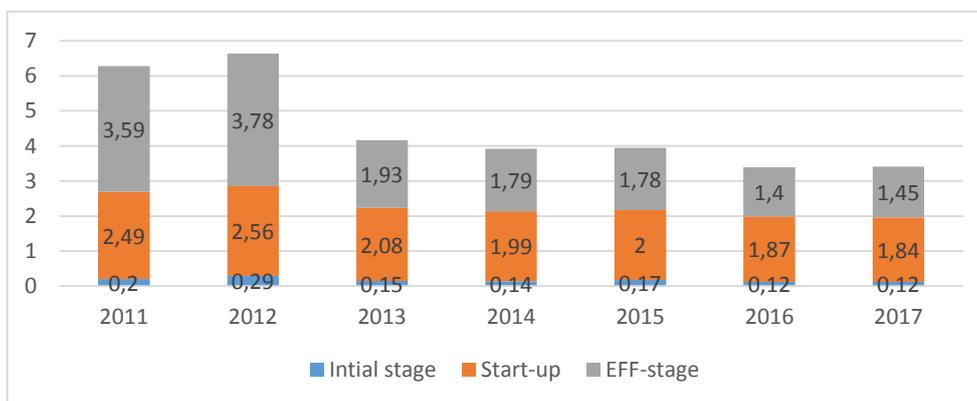

Fig. 4. The evolution of venture capital investment in Europe [8]

In a OECD recent report the important role played by the "Business Angels" in the financing of companies with high growth potential is emphasized. «Business Angels» are usually individuals with business experience which directly invest part of their personal assets in new and growing company which is not yet quoted on the stock market.

Business Angels mainly focus on information and communication technologies, software, biotechnology and health care (Figure 5). Most of the funding is performed to embryonic (seed) and early stages of the business and Start-Up businesses, although in some countries Business Angels are also involved at the stage of the EFF.

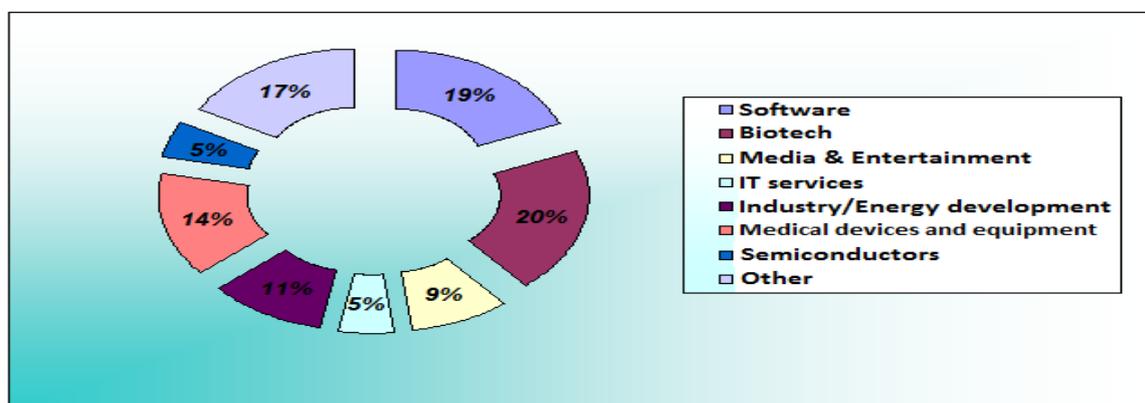

Fig. 5 Main Business Angels investment segments [9]

Source: compiled by the author under [9].

Also, it should be noted that:

- Business Angels prefer financing in highly risked entrepreneurial firms with high growth potential at an early stage of their development;
- Prefer small amount of funding necessary to launch new enterprises;
- Invest in virtually all industries, however, regardless of sectorial affiliation, Business Angels are mostly attracted by high growth potential;
- Business Angels adopt flexible financial solutions rather than venture capitalists; formulate their own investment criteria, wider investment horizon shorter processing and lower rate of return;
- Financial resources from Business Angels are commonly cheaper than those of financial institutions;

- Most Business Angels are useful because of their deep knowledge of the case; that is why they prefer local investments, which allows an opportunity to take part in the management of the company;

- Financial market Business Angels are more geographically dispersed than venture capital market;

- Business Angels financing provides a positive impact on companies as it increases the attractiveness in the eyes of other stock market participants;

- Business Angels are useful directly providing their clients with loan guarantees.

It is necessary to state that the number of Business Angels, except for some periods of crisis is growing, a vivid illustration of this are the data presented by the European Commission.

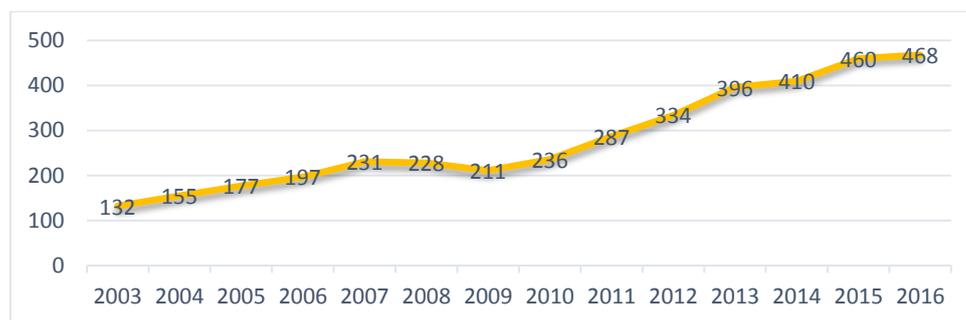

Fig. 6 The number of Business Angels networks (BAN's) in Europe (2003-2016). [10]

In addition, Fig. 7 shows that in 2016 business angels invested 554 million. Euro. This is 8.84% more than in the previous year.

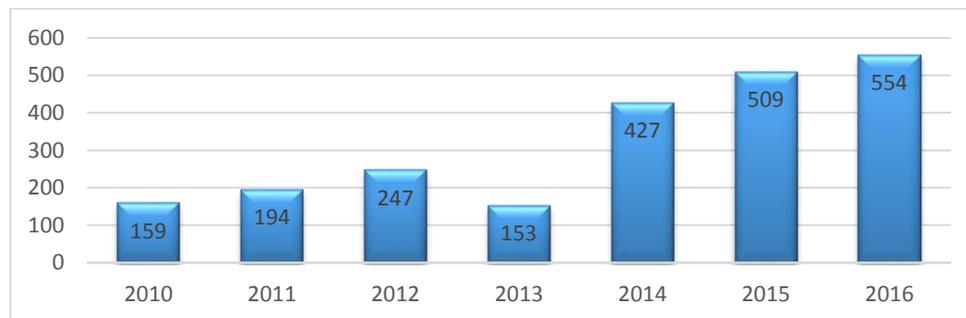

Fig. 7. Amount of Business Angels investment to the EU market (bln. Euros).

Source: compiled by the author based [10].

European Business Investment Company (Organization) believes that all European Angel's markets (legal and gray markets as a whole) in 2016 was worth 5.54 billion Euro. Thus, the legal market is only 10% of the total estimated Angel investment market in 2016.

In 2016 US Business Angel's market continued the trend of investment growth that began in 2013. According to the Center for Venture Research at the University of New Hampshire's total investment in 2016 ended 24.8 billion USD (an increase of 8.3% compared

to the year 2015). A total of 70,730 entrepreneurs received Angel funding in 2016 (an increase of 5.5% compared to 2015). The number of active investors in 2016 was 298,800 individuals (an increase of 11.4% to 2015). Segments which are mainly financed by US Business Angels in 2013 are shown in Fig 2.25 [11]. Software in 2016 is on top position with 23% of the overall Angel investment, followed by media (16%), medical services and medical equipment (14%).

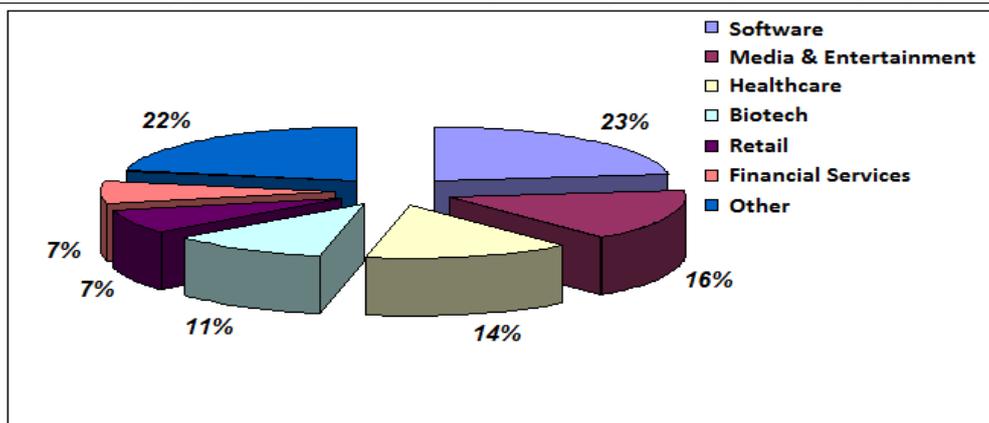

Fig. 8 Business Angels US investment segments, 2016.

Source: compiled by the author based [11].

Business Angel's development of extremely risky investment projects, particularly the high - tech, is becoming increasingly dynamic. Despite the difficulty to obtain complete and reliable information about the real amounts of money involved, the tendency still clearly traced to spread its use in many countries, which in turn necessitates more attention to its use and effectiveness.

Another instrument for financing risky investment projects, which has recently become a significant distribution is crowdfunding. Crowdfunding is a practical financial tool for projects or businesses set up by bringing financial contributions from a large number of people, usually through the Internet. Instead of traditional investment crowdfunding campaign funds a wider community. Typically, most successful projects receive about 25-40% of their income from the first, second and third degree of funds union. These may be friends, family, colleagues, or anyone related with the holder. Once if the project has undergone some success unrelated customers starting out "on the surface" to support the companies in which they believe.

In 2016, total crowdfunding funds increased by 81% to 2.7 billion US dollars according to data published by Massolution (a research firm that specializes in analyzing the masses business processes). Massolution expects crowdfunding to further accelerate; the company predicts that the global figure could reach \$ 5.1 billion. US dollars in 2013, which is equivalent to growth of around 92% [12].

Crowdfunding is currently limited by mainly North America and Europe. These two continent's expenses are 96% of the overall worldwide crowdfunding. With this tool North America attracted 1.606 billion US dollars of investment. The European market amounted to about 945 million. US dollars - 65% more than in 2011. This level of financing makes Europe the second most active crowdfunding market participant in the world.

References

1. Growing the global economy through SMEs / The Edinburgh Group by Kingston Business School. - 2018. - [electronic resource] / The Edinburgh Group -

Access: http://www.edinburgh-group.org/media/2776/edinburgh_group_research-growth-the_global_economy_through_smes.pdf

2. Annual Report on European SMEs 2017/2016 - A Partial and Fragile Recovery. SME Performance Review. - 2017. - [electronic resource] / European Commission - Access: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/sme/facts-figures-analysis/performance-review/files/supporting-documents/2016/annual-report-smes-2017_en.pdf

3. Small Business GDP: Update 2002-2010. US Small Business Administration - 2012. - [electronic resource] / SBA's Office of Advocacy - Access: <http://www.sba.gov/content/small-business-gdp-update-2002-2010>

4. SME Research and Statistics. Industry Canada. - 2014. - [electronic resource] / Industry Canada - Access: <http://www.ic.gc.ca/eic/site/061.nsf/eng/Home>

5. National Science Foundation. Science and Engineering Indicators 2014. Chapter 4. Research and Development: National Trends and International Comparisons. US Business R & D - 2014. - [electronic resource] / NSF / - Access: <http://www.nsf.gov/statistics/seind14/index.cfm/chapter-4/c4s3.htm>

6. OECD Science, Technology and Industry Outlook 2012 - 2012 - [electronic resource] / OECD - Access: http://www.keepeek.com/oecd/media/science-and-technology/oecd-science-technology-and-industry-outlook-2012_sti_outlook-2012-en#page1

7. Investment by industry / PricewaterhouseCoopers National Venture Capital Association - 2017. - [electronic resource] / PWC - Access: <http://www.pwcmoneytree.com/CurrentQuarter/ByIndustry>

8. European Small Business Finance Outlook. European Investment Fund. EIF Research & Market Analysis. - 2018. - [electronic resource] / EIF - Access: http://www.eif.org/news_centre/publications/eif_wp_24.pdf

9. Study Ezhehodnoe market anhel'skyh investment. Results, dynamics and new вызовы. Natsyonal'naya Association of business Angelov - 2016. - [elec-

tronicresource] / Naba-Access : http://rusangels.ru/netcat_files/userfiles/Отчет_об_исследовании_УТОИ.pdf

10. Business angels. Enterprise and Industry. SME Access to Finance Index. European Commission. - 2017. - [electronic resource] / European Commission. - Access: http://ec.europa.eu/enterprise/policies/finance/data/enterprise-finance-index/business-angels/index_en.htm#h2-3

11. The Angel Investor Market in 2016: A return to seed investing. Centre for Venture Research - 2017.

- [electronic resource] / CVR. - Access: <http://paulcollege.unh.edu/sites/paulcollege.unh.edu/files/2016%20Analysis%20Report%20FINAL.pdf>

12. 2016CF - The Crowdfunding Industry Report. - 2017. - [electronic resource] / massolution. - Access: http://www.crowdsourcing.org/editorial/2016cf-the-crowdfunding-industry-report/25,107?&utm_content=utm_source=website&utm_medium=text=LP+bottom&utm_campaign=2016CF+Launch

Volkov Mikhail N.

*Московский институт стали и сплавов НИТУ «МИСЦ»
Российская Федерация, г. Москва*

РАЗВИТИЕ МЕЖДУНАРОДНЫХ ДЕЛОВЫХ КОММУНИКАЦИЙ И ОЦЕНКА ИХ ЭФФЕКТИВНОСТИ.

Abstract. Industrial enterprises are a major part of the economy of any country, including Russia. That is why their foreign economic activities should be organized and carried out most effectively by enterprises, it is necessary to resort to the most efficient and effective forms of organization of foreign trade activities. The success of foreign economic activity directly will depend on how the company would be able to present themselves and their products on foreign markets, the search and selection of foreign counterparty, in what form will be held contacting potential partners at different stages of the transaction and whether access to foreign markets be carried out independently or through an intermediary. The solution to all these issues is a selection of some form of enterprise communications.

Keywords: Деловая коммуникация; Деловое общение; Технология поведения деловой коммуникации; Международные деловые коммуникации; Промышленный комплекс; Внешнеэкономическая деятельность; Вербальные и идеомоторные (невербальные) коммуникации.

ВВЕДЕНИЕ

До сих пор нет единой точки зрения не только на сущность международных деловых коммуникаций, но даже на используемую при этом терминологию: это может быть «международных коммуникативная политика», «деловые коммуникации», «коммуникации», «международные коммуникации», «международных бизнес-коммуникации» и т.п.

При этом, содержание этих понятий иногда достаточно сильно отличаются, вследствие придания им различной функциональной нагрузки. Проанализируем основные подходы.

Первая группа авторов [1; 2; 3; 4] в своих работах используют термин «коммуникация», под которой понимают "...обмен информацией между людьми". Более того, для них это - "обмен информацией, который необходим людям как основное условие для совместной работы и реализации идей".

Второй группой авторов [5; 6; 7; 8; 9] применяется термин «деловые коммуникации» и приводится более подробная характеристика, поясняющая «деловую коммуникацию» как "процесс связанный с межличностным и организационным общением при передаче информации как внутри организации, так и с внешней средой" или "обмен информацией между людьми, целью которого является обеспечение понимания передаваемой и получаемой информации".

По нашему мнению, основной недостаток данных подходов заключается в том, что они могут быть применимы только для рассмотрения конкретных межличностных отношений между субъектами или конкретного переговорного процесса.

Третья группа авторов [10; 11; 12; 13; 14] склоняется к применению понятия «коммуникация» ближе к сфере маркетинга. Так, зачастую оно употребляется уже в сочетании "маркетинговые коммуникации".

Под «маркетинговыми коммуникациями» в данном случае понимается процесс передачи информации о товаре целевой аудитории (покупателям, организациями и проч.). Такая трактовка раскрывает совсем другую сторону данного явления - донесение информации о товаре, предприятию при поиске иностранного контрагента и выходе на зарубежные рынки.

Интересно то, что ряд авторов применяет термин «международные коммуникации» [12], но вкладывает при этом в него совершенно разные содержания:

«...Коммуникации, представляя собой составную часть комплекса маркетинга (маркетинга-микса), является связующим звеном между элементами внутри производственно-хозяйственной системы, а также, вне ее - между данной системой и элементами внешней среды. Когда речь заходит о международном маркетинге, имеют место международные коммуникации» [12].

МАТЕРИАЛЫ И МЕТОДЫ

Выделяют следующие основные формы (элементы) маркетинговых коммуникаций: реклама, PR (связи с общественностью), прямой маркетинг, личные продажи, сетевой маркетинг, упаковка, фирменный стиль, маркировка, спонсорство, лицензирование, сервисное обслуживание.

Такое содержание "деловых коммуникаций" более всеобъемлющее, т.к. оно затрагивает одновременно внешнеэкономический (международный) аспект и коммуникативные отношения в рамках сделки. Но все же и оно не дает наиболее целостного представления о них. Ведь непосредственно деловая переписка, подготовка и проведение переговоров - только малая часть в системе всех отношений при осуществлении международных деловых коммуникаций.

Основной недостаток осуществления коммуникаций (и особенно международных коммуникаций) состоит в том, что они могут быть эффективными только при определенных условиях:

- достаточный для выхода на зарубежные рынки финансовый, промышленный и экспортный потенциал предприятия,
- опыт работы на зарубежных рынках,
- наличие необходимых знаний и специалистов.

Необходимо акцентировать внимание на том факте, что в настоящее время, когда отсутствует монополия государства на осуществление внешнеторговых операций, и любому предприятию дано право выходить на внешние рынки, процедура выхода на рынки ближнего и дальнего зарубежья - это сложный многоплановый процесс. Он включает процедуру поиска и выбора партнера; проведение коммерческих переговоров, заключение внешнеторгового контракта; осуществление производственно-коммерческой деятельности, связанной с обязательствами в рамках заключенного контракта; оценку эффективности выбранной формы осуществления внешнеэкономической деятельности. Успешное выполнение каждого из вышеперечисленных этапов требует привлечения специалистов соответствующего профиля, которыми предприятия, особенно малые, не всегда располагают. Конечно же, в практике внешнеэкономической деятельности встречаются успешные спонтанные случаи выхода на внешние рынки, но они - единичны. Процедура выхода на внешние рынки - сложный процесс, который требует стратегического планирования, организации и контроля за каждым его этапом.

Отсюда, вполне правомерен вывод, что не следует сущность дефиниции «международные деловые коммуникации» фокусировать на технологии их реализации или считать формированием ВЭД, как было отмечено выше. На наш взгляд, здесь следует использовать системный подход, рассматриваются функции международных деловых коммуникаций как элементы экономических подсистем (вербальная коммуникация), входящих в подсистемы микроуровне, в свою очередь, являющихся компонентами экономической системы - промышленного предприятия.

Таким образом, мы предлагаем определять сущность дефиниции «международные деловые коммуникации» следующим образом: международные деловые коммуникации - это инструмент формирования и реализации отношений между отечественными и зарубежными участниками ВЭД по обеспечению стратегии развития ВЭД в интересах наиболее полного удовлетворения потребностей клиентов и повышения международной конкурентоспособности промышленного предприятия.

Процесс реформирования российской экономики привел к образованию новых, более жестких и, в тоже время, гибких условий функционирования национальных предприятий, как на внутреннем, так и на внешних рынках. Созданы и существуют все предпосылки для полного включения всех элементов и субъектов национальной экономики в систему мирохозяйственных связей. Ужесточение условий существования предприятий, как результат перехода к открытой экономике России, служит толчком для более активных действий национальных предприятий, обеспечения и поддержания ими более высокого потенциала и конкурентоспособности продукции, поиска новых и более эффективных путей выхода на зарубежные рынки и новых источников иностранных инвестиций. Ориентированность на рыночные отношения и стремление к интеграции в мировое хозяйство, существенно изменило подходы и отношение к внешнеэкономической деятельности предприятий.

Промышленный комплекс является одним из базовых звеньев и основой, определяющей состояние российской экономики в настоящее время. Предприятия данного направления экономики сталкиваются с двумя очевидными основными проблемами - поддержание конкурентоспособности продукции и, как следствие, проблема выхода на внешние рынки.

Резкая либерализация самостоятельной экономической, в том числе и внешнеэкономической, деятельности предприятий позволила им начать работать и сотрудничать с иностранными партнерами на мировых рынках в любой форме ВЭД на свое усмотрение. Но даже появившаяся возможность свободной предпринимательской деятельности и выхода на внешние рынки не могла быть реализована предприятиями эффективно по самым различным причинам, причём для разных предприятий - такие причины свои.

Исследование используемых форм международных деловых коммуникаций на современных внешних рынках, позволило нам сделать следующие выводы. В конечном итоге, даже наличие достаточных финансовых возможностей и высокая конкурентоспособность товаров не будут являться гарантией легкого выхода на зарубежные рынки. Проблема для российских промышленных предприятий любого масштаба, по нашему мнению, состоит в том, что даже при наличии определенного экономического, производственного и экспортного потенциала, они не обладают возможностью эффективно реализовать его на внешних рынках вследствие своей негибкости, неориентированности на клиента, неумение постоянно работать с ним в свете реализации маркетинговой концепции, отсутствия полноценного и целевого

сотрудничества с властными структурными и торгово-промышленной палатой (ТПП).

РЕЗУЛЬТАТЫ ИССЛЕДОВАНИЯ

Развитие международных деловых коммуникаций и оценка их эффективности должны следовать следующим принципам:

- затраты на реализацию международной деловой коммуникации должны быть минимальными (оптимальными) и обоснованными;
- сроки выполнения не должны быть длительными и влиять на ритм работы предприятия;
- усилия самого предприятия в процессе подготовки и реализации международных деловых коммуникаций должны быть направлены на стимулирование лояльности клиента;
- количество потенциальных партнеров и контрагентов на переговорах должно быть максимальным;
- партнеры должны быть подобраны в соответствии с профилем промышленного предприятия, его интересами, целями и требованиями;
- в случае отсутствия опыта выхода на зарубежные рынки и общения с иностранными партнерами должны быть обеспечены консультационные услуги по данным вопросам специализированными, властными структурами и ТПП.

Управление и развитие международных деловых коммуникаций следует рассматривать на трёх взаимосвязанных уровнях – государственном, региональном и микроэкономическом. Государственный и региональный уровни предусматривают раз-

работку системы управления презентационно-выставочными мероприятиями совокупности промышленных предприятий, организаций и фирм страны (региона), микроэкономический предусматривает развитие международных деловых коммуникаций конкретного предприятия.

Система управления развитием международных деловых коммуникаций промышленных предприятий на государственном и региональном уровне включает:

- планирование участия предприятий в международных коммуникациях, проводимых в рамках региональных, федеральных и прочих программ;
- обеспечение предприятий необходимой информационной базой;
- организацию международных деловых коммуникаций предприятий, в зависимости от степени сложности и страны их проведения;
- мотивацию предприятий страны (региона) для участия в международных деловых коммуникаций;
- анализ, контроль и регулирование, а также оценку результатов проведения международных деловых коммуникаций (эффект, эффективность и др.).

Система управления развитием международных деловых коммуникаций на микроуровне представляет собой ту же совокупность функций управления, но применительно к деятельности осуществляется его менеджерами.

Взаимодействие перечисленных компонентов системы управления развитием международных деловых коммуникаций представлен на рис. 1

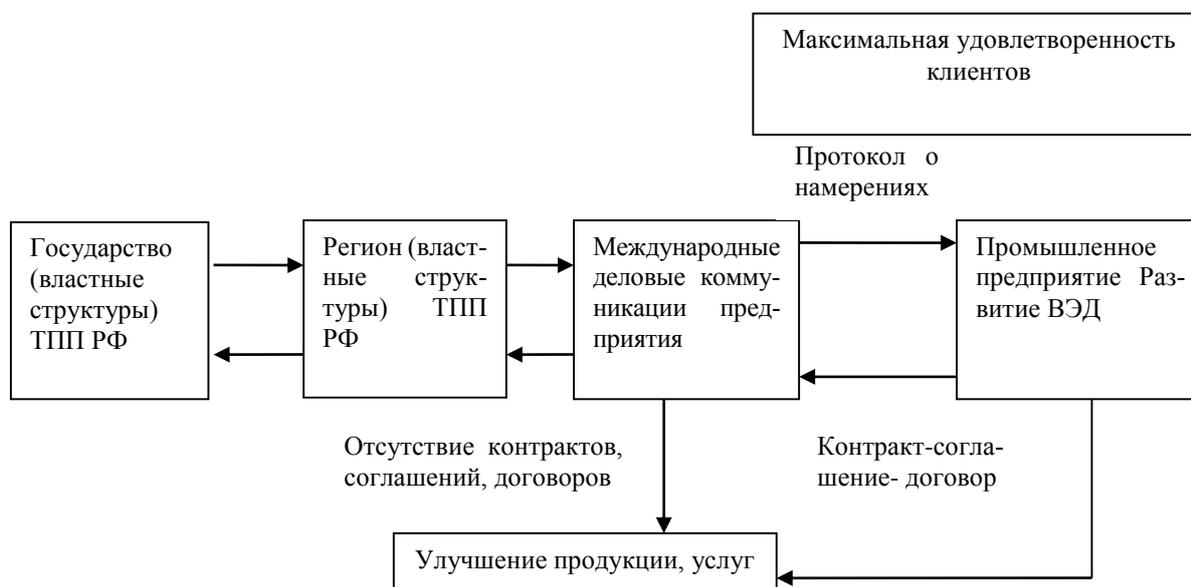

Рис.1 Система управления развитием международных деловых коммуникаций промышленных предприятий

Управлению развитием международных деловых коммуникаций промышленных предприятий уделяется большое внимание на государственном и региональном уровне за рубежом. Намечаются определенные положительные сдвиги и в России.

Учитывая современное состояние экономики как в целом по стране, так и в отдельных регионах, фактор нестабильности, совершенно очевидно, что

на первом месте для предприятий находится решение своих финансовых вопросов. Предприятия региона (даже если в данном регионе относительно высокий уровень экономического развития), как правило, не являются исключением. Поэтому, в частности, при рассмотрении вопросов об участии того или иного предприятия в международных деловых коммуникациях на первое место, особенно для

малых и средних предприятий, выходит проблема поиска денежных средств для этих целей, при организации «вездных» международных деловых коммуникаций с предприятий региона за участие в них предлагается плату не брать.

ОБСУЖДЕНИЕ РЕЗУЛЬТАТОВ

Для выявления положительных и отрицательных моментов в деятельности субъектов международных деловых коммуникаций и внесения необходимых корректировок в соответствующие планы, при проведении коммуникаций ТПП или властными структурами региона, предприятиями-участниками рекомендуется заполнять анкету, в которой указывается, например:

1. Информация о предприятии.
2. Список иностранных предприятий, с которыми оно встретилось.
3. Формы международного сотрудничества, интересующие предприятие.
4. Какие результаты были достигнуты.
5. С какими проблемами столкнулось предприятие проведения международных переговоров.
6. Что не устроило в организации и проведении данного мероприятия предприятия.
7. С какой страной, по мнению предприятия, необходимо организовать международные деловые коммуникации для предприятия данного региона в ближайшее время.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Мотивацию участия промышленных предприятий в международных деловых коммуникациях следует рассматривать с трёх сторон. Первая проявляется как побуждение собственников или менеджмента предприятия к позиционированию его в качестве эффективного инновационно-направленного экспортёра, упрочивающего свой позитивный имидж на рынках дальнего и ближнего зарубежья. Вторая сторона мотивации осуществляется региональными органами управления, выделяющими бюджетные средства в поддержку проведения этих коммуникаций в стране или регионе, либо за ее пределами. Особая роль в мотивации со стороны региона принадлежит ТПП, оказывающей содействие промышленным предприятиям региона в продвижении их продукции и услуг на внешние рынки.

Традиционно, эффективным результатом международных деловых коммуникаций считается подписание протоколов о намерении сотрудничества или контрактов, договоров, соглашений купли продажи продукции, услуг, объектов интеллектуальной собственности, соглашений об осуществлении кооперации и пр. (Все вышеперечисленные документы согласовываются в рамках переговорного процесса, который является неотъемлемой частью процесса международных деловых коммуникаций).

Список литературы

1. Кох, М. Н. Деловые коммуникации [Текст]: выставочные материалы / М. Н. Кох, В. А. Луговский; Кубанский гос. аграрный ун-т (Краснодар). - Краснодар: КубГАУ, 2016
2. Пивоваров, А. М. Деловые коммуникации: социально-психологические аспекты [Текст]:

выставочные материалы / А. М. Пивоваров; Санкт-Петербургский гос. ун-т. - М.: РИОР. - [Б. м.]: Инфра-М, 2017. - 144 с.

3. Калашникова, И. В. Основы деловых коммуникаций [Текст]: выставочные материалы / И. В. Калашникова, Ю. А. Килькеева; Тихоокеанский гос. ун-т (Хабаровск). - Хабаровск: ТОГУ, 2016. - 178 с

4. Кудрявцева, М. Е. Межличностная и деловая коммуникация [Текст]: выставочные материалы / М. Е. Кудрявцева, А. В. Пряхина, Л. М. Семенова; Санкт-Петербургский гос. экономический ун-т, Кафедра коммуникационных технологий и связей с общественностью. - СПб: Изд-во СПбГЭУ, 2016. - 79 с.

5. Walton, R., Mays, R. E., & Haselkorn, M. (2016). Enacting humanitarian culture: How technical communication facilitates successful humanitarian work. *Technical Communication*, 63(2), 85–100.

6. Мамай, О. В. Деловые коммуникации [Текст]: практикум / О. В. Мамай, И. Н. Мамай; Министерство сельского хозяйства Российской Федерации, Самарская государственная сельскохозяйственная академия. - Кинель: ФГБОУ ВО Самар. ГСХА, 2018. - 119 с.

7. Глушкова, В. Г. Деловые коммуникации [Текст] / В. Г. Глушкова, А. В. Полонский; Белгородский университет кооперации, экономики и права. - 2-е изд., перераб. и доп. - Белгород: Изд-во Белгор. ун-та кооп, экономики и права, 2018. - 297 с.: ил. - (Учебное пособие). - Библиогр. с. 293-297.

8. Маслова, Е. Л. Международный культурный обмен и деловые коммуникации [Текст]: учебное пособие / Е. Л. Маслова, В. А. Коленова. - Москва: Дашков и К°, 2018. - 126 с.

9. Харламова, Т. Л. Деловые коммуникации [Текст]: учебное пособие / Т. Л. Харламова; Санкт-Петербургский политехнический университет Петра Великого. - Санкт-Петербург: Изд-во Политехн. ун-та, 2018. - 83 с.

10. Фещенко, В. В. Деловые коммуникации [Текст]: учебное пособие / В. В. Фещенко; Брянский государственный университет имени И. Г. Петровского. - Брянск: Новый проект, 2018. - 127 с

11. Мельковская, К. Р. Особенности деловых коммуникаций [Текст]: учебное пособие / К. Р. Мельковская; Брянский государственный технический университет. - Брянск: Новый проект, 2017. - 114 с.

12. Эффективные коммуникации [Текст]: монография. - Москва: Альпина Паблишер, 2018. - 198 с. - (Harvard Business Review: 10 лучших статей). - Пер. изд.: On communication. - Boston, Mass, 2013.

13. Лисс, Э. М. Деловые коммуникации [Текст]: учебное пособие / Э. М. Лисс, А. С. Ковальчук; Ростовский международный ин-т экономики и упр. - М.: Дашков и К°, 2018. - 342 с.

14. Корпоративная коммуникация в России. Дискурсивный анализ [Текст]: монография / ред. Т. А. Малёхина. - М.: Изд. дом ЯСК, 2017. - 630 с.: ил. - (Studia philologica).

Gorbachenko S.A.,

PhD in Economics,

Associate Professor of Management and Innovations Department of
Odessa I.I. Mechnikov National University**SIGNIFICANCE OF INNOVATION PROJECTS FOR THE DEVELOPMENT OF THE MARINE
COMPLEX OF UKRAINE****Горбаченко С.А.**к.е.н., доцент кафедри менеджменту та інновацій
Одеського національного університету ім. І.І. Мечникова,**ЗНАЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНИХ ПРОЄКТІВ ДЛЯ РОЗВИТКУ МОРЕГОСПОДАРСЬКОГО
КОМПЛЕКСУ УКРАЇНИ**

Анотація. В статті розглядаються питання розвитку вітчизняного морегосподарського комплексу за рахунок реалізації інноваційних проєктів. Розглянуто теоретичні аспекти інноваційного проєктування. Визначено особливості проєктної діяльності на підприємствах морського господарства. Проаналізовано світовий досвід поєднання інтересів різних учасників при реалізації альтернативних проєктів. Сформульовано найбільш перспективні напрями реалізації інноваційних проєктів в різних сегментах морегосподарського комплексу. Доведено доцільність та ефективність реалізації запропонованих проєктів.

Summary. The article deals with the issues of development of the domestic sea complex due to the implementation of innovative projects. It is spoken in detail about theoretical aspects of innovative design. The peculiarities of the project activity at the enterprises of the sea economy are determined. It gives a detailed analysis of the world experience of combining the interests of different participants in the implementation of alternative projects. The text gives valuable information on the most promising directions of innovative projects implementation in different segments of the seafarer complex. As a result, expediency and effectiveness of the proposed projects implementation are proven.

Ключові слова: морегосподарський комплекс, інноваційний проєкт, державно-приватне партнерство, морська інфраструктура, портове господарство.

Key words: marine complex, innovative project, public-private partnership, marine infrastructure, port economy.

Постановка проблеми у загальному вигляді.

Морське господарство є невід'ємною частиною світової транспортної системи, важливим чинником міжнародної торгівлі та формування міжнародних економічних відносин, а для деяких країн й основною статтею експорту. Конкурентні переваги України як морської держави обумовлюються такими чинниками як історична морська спрямованість економіки, вигідне географічне розташування, достатньо розвинена морська інфраструктура, наявність значного кадрового потенціалу. З іншого боку, технологічна відсталість, неконкурентоспроможні тарифи, та підвищена бюрократизація стримують розвиток окремих галузей та підприємств вітчизняного морського господарства.

Покращення поточної ситуації є неможливим без інноваційної складової, у вигляді, насамперед, реалізації інноваційних проєктів. Адже саме впровадження інновацій, поряд із технічним переоснащенням та оптимізацією існуючої моделі управління, повинне стати запорукою ефективної структурної трансформації морегосподарського комплексу.

В усьому світі проєктний підхід до розвитку суб'єктів господарювання в морських галузях вже довів свою здатність значно підвищувати результативність та ефективність управлінських рішень. Навіть на підприємствах які за своєю сутністю не є проєктно-орієнтованими, існує низка напрямів

діяльності, якими доцільно управляти, як проєктами. Зокрема, мова йде про модернізацію обладнання, просування нових товарів та послуг, масштабування комерційної діяльності, проведення маркетингових заходів, кадрову оптимізацію.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблематиці розвитку вітчизняного морегосподарського комплексу присвячено праці таких вчених як А. О. Филипенко, В. В. Баришнікова, О. М. Кібік, О. П. Подцерковний, Ю. З. Драпайло, В. О. Котлубай та інших. В той самий час дослідження проблем інноваційної діяльності підприємств та реалізації інноваційних проєктів знайшли відображення у роботах В.А. Карпова, О.І. Продіуса, М.Д. Балджи.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Протягом тривалого періоду вітчизняна теорія та практика відносила до проєктної діяльності лише науково-дослідну, конструкторську та архітектурно-будівельну, проте в сучасному світі проєктний підхід включає майже всі види діяльності, особливо в контексті реалізації інноваційних рішень. Крім того ще недостатньо досліджено секторальні та галузеві умови реалізації інноваційних проєктів.

Метою статті є аналіз проблем та перспектив реалізації інноваційних проєктів задля забезпечення подальшого розвитку морегосподарського комплексу України.

Виклад основного матеріалу. Найчастіше під терміном «проект» розуміють комплекс зусиль, здійснюваних з метою отримання конкретних унікальних результатів в рамках відведеного часу і в межах затвердженого бюджету, який виділяється на оплату ресурсів, що використовуються або споживаються в ході проекту [1].

Найважливішими складовими сучасних тлумачень проектного підходу є обов'язковий елемент новизни, а також безпосередня орієнтація на результативність заходів в умовах певних обмежень у часі та ресурсах. Тобто однією з найважливіших характеристик будь-якого проекту є його інноваційна складова. Деякі науковці навіть наполягають на тому, що в основі кожного проекту повинна бути певна унікальність чи неповторність, інші виділяють інноваційні проекти у окрему категорію. Ідентифікаторами при цьому виступають базисна інновація, сформовані ата завдання, комплекс проектних заходів, система виконання та контролю за реалізацією означених заходів, показники ефективності та результативності проекту.

Вдосконалення управління інноваціями для більшості підприємств є важливим засобом підтримки їх активності в освоєних областях і експансії на нових напрямках. Величезне значення для підвищення ефективності інновацій має комплексне використання нових принципів менеджменту. Основними з них є: створення атмосфери, стимулюючої пошук і освоєння нововведень; націленість інноваційної діяльності на потреби споживача; визначення пріоритетних завдань інноваційної роботи, виходячи з цілей і завдань підприємства; максимальне скорочення строків розробки та впровадження нововведень на основі одночасного паралельного вирішення інноваційних завдань [2].

В контексті морегосподарського комплексу інноваційні проекти можуть розглядатися як форма цільового управління інноваційною діяльністю на макро та мезорівнях, або як процес здійснення інновацій на рівні окремих підприємств. В будь-якому випадку життєвий цикл інноваційних проектів передбачає поступове проходження наступних етапів: формування інноваційного задуму, розробка проектної документації, пошук джерел фінансування, затвердження основних параметрів проекту, реалізація проекту, завершення проекту та оцінка його результатів

Основна мета реалізації інноваційних проектів в морегосподарському комплексі полягає у створенні, модернізації або оптимізації певної технічної, технологічної, інформаційної, соціальної, економічної чи організаційної системи задля отримання комерційного ефекту, збільшення продуктивності праці, зменшення витрат будь-яких ресурсів, покращення якості товарів, послуг чи робіт.

Перспективність проектної діяльності в морегосподарській сфері підтверджується насамперед кількісним та якісним складом морських ресурсів, більша частина з яких є відновлюваними, а також

наявністю резервів розширення морської діяльності з перспективою опанування зовнішніх ринків.

Серед чинників, що здійснюють найбільший вплив на реалізацію інноваційних проектів в сфері морського господарства можна виокремити наступні.

1. Підвищений рівень залучення держави в інвестиційні процеси. Зокрема, морські торговельні порти в Україні є державними підприємствами, а їхній статус закріплений в Кодексі торговельного мореплавання [3, с. 150].

2. Обмежена кількість можливих учасників проектів. Наприклад, ще зовсім недавно, під учасниками проектів у портовій сфері розумілися виключно держава та приватні стивідорні компанії. Наразі мова йде про те, що держава передасть інфраструктуру портів або їхніх окремих частин приватним інвесторам на умовах «Build-operate-transfer» (BOT). Тобто інвестор протягом визначеного періоду веде інвестиційну та операційну діяльність і по закінченню означеного терміну повертає державі портовий об'єкт саме у наявному вигляді з усіма покращеннями. Після цього можлива нова концесія або, за умов належного законодавчого базису, приватизація. Такі умови є вигідними для держави, адже вартість об'єкта буде дорівнює вартості діючого бізнесу, а не як сьогодні - майже вартості земельної ділянки. Проте інвестор ризикує, що термін окупності інфраструктурних проектів буде більшим ніж термін дії концесійного договору.

3. Складність доінвестиційної фази. Вона, насамперед, пов'язана з необхідністю обґрунтування економічної доцільності та ефективності проектів не тільки з боку інвесторів, але й в контексті загальної стратегії розвитку морегосподарського комплексу з урахуванням питань національної безпеки. Адже окрім господарських функцій, за допомогою морської діяльності реалізується державна митна і прикордонна політика, а також здійснюються зовнішньоекономічні зв'язки.

В цьому контексті необхідно аналізувати та прогнозувати не лише майбутні вантажопотоки, а й загальні обсяги експорту, імпорту та транзиту різних видів продукції, проводити дослідження світових ринків, визначати найбільш оптимальні схеми транспортування, проводити розподіл вантажопотоків в часі, зіставляти його з наявними виробничими потужностями тощо. Виходячи з цього, розробка більшості інноваційних проектів у морській сфері – це процес набагато складніший, ніж в інших сферах економіки.

4. Значна тривалість стадії реалізації. Адже для інноваційних проектів часові обмеження вважаються найкритичнішими, а саме в морегосподарському комплексі більшість проектів потребує тривалого узгодження. Тобто терміни виконання проекту можуть суттєво затягнутися і дуже ймовірними наслідками при цьому є перевитрата ресурсів та/або недостатньо висока якість робіт. У більшості методів управління проектами основний акцент робиться на календарному плануванні робіт і контролі за дотриманням графіка. Проте це досить

складно зробити в умовах прямої залежності від зовнішніх неконтрольованих чинників.

5. Комплексність та взаємопов'язаність. У більшості випадків інноваційні проекти в сфері морського господарства є взаємопов'язаними тобто, в межах одного інвестиційного проекту реалізується декілька самостійних проектів з різними термінами та умовами реалізації та експлуатації, учасниками, джерелами фінансування тощо. Зокрема, проект будівництва нового терміналу може включати у себе наступні проекти: облаштування акваторії морського порту (насамперед, днопоглиблювальні роботи), будівництво причальних гідротехнічних споруд, залізничних та автомобільних підхідних шляхів, підведення комунікацій, будівництво перевантажувальних комплексів та інших необхідних об'єктів. Означені складові відрізняються між собою функціональним призначенням, технічними характеристиками, технологічними схемами, терміном окупності та експлуатації тощо. При цьому кінцева реалізація проекту є можливою лише за умови реалізації всіх без виключення його складових.

6. Великі початкові витрати і значний термін окупності проектів. Наразі найбільш капіталомісткими проектами в сфері морського господарства є створення транспортно-технологічних комплексів, гідротехнічних споруд, днопоглиблювальні роботи, а також проекти в сфері суднобудування та судноремонтну. Що стосується термінів окупності, то вони різняться в залежності від типу проекту, джерел фінансування, об'єкту інвестування, умов експлуатації тощо. Проте, навіть за сприятливих умов, мінімальний термін окупності для проектів у портовій сфері складає 5-10 років, а для об'єктів державної власності – від 15 років.

В цьому сенсі важливим моментом є впровадження проектів державно – приватного партнерства у морських галузях. Найчастіше розробка проектів подібних проектів здійснюється в процесі формування довгострокових планів і програм розвитку. В цьому випадку можуть бути реалізовані два підходи до розробки проектів ДПП: за ініціативою державних та місцевих органів управління або за ініціативою приватних компаній [4, с. 225].

Підприємствам, які реалізують одночасно декілька різних проектів, доцільно об'єднувати їх у портфель для більш ефективного розподілу наявних ресурсів та зменшення ризику у контексті досягнення поточних завдань та стратегічної мети. До таких підприємств належать, зокрема порти 3-го та 4-го покоління, які крім стандартних функцій, властивих будь-яким портам, виступають у ролі розподільних центрів, а також створюють проми-

слові підприємства, не пов'язані з основною діяльністю портів, проте розташовані на їхній території. Для ефективного управління портфелем проектів необхідно насамперед застосовувати всі методи проектного аналізу, оцінювати портфельний ризик, вірно розставляти пріоритети між проектами та враховувати альтернативи, гармонійно розподіляти ресурси та досягати сталого збалансованого розвитку.

Окремі проекти, що входять до портфелю, доцільно між собою розглядати як альтернативні, незалежні чи взаємодоповнюючі.

Альтернативні проекти не можуть ефективно одночасно реалізовуватися на обмеженій території. Відтак у світі є приклади, коли порти виносили за межі міста на користь туристичних об'єктів. Зокрема згідно проекту «Fjord City» в м. Осло (Норвегія) залишилася інфраструктура для приймання пасажирських, рибальських та парусних суден, а промислові потужності винесено за межі міста. Замість них побудована набережна. В Барселоні (Іспанія) в гавані функціонує круїзний термінал, причали для яхт, судноремонтна верф. Реалізовано кілька функціональних проектів, проводяться культурно-масові заходи, фестивалі, які відвідує понад 16 млн. туристів на рік [5].

Незалежні проекти можуть реалізовуватися паралельно без істотного впливу один на одного. Зокрема, мова може йти про проекти у сфері рибного господарства та морських транспортних перевезень.

Взаємодоповнюючі проекти можуть бути об'єднані у один великий проект в межах хабу чи кластеру. Наприклад, найвищою формою універсальних портів є порти - хаби. За своєю сутністю вони виступають як логістичні центри, що приймає партії вантажів з подальшим розподілом за місцями призначення і наданням додаткових послуг. В свою чергу створення морських кластерів дозволяє уникнути внутрішньої конкуренції за рахунок ефективного вантажорозподілу та впровадження науково-обґрунтованої системи спеціалізації портів та інших підприємств кластеру. Територіальне розташування морських кластерів на території України також може спиратись на розміщення морських портів, як ключової галузі морегосподарського комплексу. У цьому контексті найбільш перспективним виглядає створення морського кластеру «Велика Одеса» на базі портів Чорноморськ, Одеса та Південний.

Враховуючи неоднорідність окремих сегментів морегосподарського комплексу можна визначити основні напрями проектної діяльності для кожного з означених сегментів (табл. 1).

Перспективні напрями реалізації інноваційних проектів в різних сегментах морегосподарського комплексу

Сегмент	Напрями для інноваційних проектів
Рибне господарство	Оновлення флоту, оптимізація логістики, проекти в сфері переробки.
Морська рекреація	Проекти пов'язані із залученням туристів, інфраструктурні проекти, проекти на рівні об'єднаних територіальних громад.
Морський транспорт	Проекти паромного сполучення, оптимізація транспортних коридорів спільно з іншими видами транспорту.
Портове господарство	Інфраструктурні проекти, оновлення флоту модернізація обладнання, проекти пов'язані з поглибленням спеціалізації портів, реалізація управлінських інновацій, проекти спрямовані на збільшення контейнерних перевезень.
Суднобудування та судноремонт	Модернізація обладнання, проекти спільної діяльності з іноземними компаніями, розробка нових типів суден, зокрема для військових потреб.
Морська геологія	Науково-дослідницькі проекти зі збільшення ефективності використання морських ресурсів, співпраця із транснаціональними компаніями.
Круїзний та яхтовий туризм	Побудова муніципальних марін, проекти пов'язані із залученням туристів, піар-проекти для вітчизняних приморських територій.

Наразі основним напрямом проектної діяльності в морегосподарському комплексі є реалізація інфраструктурних проектів, перш за все у портовому сегменті. Згідно Закону України «Про морські порти» до об'єктів портової інфраструктури відносяться рухомі та нерухомі об'єкти, що забезпечують функціонування морського порту, у тому числі акваторія, гідротехнічні споруди, доки, буксири, криголами та інші судна портового флоту, засоби навігаційного обладнання, системи управління рухом суден, інформаційні системи, перевантажувальне обладнання, залізничні та автомобільні під'їзні шляхи, лінії зв'язку, засоби тепло-, газо-, водо- та електропостачання, інженерні комунікації тощо[6].

Досить складна ситуація в сфері морських транспортних перевезень. Адже для відновлення конкурентних позицій України наразі потрібні щонайменш 80-100 нових вантажних транспортних суден і поступове оновлення та модернізація існуючого флоту [7]. Більший простір для інноваційних рішень спостерігається в сегменті пасажирських перевезень. Тут об'єктами проектної діяльності можуть стати вдосконалення маршрутів (як регулярних, так і туристичних), збільшення швидкості та якості обслуговування пасажирів, оптимізація взаємодії з іншими видами транспорту.

В рибному господарстві мова також йде про відновлення флоту. Адже 30 років тому Україна перебувала серед світових лідерів у рибній галузі, вітчизняний морський рибний флот складав майже 250 одиниць, значна частка з яких доводилася на судна-заводи, що здійснювали виготовлення рибних продуктів безпосередньо на борту. Паралельно із цим є багато інноваційних розробок у сфері транспортування, зберігання та переробки риби.

Є перспективи для реалізації інноваційних проектів і у сегменті морської геології. Адже потенційні запаси енергоресурсів на українському шельфі Чорного моря оцінюються у 2,3 млрд. тонн умовного палива, що, за даними Державної служби геології та надр України, становить близько 40% усіх енергетичних запасів країни. При цьому їхні

запаси на шельфі розвідані лише на 45 % [8]. Відтак основними напрямками для проектної діяльності мають стати освоєння глибоководного континентального шельфу, а також технічне забезпечення спеціалізованими плаваючими буровими установками, суднами та платформами для буріння, обладнанням для прокладання морських трубопроводів тощо.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Реалізація інноваційних проектів в морегосподарській сфері відбувається на тлі таких чинників як наявність циклу «наука-виробництво-споживання», територіальна зосередженість на приморських територіях, залежність від зовнішнього середовища та органів державної та місцевої влади, складність прогнозування проектних результатів, підвищений рівень ризику, надвисока значущість креативного потенціалу проектної команди.

Подальші дослідження проблематики інноваційних проектів в морегосподарській сфері пов'язані, насамперед, з оцінкою їхньої ефективності. Адже стандартна методика оцінки проектів в морегосподарському комплексі іноді дає спотворені результати. Насамперед це стосується штучного заниження дисконтованих критеріїв ефективності в кінцевих розрахунках. Крім того державний статус деяких підприємств ускладнює виокремлення комерційної, економічної та бюджетної ефективності окремих проектів. Тобто існує нагальна потреба в удосконаленні методики оцінки ефективності з огляду на особливості функціонування галузей морського господарства.

Література:

1. Арчибальд Р. Управління високотехнологічними програмами і проектами [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://pmwebinars.ru/wp-content/uploads/2013/07/Rassel-D.-Archibald-Upravlenie-vyisokotekhnologichnyimi-programmami-i-proektami.pdf>
2. Продіус О.І. Проблеми та перспективи впровадження інноваційних проектів на вітчизняних

підприємствах [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://www.ej.kherson.ua/journal/economic_19/2/23.pdf

3. Державна підтримка розвитку морегосподарського комплексу України (організаційні та правові аспекти): монографія / [О. М. Кібік, О. П. Подцерковний, Ю. З. Драпайло, В. О. Котлубай та ін.]; за ред. О. М. Кібік, О. П. Подцерковного. – Херсон: ФОП Грінь Д. С., 2014. – 442 с.

4. Використання Due Diligence в обґрунтуванні передінвестиційних рішень у секторах національної економіки: колективна монографія / М. Д.Балджи, Н. В.Доброва, В. А. Карпов [та ін.]; Одеський національний економічний університет. – Одеса: ПромАрт, 2018. – 335 с.

5. Филипенко А. О. Пріоритети розвитку морегосподарського комплексу України в умовах глобалізації: аналітична доповідь / А. О. Филипенко, В. В. Баришнікова / За ред. А. О. Филипенка; Регіон, філіал нац. ін-ту стратегіч. досліджень у м. Одесі. – Одеса: Фенікс, 2013. – 168 с.

6. Закон України «Про морські порти України» від 17. 05. 2012 р. № 4709-VI [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4709-17>

7. Аналітична записка: Щодо стратегічних пріоритетів реалізації потенціалу України як морської держави [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/832/>

8. Волович О. Освоєння чорноморського шельфу: конкуренція та співпраця [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://geo.gov.ua/old/node/1231>

Hrinchenko R.V.

*PhD in economics, associated professor,
Odessa national economic university*

DETECTION OF CHANGES AND THEIR CAUSES IN THE ENVIRONMENT OF THE ENTERPRISE

Грінченко Раїса Володимирівна

*Кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки підприємств та організації підприємницької діяльності,
Одеський національний економічний університет*

ВИЯВЛЕННЯ ЗМІН ТА ЇХ ПРИЧИН У СЕРЕДОВИЩІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВА

Annotation. Enterprises in the process of their activities are constantly faced with changes. Changes may have positive and negative consequences for enterprise activity. The formation of the management mechanism of enterprises should be based on a thorough analysis of possible variants of the behavior of the system and its main components with their interconnections; it is necessary to investigate and systematize the essential characteristics of possible changes in the activities of the enterprise and their main root causes. One of the main problems in the study of changes in the environment and enterprise activity is the lack of a systematic approach to the collection and analysis of information at modern enterprises. It is revealed that the process of formation of adaptation of enterprise activity to changes should be started from the thorough examination of the external and internal environment of its functioning, possible variants of occurrence of changes and their root causes. It should be emphasized that in the study of the external environment it is necessary to allocate regular fluctuations and irregular fluctuations that affect the activity of enterprises. This approach creates the possibility of forming a simplified procedure for identifying trends in the environment and creating an effective mechanism for managing adaptation to changes in modern enterprises.

Анотація. Підприємства у процесі своєї діяльності постійно стикаються зі змінами. Зміни можуть мати позитивні та негативні наслідки для діяльності підприємств. Формування механізму управління підприємств повинно базуватись на досконалому аналізі можливих варіантів поведінки системи та основних її компонентів з їх взаємозв'язками, необхідно дослідити та систематизувати сутнісні характеристики можливих змін у діяльності підприємства та їх основних першопричин. Однією із головних проблем при дослідженні змін у середовищі діяльності підприємства виступає відсутність систематизованого підходу до збору та аналізу інформації на сучасних підприємствах. Виявлено, що процес формування адаптації діяльності підприємства до змін необхідно розпочинати із ретельного дослідження зовнішнього та внутрішнього середовища його функціонування, можливих варіантів виникнення змін та їх першопричин. Слід наголосити, що при дослідженні зовнішнього середовища необхідно виділяти регулярні коливання та нерегулярні коливання, що впливають на діяльність підприємств. Такий підхід створює можливість формування спрощеної процедури виявлення тенденцій зміни зовнішнього середовища та формування ефективного механізму управління адаптацією до змін сучасних підприємств.

Key words: changes, enterprise, adaptation, management, environment.

Ключові слова: зміни, підприємство, адаптація, управління, середовище.

Problem statement.

Enterprises in the process of their activities are constantly faced with changes. Changes may have positive and negative consequences for enterprise activity. Therefore, the issue of identifying possible changes in the enterprise's activities and their underlying causes, and further development of measures that will create opportunities for increasing the efficiency of enterprises through the use of possible changes, are of particular relevance.

In there is a need for a thorough study of modern theoretical approaches to the definition of concepts "Changes", "adaptation to changes", "management of adaptation to changes". The timely detection of possible changes and the reasons that cause them, gives significant competitive advantages to enterprises in the current dynamic economic conditions.

Analysis of recent research and publications.

In recent years, many foreign and domestic scientists have paid considerable attention to research changes in the activities of enterprises. These issues are explored scientists: P. Acoff, I. Ansoff, N. Biloshurskaya, P. Browning, M. Budnik, N. Vasyutkin, V. Dubchak, A. Kozhevina, G. Kozachenko, V. Kucherenko, T. Landina, L. Melnyk, B. Milner, E. Pastukhova, I. Pitaikina, L. Rustrygin, D. Hyman, O. Khitra, G. Hanaliev, E. Chizhenkova, A. Shatilova, V. Yakubov, V. Yachmenova and others.

However, the dynamic conditions of the management of modern enterprises create requirements for a detailed understanding of possible types of changes and their root causes, arising in the process of enterprises.

Selection of previously unsettled parts of the general problem.

The formation of the management mechanism of enterprises should be based on a thorough analysis of possible variants of the behavior of the system and its main components with their interconnections; it is necessary to investigate and systematize the essential characteristics of possible changes in the activities of the enterprise and their main root causes.

The purpose of the research is to improve the theoretical approach to the allocation and classification of existing changes and the root causes that cause them in the activities of enterprises.

Presentation of the main research material.

The main stage of the theoretical research is the discovery of the essence of the notion of "change" and their classification. The study should start from an examination of existing classes of system changes. In modern scientific literature, two classes of mechanisms of system change are distinguished [1; 2]:

1. Adaptive mechanisms - characterize the changes that allow the system to adapt to the dynamic change of factors of the external and internal environment without loss of system integrity;

2. Bifurcation mechanisms - characterize changes in which the organization as a system does not maintain integrity and acquires a new quality.

It should be noted that the adaptive and bifurcation mechanisms of the enterprise should be taught to manage, but the consequences of such mechanisms change the system quite different.

The changes that take place in the modern business environment characterize the following features [3]:

- space becomes global and virtual;
- time becomes concise and critical;
- the consumer wants to be a co-author;
- protection: the system of patents does not save;
- the share of services is steadily increasing;
- products are updated faster;
- changes lose cyclicality.

Analyzing the process of managing adaptation of enterprises to change, it is necessary to clearly identify possible changes that exist today. There are several signs that categorize changes [4; 5]:

1) By the level of occurrence of changes distinguish: external and internal.

That is such a need to develop hardware classification and management of mixed enterprises adapt to changes in speed to adapt to external and internal environment of the company.

2) According to the functional directions of the enterprise's activity: changes in finances, marketing, production, personnel, etc.

Application of such a classification provides a functional approach to enterprise management.

3) Target: operational, tactical and strategic changes.

All kinds of changes on this basis should take into account the enterprise when managing the adaptation of its activities. As adaptation management only in the short term (tactical and operational) can lead to the loss of competitive positions of enterprises in the market in the long run.

4) By the nature of the changes: revolutionary and evolutionary changes.

In the study of the essence and features of modern changes that accompany the activities of enterprises, it is necessary to identify the features of the main economic processes.

Depending on the dynamics of development, economic processes are accepted to divide into evolutionary and wave-like. Evolutionary are unique and irreversible, that is, the processes of transition from one local equilibrium to another. They emphasize the dynamics of the disequilibrium in the economy.

Evolutionary processes are unique and irreversible processes, which, in the absence of sharp external influences, take place in the same direction with a certain tendency of growth or decrease of indicators (for example, the tendency of population growth, increase of production volume, etc.). The processes of transition from one state of equilibrium to another are evolutionary.

Waveforms are repetitive or reversible processes in which the same values of indicators can be achieved at different periods of time with identical or similar coincident circumstances.

The wave-like processes describe the state of the periodic deviation of the system from the mean equilibrium value. These processes are characterized by repetition and reversibility.

Evolutionary and wave-like processes can be subjected to vibrational disturbances of a constant (wavy) and random nature.

Revolutionary changes occur, first of all, as a result of scientific and technological progress and become the beginning of new long waves of economic development [6, p. 18].

4) by type of development: extensive and regressive changes.

It should be noted that at different stages of the development of the economy and activities of the company there are both extensive and regressive changes. It is definitely impossible to argue that these or other changes are negative for the enterprise, the possibility of their occurrence must necessarily be taken into account when managing the adaptation of the activities of modern enterprises.

5) By factors of occurrence: exogenous and endogenous changes.

Determination of the list of factors for me and affect the activity of modern enterprises is one of the most important tasks of effective management. These factors are grouped into two main groups: external factors (exogenous) and internal factors (endogenous).

6) In the direction of development: progressive and regressive changes.

One of the main tasks of managing adaptive changes in the activities of enterprises is the formation of a management mechanism that would be able to prevent regressive changes in the enterprise, predicting them in advance and forming the necessary mechanisms of protection.

7) On probability of occurrence: predictable and unpredictable.

Always in the market of enterprises there will be changes that will not be predictable in advance. However, when forming an adaptation change management mechanism, it is necessary to take into account the probability of occurrence and such changes, and to develop measures for their leveling.

By contemplating and treating the concept of "change", modern scientific schools implement it in three main directions:

- external changes
- internal changes
- administrative changes.

In our opinion, changes in the activities of enterprises should be analyzed, based on the main components of the business environment.

Modern enterprises are located and function in their own environment. The basis for the effective functioning of enterprises in today's dynamic conditions is the availability of access to information regarding possible changes in its environment and the ability of the enterprise to respond flexibly to changes.

In carrying out activities in any enterprise there is an external and internal environment of operation. The main components of the environment in his opinion are: state bodies, mechanisms of market control and its components, public organizations and the media [7].

The external environment of the functioning of the enterprise has a characteristic feature - an enterprise is

not able to independently manage it. Therefore there is a special urgency to study its main components and factors vpyvayut come now to change th.

The main factors of the environment are divided into two groups: factors of the macro environment and factors of the microenterprise of the enterprise. The factors of the macro-environment of the enterprise are considered as factors of indirect influence, that is social, legal, political, economic, innovative and technological factors. The factors of the micro-environment are considered as factors of direct influence on the activity of the enterprise, that is, the suppliers, consumers, competitors, state bodies with which the enterprise, credit institutions, foreign economic partners and others cooperate directly.

Dotsenko IO [8, p. 228] in their research suggests the macro elements are divided into two levels:

The first level - systematic, which once arise, there always (or for quite a long time) and always have their influence on the activities of the enterprise:

- economic situation,
- political and legal situation in the country,
- market conditions
- inflation rate.

The second level is non-systematic, which has an impact on the activity of the enterprise either stochastically or with a definite period of occurrence:

- technological environment
- social and cultural development in the country,
- demographic situation
- geographic environment
- economic situation.

With this approach you can trace the similarity with the allocation of the macro environment of the enterprise and the indirect factors of its influence.

One of the main components of the enterprise's external environment is the market in which the company operates. The market should be subject to regular monitoring. In themselves, market research does not matter if it is not related to the adoption of managerial decisions. Therefore, the result of market observation is information that answers questions that are of interest to market players.

In market research usually distinguish the general economic or economic situation and the state of affairs of individual markets. Business conditions - an important branch of economic science, its dynamic direction. She examines business processes in a constant change and development.

Commercial life is subject to periodic fluctuations, ups and downs, called economic cycles. Cyclical fluctuations in the economy are an objective process. They arise under the influence of various factors and connections. In the economy there are regular and irregular fluctuations. Irregular fluctuations occur accidentally, often due to unidentified causes or cycles with complex structure. Regular fluctuations in the economy are subdivided into seasonal and cyclical ones. Seasonal variations are due to natural and climatic factors and in their content are also cyclic, derived from solar and lunar cycles. The cyclical fluctuations in the economy will combine the following one-to-one phase of ups and downs.

Investigation of the market situation covers a wide range of different issues of production, commercial, technical and economic character, which allows you to identify the main directions of economic development

of each subject of market relations and the situation prevailing at a certain point in time as a result of the interaction of various situation-creating factors. The task of studying the situation is reduced to the formulation and solution of the problem of forecasting its changes. The state of the market conditions characterizes the production and sale of products for a certain period of time or position in the market at this moment.

Thus, the market situation is the economic situation on the market, which characterizes the relation between supply and demand, price level, commodity stocks and other economic indicators. The results of business market observations are intended to ensure successful business activity and are based on the collection of information, its systematization and registration, analysis of all information relating to the market of a particular product. They are aimed at identifying actual and future consumers and their purchasing power. According to the results of market research, market conditions are formed. State-of-the-art forecasts provide the necessary knowledge of market behavior, the ability to efficiently maneuver with available resources, the ability to buy and sell goods at bargain prices, expand or reduce the production of goods in line with the expected market state [9].

One of the features of all market conditions is their change as the transition of a market economy from one phase of the cycle to another. Thus, after studying the changes in the market conditions during the cycle, we have the opportunity on their basis to judge not only the changes that have taken place, but also to draw conclusions about probabilistic changes in the future.

It should also be noted that the study of the state of affairs should be done on the basis of an analysis of the whole set of changes, and the more indicators are involved, the more accurately and precisely it is possible to determine the current situation and the prospect of further changes and development that has been formed. Thus, the analysis of market conditions is one of the main components of the study of the external environment of the enterprise.

The constant change of the main subjects of the environment of the enterprise and their interconnections need to be taken into account in the activity of the enterprise. The growing number of subjects of the environment requires the construction of enterprise management mechanism *yeyu* adaptation to changes based adaptation to changes in external and internal environment and environments. However, it should be noted that the company has its own internal environment.

On the main generalizations of theoretical work, we can draw the following conclusions. The main components of the enterprise's internal environment are: resource component; production component; frames; accounting and analysis; marketing component; financial component; technological component; food ingredi-

environment of the enterprise requires developing its own approach to research and developing an adaptation management mechanism to change.

Conclusions and suggestions.

One of the main problems in the study of changes in the environment and enterprise activity is the lack of a systematic approach to the collection and analysis of information at modern enterprises. It is revealed that the process of formation of adaptation of enterprise activity to changes should be started from the thorough examination of the external and internal environment of its functioning, possible variants of occurrence of changes and their root causes. It should be emphasized that in the study of the external environment it is necessary to allocate regular fluctuations and irregular fluctuations that affect the activity of enterprises. This approach creates the possibility of forming a simplified procedure for identifying trends in the environment and creating an effective mechanism for managing adaptation to changes in modern enterprises.

Literature:

1. Основи стійкого розвитку: навч. посібник / за заг ред. Л.Г. Мельника. – Суми: Університетська книга, 2005. – 654 с.
2. Хитра О.В. Проблеми організаційного розвитку крізь призму синергетики/ О.В.Хитра // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки, 2008. – Т. 2. – С. 188-195.
3. Якубів В.М. Стратегічне управління: електронний конспект лекцій/ Електронне видання. – Режим доступу: <http://194.44.152.155/elib/local/2045.pdf>
4. Кожевина О. В. Управление развитием организации: теория, методология, практика / О. В. Кожевина. – Барнаул: Изд-во Алтайского гос. Ун-та, 2008. – 237 с.
5. Мильнер Б. З. Теория организации / Б. З. Мильнер. – М.: ИНФРА-М, 2008. – 864 с.
6. Кучеренко В.Р., Андрейченко А.В., Грінченко Р.В. Моніторинг світових ринків харчової сировини та продукції АПК. Навчальний посібник// В.Р. Кучеренко, А.В. Андрейченко, Р.В. Грінченко – Одеса: Прес-кур'єр, 2013. – 112 с.
7. Ulrich Н. Grundlagen der allgemeinen Unternehmenslehre. / Н. Ulrichю - Bern, Stuttgart, 1970 – p. 322.
8. Доценко І.О. Вплив зовнішніх і внутрішніх факторів загроз на рівень економічної безпеки підприємства/ І.О. Доценко // Вісник ЖДТУ. – 2010. – № 4 (54). – С. 227-230.
9. Андрейченко А.В., Горбаченко С.А., Грінченко Р.В., Карпов В.А., Кучеренко В.Р. Аналіз ринкової кон'юнктури. Навчальний посібник// А.В. Андрейченко, С.А. Горбаченко, Р.В. Грінченко, В.А. Карпов, В.Р. Кучеренко– Одеса: ОНЕУ, 2014. – 345 с.

TO THE THEORY OF THE QUESTION OF THE ENTERPRISE'S ECONOMIC SAFETY AT FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

Summary. This article is a result of the enterprise's economic safety at foreign economic activity analization. The analysis has been made by systematization of the authentic methodical approaches to the definitions of such terms as: foreign economic activity, economic safety. The necessity of the enterprise's foreign economic activity as an object of the enterprise's economic safety has been proven. The author's interpretation of the enterprise's economic safety at foreign economic activity is suggested in the article.

Keywords: foreign economic activity, economic safety, economic safety of foreign economic activity.

Formulation of the problem. The enterprise's economic safety and the enterprise's foreign economic activity are closely related terms. Although the basic theoretical and practical aspects of these terms have been formed and studied separately. This fact is mentioned to stress the necessity of researching the nature

and content of the terms. As a result it would be easier to understand the concept of the enterprise's economic safety at foreign economic activity. The visual interpretation of the concept development is shown in Fig. 1.

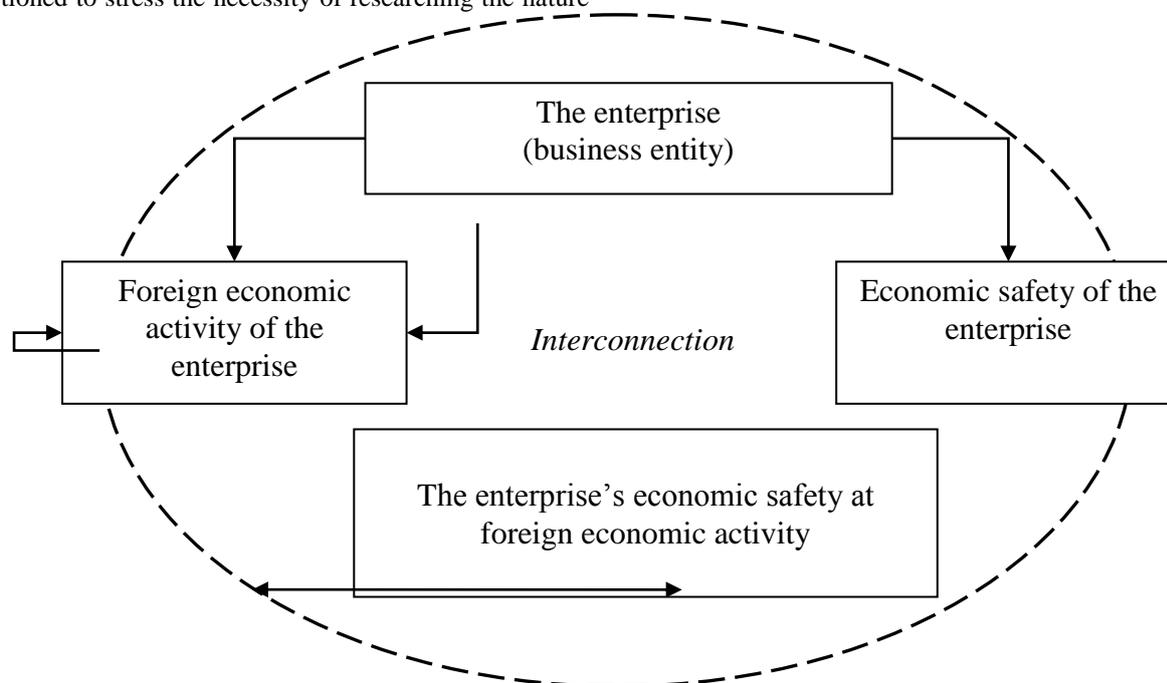

Figure 1. A schematic representation of the enterprise's economic safety at foreign economic activity concept development.

Source: the author's idea.

Literature review. The purpose of the article is the subject of discussions and scientific publications of many domestic and foreign economists. Foreign economic activity (FEA) has been studied by such foreign researchers as: S. Brue, F. Kotler, G. Kleiner and others. The same topic has been studied by some domestic researchers as well. They are O. Amosh, V. Boykom A. Galchinskyy, V. Geits, S. Demyanenko, A. Kandiba, S. Kwash, L. Lipich, A. Mokyy, A. Osadchuk, D. Pudrikm P. Sabluk, S. Sokolenko, L. Cherchik, V. Scherba et al.

Theoretical and methodological aspects of the enterprise's economic safety are described in the works of such researchers as: L. Abalkin, M. Bendikov, I. Binko, M. Berment and I. Rusman, V. Heyets, G. Grafov, A.

Yepifanov, J. Zhalil, A. Kozachenko, J. Krakos and R. Razgon, V. Lazarenko, T. Filippenko, A. Lyashenko, B. Mazyuk, V. Muntiyany, O. Pidhovniy and L. Yastrubetska, V. Ponomariov, M. V. Fomin and others.

However, despite a significant number of studies, insufficient attention has been paid to isolating the problem of understanding the enterprise's economic safety at foreign economic activity concept.

The purpose of the paper is to study theoretical aspects of the enterprise's economic safety at foreign economic activity. The main methods of the research are comparative and descriptive.

The main material. The term "foreign economic activity of the enterprise" is a generally accepted notion regulated by the law of Ukraine "On foreign economic

activity". The term is represented there as activities of business entities of Ukraine and foreign business entities built on the relations between them which take place both on the territory of Ukraine and abroad [19, p. 211].

There are many definitions of the FEA which vary from those mentioned above. For instance, Y. Leonov said that "foreign economic activity is a form of management that goes beyond national boundaries and related to the involvement in the multi-stage cycle of economic relations of their multi-national entities" (Leonov, 2008).

A. Baskakov identifies foreign economic activity as:

- activities of foreign economic entities activity of Ukraine with business entities of other countries' foreign economic activity. This interaction occurs in the process of production, sales, distribution and consumption of goods on the basis of mutual benefit;
- the system of the economic relations which occurs as a result of the commodity and financial resources movement [2].

I. Bahrova understands FEA as the activity of business entities of Ukraine (mostly enterprises) and foreign business entities (foreign enterprises) which is based on mutual relations and happens either on the territory of Ukraine or abroad [1].

O. Hrebelnyk thinks that foreign economic activity is the activity of economic activity entities of Ukraine and foreign business entities. It's built on the relationship between them which takes place at the customs of Ukraine and abroad [13, p. 244-245]. V. Burmistrov and K. Holodov explained foreign economic activity as the branch of activity that consists of goods and services production. This production is made for realization at the international exchange. It happens according to the making of the export and import operations. As a result it might be found in various forms of international exchange such as: capital, labour resources and objects of intellectual property [23].

P. Ostroverkh and S. Panchishin suggested that "the emergence of foreign trade was caused by the invention of new tools, using more advanced technology which enabled some countries to produce a larger amount of goods and to exchange some of their part at the foreign market. The strengthening of the public and the formation of the international division of labour facilitate the development of international trade not only between neighboring countries but also between distant regions and continents". The researchers claim that the international trade "is the historically first and the most important form of foreign economic relations which involves the movement of goods and services between countries" [21, p. 266-267].

M. Didkivskyy and L. Holovko interpreted foreign economic activity as the development of the economic relations between countries among which there are foreign trade, migration of the capitals and labour resources, formation of the international scientific, technical and production relations [6, p.151-152].

G. Drozdova, L. Torhova, and O. Khitra argue that foreign economic activity is regarded as a "combination of productional-economic, organizational-economic and operational-commercial functions of the enterprise associated with its entry into the foreign market and participation in foreign economic operations" [14, p.80; 29, p. 17].

L. Shvayka said that foreign economic activity is a set of relations between the entities of Ukrainian economic activity and foreign business entities. These relations are built on the principles of the mutual benefit, equivalent exchange and observance to the international law conditions [27, p. 315].

V. Pokrovska interpreted foreign economic activity as a set of industrial-economic, organizational-economic and operational-commercial functions of export-oriented enterprises according to the chosen economic strategy, forms and methods of work on the foreign partner's market [5].

L. Pismachenko explained foreign economic activity as an integral part of the aggregated economic category. This category consists of separate elements and classified by types, forms and kinds [22, p. 74].

The official documents and public information analysis has been done. As a result it is understood that there is no universal approach to the foreign economic activity definition. This causes some problems for the categorically-conceptual apparatus because there are two official definitions of the term "foreign economic activity". They might be found at the Economic code of Ukraine and a law of Ukraine "On foreign economic activity". These definitions seem to be identical but at the same time they have considerable differences.

Subjectively the definition in the Economic code of Ukraine is incorrectly formulated. The physical border crossing by the main funds such as houses or buildings is impossible. According to this it is advisable to clarify this definition and apply to the legislative act in the following form: foreign economic activity is the activity which involves realization of the foreign economic operations in management aspect built on the relationships between the Ukrainian business entities and foreign ones which take place at the Ukrainian customs or abroad [12]

It is important to understand the term "enterprise's economic safety" in order to fulfil the purpose of the article. Some of the most influential definitions of this term are shown in *Table 1*.

The definitions of the “Enterprise’s economic safety” term. [11, p.42-43]

Author	Definition
<i>The condition of the business entity which is characterized by a high degree of protection against the existing dangers and threats</i>	
Shvab L. (Shvab, 2007)	Enterprise’s economic safety is a protection of its activity from the negative impact of the external environment as well as its ability to quickly eliminate threats or adapt to existing conditions that negatively affect its activities
Bendikov M. (Bendikov, 2010)	Economic safety is a protection of the scientific-technical, technological, productional and personnel potential of the enterprise from direct (active) or indirect (passive) threats
Kovalev D., Suhorukova T. (Kovalev, 2004)	Economic safety is a protection of the business entity from the negative impact of the external environment as well as the ability to eliminate various threats in a timely manner or adapt to existing conditions that do not negatively affect their activities
<i>The condition of the most effective using of corporate resources for the stable functioning of the enterprise</i>	
Fomina M. (Fomina, 2005)	Enterprise’s economic safety is a condition of the most efficient using of resources in order to eliminate the threats, ensure the effective and stable functioning of the enterprise in the current and prospective periods
Shevelev A., Sheveleva Y. (Shevelev, 2011)	Enterprise’s economic safety is a condition when with the most effective using of corporate resources, the enterprise seeks to bias, weaken or protect against existing threats and dangers, and ensures the achievement of business objectives in conditions of competition and entrepreneurial risk
Oleynikov Y. et al. (Oleynikov, 2005)	Economic safety is a condition of most effective resources using in order to avoid threats and provide a constant functioning of the enterprise in the present and in the future
<i>Protection of the enterprise’s vital interests from internal and external threats which is provided by the system of measures of special, financial-economic, organizational and social nature</i>	
Yepifanov A. et al. (Yepifanov, 2009)	Economic safety should be interpreted as the enterprise’s ability for effective and constant realization of its economic activity through the using of a set of interrelated diagnostic and control measures of a financial nature that optimize the using of enterprise resources and neutralize the influence of negative factors of the internal and external environment
Shlykov V. (Shlykov, 1999)	Enterprise’s economic safety is a condition of protection of the enterprise’s vital interests from the real and potential sources of danger or economic threats
<i>The condition of industrial relations and organizational connections in which the stability of functioning and progressive development of the enterprise is ensured</i>	
Belousova I. (Belousova, 2010)	Enterprise’s economic safety has stable, balanced and sustainable development which is achieved through the using of all kinds of resources and entrepreneurial opportunities for the stable functioning and dynamic scientific-technical and social development, prevention of internal and external negative influences (threats), ensuring the stable functioning of enterprises today and in the future
Kamlyk M. (Kamlyk, 2005)	Economic safety of the entrepreneurial activity subject is such a condition of development of a business entity which is characterized by the stability of economic and financial development, the effectiveness of negative factors neutralizing and counteracting their impact at all stages of its activities
Ivanilov O. (Ivanilov, 2009)	Economic safety is a condition of the social-technical enterprise’s system which makes it possible to avoid external threats and to withstand internal factors of disorganization with the help of available resources, entrepreneurial abilities of managers as well as structural organization and management links
<i>Providing conditions for the preservation of property and commercial secrets</i>	
Dykyy A. (Dykyy, 2009)	Enterprise’s economic safety is understood as its property and information preservation condition according to the chosen strategy and the principle of activity continuity
Sokolov Y. (Sokolov, 1996)	Enterprise’s economic safety is a providing of the conditions for the preservation of commercial secrets and other sectors of the enterprise

Source: Hnylytska, 2013.

Results. The analysis of the scientific sources has led to a certain thoughts. The economic essence of the foreign economic activity consists of the following facts. It is the most important and potential factor of the economic development of any country. That is a national aspect of foreign economic activity. FEA is a

method for including of every country into the world’s economy system or into the processes of international labour division and international cooperation. These possibilities are especially considerable in the context

of growing tendencies towards globalization as regional and global aspects of the foreign economic activity.

Enterprise's economic safety is an integral part of the economic security of a higher-level system and a subject ensuring the performance of functions of a region or a country. If enterprise's economic safety works properly the economic system would be characterized as balanced, stable and resistant to the negative influence of any threats. In other words each enterprise's economic safety is a guarantee of global economic development. There is a big number of "economic safety" term definitions and they are very similar. Although none of them are accurate enough to explain this phenomenon fully.

Conclusions. The conducted analysis of the theoretical information is a demonstration of the necessity in foreign economic activity understanding as an object of enterprise's economic safety. It is agreed that the enterprise's economic safety at foreign economic activity is a part of the economic safety of the enterprise. It caused to destabilizing influence minimization at the company's entry into the foreign market and organization of the interaction processes with foreign counterparties. As a result of the analysis the enterprise's economic safety at foreign economic activity can be defined as a certain condition when economic interests of business entities are protected from strategic interests of threats carriers through the realization of the foreign economic activity. That kind of condition is possible to achieve through the using of the environment possibilities.

References

1. Bahrova, I. (2004). Zovnishn'oekonomichna diyal'nist' pidpryyemstv: pidruchnyk dlya vuziv. [Foreign economic activity of enterprises: a textbook for universities]. Kyiv : Tsentr navch.lit., P. 580.
2. Baskakov, A. (2006). Formirovaniye organizatsionno-ekonomicheskogo mekhanizma upravleniya vneshneekonomicheskoy deyatel'nost'yu promyshlennykh predpriyatiy : dis. kand. ekon. nauk : 08.00.05. [Formation of the organizational and economic mechanism of management of foreign economic activity of industrial enterprises]. Saratov, P. 210.
3. Belousova, I. (2010). Upravlins'kyi oblik – informatsiyana skladova systemy ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva: [monohrafiya]. [Management accounting as an information component of the enterprise's economic safety system]. Kyiv: Dorado-Druk, P. 432.
4. Bendikov, M. (2010). Ekonomicheskaya bezopasnost' promyshlennogo predpriyatiya (organizatsionno-metodicheskii aspekt). [Economic safety of an industrial enterprise (organizational and methodical aspect)]. Konsul'tant direktora, 2, 7-13.
5. Chumachenko, M. (2003). Ekonomichnyy analiz: navch. posib. [Economic analysis: science manual]. Kyiv: KNEU, P. 556.
6. Didkivskyy, M. (2006). Zovnishn'oekonomichna diyal'nist' pidpryyemstva : navch. posibnyk. [Foreign economic activity of the enterprise: science manual]. Kyiv : Znannya, P. 462.
7. Dykyy, A. (2009). Orhanizatsiya bukhhalters'koho obliku yak instrument zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva: avtoref. dys. na zdobuttya nauk. stupenya kand.ekon. nauk: spets. 08.00.09. [Organization of accounting as a tool for ensuring the economic safety of the enterprise]. Zhytomyr: ZhDTU, P. 21.
8. Filyppova, S. (2015). Ekonomichna bezpeka pidpryyemstv real'noho sektoru ekonomiky v umovakh vartisno-oriyentovanoho upravlinnya: monohrafiya. [Economic safety of enterprises of the real economy sector in terms of value-oriented management]. Odesa : FOP Bondarenko M.O., P. 196.
9. Fomina, M. (2005). Problemy ekonomichno bezpechnoho rozvytku pidpryyemstv: teoriya i praktyka: [monohrafiya]. [Problems of economically safe development of enterprises: theory and practice]. Donets'k : DonDUET, P. 140.
10. Havlovska, N. (2017). Ekonomichna bezpeka zovnishn'oekonomichnoyi diyal'nosti promyshlovykh pidpryyemstv : avtoref. dys ... d-ra ekon. nauk : spets. 08.00.04. [Economic safety of foreign economic activity of industrial enterprises]. Kherson: Khmel'nyts'kyi nats. un-t, P. 36.
11. Hnylytska, L. (2013). Osnovy ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva. [Basics of economic safety of the enterprise]. Bukhhalters'kyi oblik i audyt, 7, 41-48. http://nbuv.gov.ua/UJRN/boau_2013_7_6
12. Hordopolov, V. (2016). Suchasnyy stan zovnishn'oekonomichnoyi diyal'nosti rezidentiv Ukrainy. [The current condition of foreign economic activity of Ukrainian residents]. Efektyvna ekonomika, 11. http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2016_11_42
13. Hrebelnyk, O. (2003). Osnovy zovnishn'oekonomichnoyi diyal'nosti : navch. posibnyk. [Basics of foreign economic activity : science manual]. Kyiv : Demiur, P. 296.
14. Huzenko, H. (2013). Zovnishn'oekonomichna diyal'nist' pidpryyemstva: sutnist', ekonomichnyy mekhanizm yiyi rozbudovy, osoblyvosti [Elektronnyy resurs]. [Foreign economic activity of the enterprise: the essence, economic mechanism of its development, features]. Visnyk Natsional'noho universytetu «Yurydychna akademiya Ukrainy imeni Yaroslava Mudroho», 3 (14), 77-88. http://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1&Image_file_name=PDF/Vnyua_etp_2013_3_10.pdf
15. Ivanilov, O. (2009). Ekonomika pidpryyemstva: [pidruchnyk]. [Business Economics]. Kyiv : Tsentr uchbovoyi literatury, P. 728.
16. Kamlyk, M. (2005). Ekonomichna bezpeka pidpryyemnyts'koyi diyal'nosti: ekonomiko-pravovyy aspekt: [navch. posibnyk]. [Economic safety of entrepreneurial activity: economic and legal aspect]. Kyiv : Atika, P. 432.
17. Kovalev, D. (2004). Ekonomicheskaya bezopasnost' pred priyatiya. [Economic safety of the enterprise]. Ekonomika Ukrainy, 10, 48–52.

18. Leonov, Y. (2008). Orhanizatsiyno-ekonomichnyy mekhanizm innovatsiynoho rozvytku-pidpryyemstv vodopostachannya: avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk: 08.00.04. [Organizational and economic mechanism of innovation development of water supply enterprises]. Kharkiv : Khark. nats. akad. mis'koho hosp-va, P. 22.
19. Mazaraki, A. (2008). Zovnishn'otorhovel'ni aspekty konkurentnoyi polityky Ukrayiny v umovakh SOT: monohrafiya. [Foreign trade aspects of Ukraine's competitive politics in the WTO]. Kyiv, P. 309.
20. Oleynikov, E. (2005). Ekonomicheskaya i natsional'naya bezopasnost': [uchebnik]. [Economic and national safety]. Moscow : «Ekzamen», P. 768.
21. Panchyshyna, S., & Ostroverkha, P. (2006). Analitychna ekonomika: makroekonomika i mikroekonomika : navch. posib. [Analytical Economics: Macroeconomics and Microeconomics: science manual]. Kyiv: Znannya, P. 723.
22. Pismachenko, L. (2008). Derzhavne upravlinnya zovnishn'otorhivel'noyu diyal'nistyu v Ukrayini: rehulyuvannya ta kontrol' : monohrafiya. [Public administration of foreign trade activity in Ukraine: regulation and control]. Donetsk : TOV "Yuho-Vostok, Ltd", P. 366.
23. Popovych, P. (2011). Konspekt lektsiy «Ekonomichnyy analiz diyal'nosti sub"yektiv hospo-daryuvannya»:pidruch. [Summary of lectures "Economic analysis of business entities"]. Ternopil' : Ekon. dumka, P. 365.
24. Shevelev, A. (2011). Riski v bukhgalter'skom uchete: [ucheb.posobiye]. [Risks in accounting : science manual]. Moscow : KNORUS, P. 304.
25. Shlykov, V. (1999). Kompleksnoye obespecheniye ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya. [Comprehensive provision of the enterprise's economic safety]. St-Petersburg: Alteya, P. 315.
26. Shvab, L. (2007). Ekonomika pidpryyemstva: [navch. posibnyk]. [Enterprise economy: science manual]. Kyiv : Karavela, P. 584.
27. Shvayka, L. (2006). Derzhavne rehulyuvannya ekonomiky : navch. posibnyk. [Condition regulation of economy: science manual]. Kyiv : Znannya, P. 435.
29. Sokolov, Y. (1996). Bukhgalterskiy uchete: ot istokov do nashikh dney. [Accounting: from the beginnings to the present day]. Moscow : Audit YUNITI, P. 638.
30. Torhova, L. (2006). Osnovy ZED : nav.-metod. Posibnyk. [Basics of FEA]. L'viv : «Novyy Svit-2000», P. 512.
31. Yepifanov, A. (2009). Finansova bezpeka pidpryyemstv i bankivs'kykh ustanov: [monohrafiya]. [Financial safety of enterprises and banking institutions]. Sumy: DVNZ «UABSNBU», P. 295.

Korobko Dmitry Grigorevich

*6th year student, faculty of software engineering
Kharkov Aviation Institute*

USE OF HARROD-DOMAR'S MODIFIED MODEL FOR ANALYZING THE PHARMACEUTICAL INDUSTRY IN UKRAINE

Коробко Дмитро Григорійович

*Студент 6 курсу, факультет програмної інженерії
Харківський Авіаційний Інститут*

ВИКОРИСТАННЯ МОДИФІКОВАНОЇ МОДЕЛІ ХАРРОДА-ДОМАРА ДЛЯ АНАЛІЗУ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

Summary. This article uses the Harrod-Domar model for analyzing the pharmaceutical market in Ukraine. The model has been modified in order to find out the link between the volume of investment in the industry and the volume of morbidity of the population of Ukraine. The model is tested for adequacy and estimated the significance of the model equation using Fisher's statistics. With the help of the modified Harrod-Domar model, the necessary investment level in the pharmaceutical industry of Ukraine in 2019 was found.

Анотація. В даній статті використана модель Харрода-Домара для аналізу фармацевтичного ринку України. Модель була модифікована для того щоб виявити зв'язок об'єму інвестицій у галузь з об'ємом захворюваності населення України. Модель перевірена на адекватність та оцінена значущість рівняння моделі за допомогою статистики Фішера. За допомогою модифікованої моделі Харрода-Домара було виявлено необхідний рівень інвестицій в фармацевтичну галузь України у 2019 році.

Key words: Harrod-Domar Model, analysis of the pharmaceutical industry in Ukrain, the level of morbidity in Ukraine.

Ключові слова: Модель Харрода-Домара, аналіз фармацевтичної галузі України, рівень захворюваності в Україні.

Візьмемо за основу модель макроекономічної динаміки Харрода-Домара, що описує динаміку

випуску. Щоб зосередитися на дослідженні розвитку та перспектив національної фармацевтичної

галузі, економіку вважатимемо закритою. Основним фактором вибору даної моделі є взаємозв'язок між інвестиціями та зростанням випуску, можливість дослідити взаємозв'язок їхньої динаміки. Тобто, передумовою даної моделі є таке міркування, що швидкість росту випуску пропорційне вкладеним інвестиціям:

$$I t = B(t) \times \frac{dY}{dt} \quad (1)$$

де Y – випуск фармацевтичної продукції, I – інвестиції, B – коефіцієнт капіталомісткості приросту доходу, даний коефіцієнт введемо динамічним, адже приріст випуску може змінюватися в залежності від макроекономічної кон'юнктури ринку. Він розраховується наступним чином:

$$B t = \frac{I(t-1)}{Y'(t)} = \frac{I(t-1)}{Y t - Y(t-1)} \quad (2)$$

Інвестиції дають ефект у вигляді зростання випуску у наступному періоді.

Вважатимемо, що динаміка споживання $C(t)$ задається екзогенна та зростає з деяким темпом: $C(t) = C(0) \times e^{rt}$, де r – темп приросту споживання.

Тоді диференціальне рівняння моделі буде мати вигляд:

$$Y' t = B(t) Y'(t) + C(0) e^{rt} \quad (3)$$

Дане рівняння є неоднорідним лінійним диференціальним рівнянням першого порядку. Його розв'язком є така залежність випуску:

$$Y(t) = [Y(0) - \frac{C(0)}{1-B(t)r}] e^{\frac{1}{B(t)t}} + \frac{C(0)}{1-B(t)r} e^{rt} \quad (4)$$

Оскільки випуск визначається вкладеними інвестиціями, то дослідимо необхідність вкладання інвестицій для інноваційного розвитку фармацевтичної галузі.

Темп приросту споживання r не повинен перевищувати максимально можливого темпу приросту $\frac{1}{B_{max}}$, інакше споживання займатиме все більшу частку доходу, що в кінцевому результаті зведе до нуля інвестиції, а значить і дохід від реалізації продукції[1].

Основною місією фармацевтичної галузі є зменшення рівня захворюваності населення. Щоб дослідити цей взаємозв'язок, визначимо траєкторію динаміки захворюваності, що буде визначатися факторами:

$$Ill(t) = f(Y(t), RD(t), E(t)) \quad (5)$$

Де $Ill(t)$ – захворюваність населення;

$RD(t)$ – витрати на дослідження та розробки;

$E(t)$ – витрати на охорону навколишнього природного середовища.

Дану залежність введемо економетричними методами з перевіркою на адекватність та значущість. Визначена динаміка захворюваності при певних значеннях темпу росту споживання буде показувати, чи ефективно вкладаються інвестиції у фармацевтичній галузі у розрізі якості продукції.

Розглянемо національну фармацевтичну галузь та її розвиток. Зібрані дані: випуску, споживання, інвестицій та, скоригувавши на індекс споживчих цін, приведемо їх до базового 2010 року. Данні приведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Статистичні дані для модифікованої моделі Харода-Домара

Вхідні дані	Y(t), млн грн	C(t), млн грн	I(t), млн грн	R&D(t), млн грн	Eco(t), тис. грн.	Ill(t), тис. осіб
2010	27720	24107,13	3613	531,28	11111,30	32467
2011	23201	18234,55	4967	1104,76	9117,75	33032
2012	26484	19362,76	7121	765,16	10366,57	33080
2013	31260	19153,75	12106	755,96	11576,38	32381
2014	30294	19932,12	10362	376,29	13312,29	31162
2015	32586	23578,54	9008	344,95	13734,73	31024
2016	35132	22105,98	13026	815,73	11936,52	26881
2017	30572	18836,69	11735	1589,39	9727,16	26789
2018	37017	20827,86	16189	2184,00	9640,70	26126

Визначимо коефіцієнт капіталомісткості приросту випуску B за формулою (2). Для цього визначимо $\Delta Y(t)$, для періоду 2010-2018 років, оскільки він є більш-менш стабільним. А також визначимо приріст споживання. Данні занесені до таблиці 2.

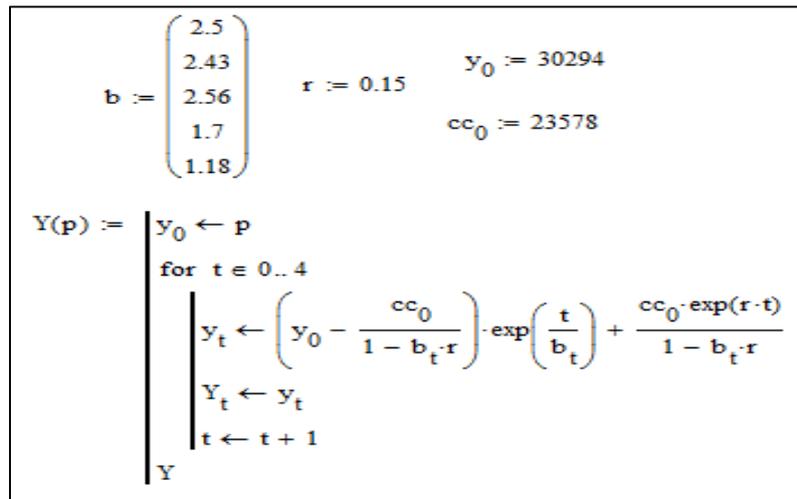
Таблиця 2

Капіталомісткість та приріст споживання

$\Delta Y(t)$	$B(t)$	r
2291,75	2,43	0,075649
2546,27	2,56	0,07814
4560,89	1,74	0,12982
6445,07	1,18	0,210819

Маючи необхідний набір даних, визначимо траєкторію випуску продукції $Y(t)$. Попередньо будемо визначати, яку норму приросту споживання r ми встановлюємо та порівняємо отримані результати.

Використаємо програмний продукт Mathcad для вирішення поставленої задачі розрахунків наведений на рисунку 1.

$$b := \begin{pmatrix} 2.5 \\ 2.43 \\ 2.56 \\ 1.7 \\ 1.18 \end{pmatrix} \quad r := 0.15 \quad y_0 := 30294$$

$$cc_0 := 23578$$

$$Y(p) := \begin{cases} y_0 \leftarrow p \\ \text{for } t \in 0..4 \\ \quad y_t \leftarrow \left(y_0 - \frac{cc_0}{1 - b_t \cdot r} \right) \cdot \exp\left(\frac{t}{b_t}\right) + \frac{cc_0 \cdot \exp(r \cdot t)}{1 - b_t \cdot r} \\ \quad Y_t \leftarrow y_t \\ \quad t \leftarrow t + 1 \end{cases}$$

$$Y$$

Рисунок 1. Розрахунок рівняння моделі

Обрахуємо показник $\frac{1}{b_{max}} = \frac{1}{2.56} = 0.39$.

Тобто норма споживання r не повинна перевищувати дане значення. Результати обчислень занесені у таблицю 3, відповідно до значень приросту споживання.

Таблиця 3

Результати обчислень випуску продукції (млн. грн)

r	0,15	0,18	0,21	0,24
$Y(t)$	30290	30290	30290	30290
	32830	32650	32520	32260
	34230	33330	32720	31430
	41730	36810	33380	26150
	40350	29350	21580	4909

Виведемо економетричне рівняння залежності рівня захворюваності. За статистичними даними знайдемо коефіцієнти регресії та перевіримо модель на адекватність. Вхідні дані для рівняння регресії наведені у таблиці 4.

Таблиця 4

Дані для рівняння залежності рівня захворюваності (млн. грн.)

Роки	Ill(t)	Y(t)	RD(t)	Eco(t)
2010	32467	27720	531,28	11111,30
2011	33032	23201	1104,76	9117,75
2012	33080	26484	765,16	10366,57
2013	32381	31260	755,96	11576,38
2014	31162	30294	376,29	13312,29
2015	31024	32586	344,95	13734,73
2016	30881	35132	815,73	11936,52
2017	30789	30572	1589,39	9727,16
2018	30126	37017	2184,00	9640,70

Отримаємо в результаті модель:

$$Ill(t) = 43337,3 - 0,0148Y(t) - 2,65RD(t) - 0,8E(t), \quad (6)$$

Перевіримо її на адекватність: R^2 , що є однією з найбільш ефективних оцінок адекватності регресійної моделі, рівний 0,89, тобто зміну рівня захворюваності в цілому можна пояснити вказаними факторами. Значущість рівняння оцінимо за допомогою статистики Фішера F : $F = 13,6$, $F_{tabl} = 0,07$, тобто рівняння є значущим[2].

Зобразимо вихідні траєкторії на графіках. При темпі приросту споживання $r = 0,15$ отримаємо траєкторії, зображені на рисунку 2.

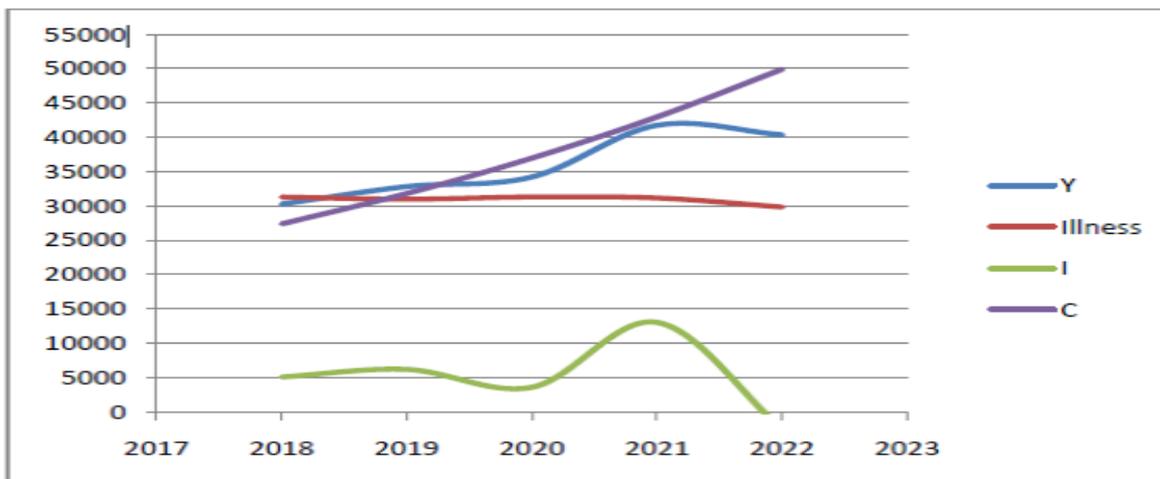

Рисунок 2. Динаміка показників при темпі приросту споживання $r = 0,15$

На рисунку 2 можна побачити, що динаміка випуску продукції (Y) та інвестиції (I), мають схожі графіки, це тому, що вони пов'язані між собою. При збільшенні інвестицій, збільшується і об'єм випуску продукції. При збільшенні об'єму випуску захворюваність населення (illness) має значну тенденцію до зменшення.

При темпі приросту споживання $r = 0,18$ отримаємо траєкторії, зображені на рисунку 3.

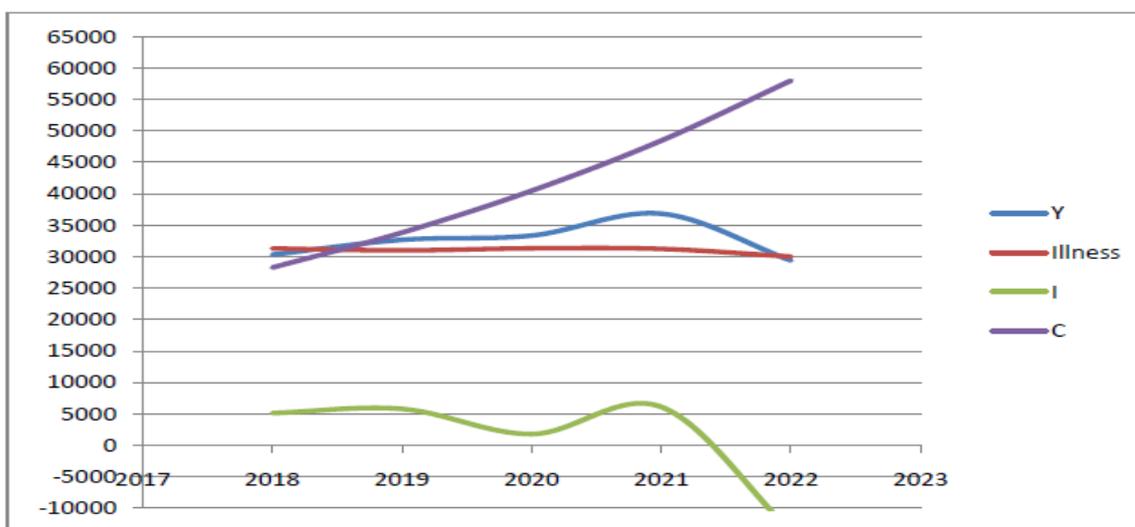

Рисунок 3. Динаміка показників при темпі приросту споживання $r = 0,18$

Як ви бачите на рисунку 3, динаміка споживання (C) має більш різке зростання ніж при темпі прироста споживання 0,15, але це призводить до нестачі інвестицій (I), у фармацевтичній галузі України при нинішньому їх рівні, та падіння об'єму випуску продукції. Захворюваність населення (illness) зменшується повільніше, ніж на рисунку 2.

При темпі приросту споживання $r = 0,21$ отримаємо траєкторії, зображені на рисунку 4.

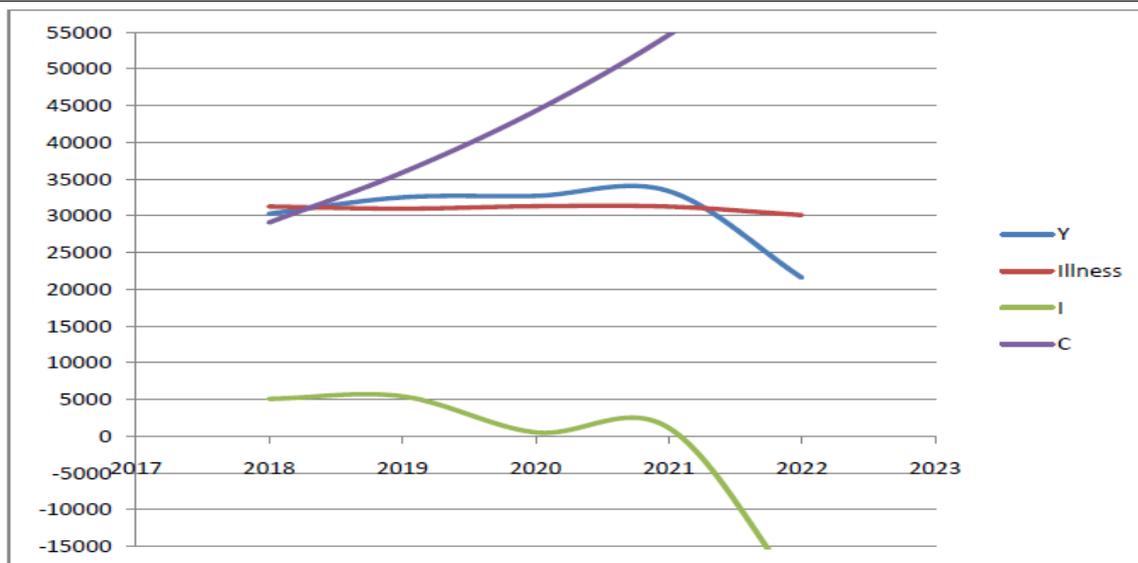

Рисунок 4. Динаміка показників при темпі приросту споживання $r = 0,21$

На рисунку 4 можна побачити, що динаміка споживання (C) різко зростає. При такій динаміці споживання нинішнього об'єму інвестицій (I) у фармацевтичну промисловість недостатньо. Тому, об'єму випуску фармацевтичної продукції (Y) також недостатньо для потреб населення, та рівень захворюваності населення (illness) зменшується повільніше, ніж при темпі споживання 0,15.

При темпі приросту споживання $r = 0,24$ отримаємо траєкторії, зображені на рисунку 5.

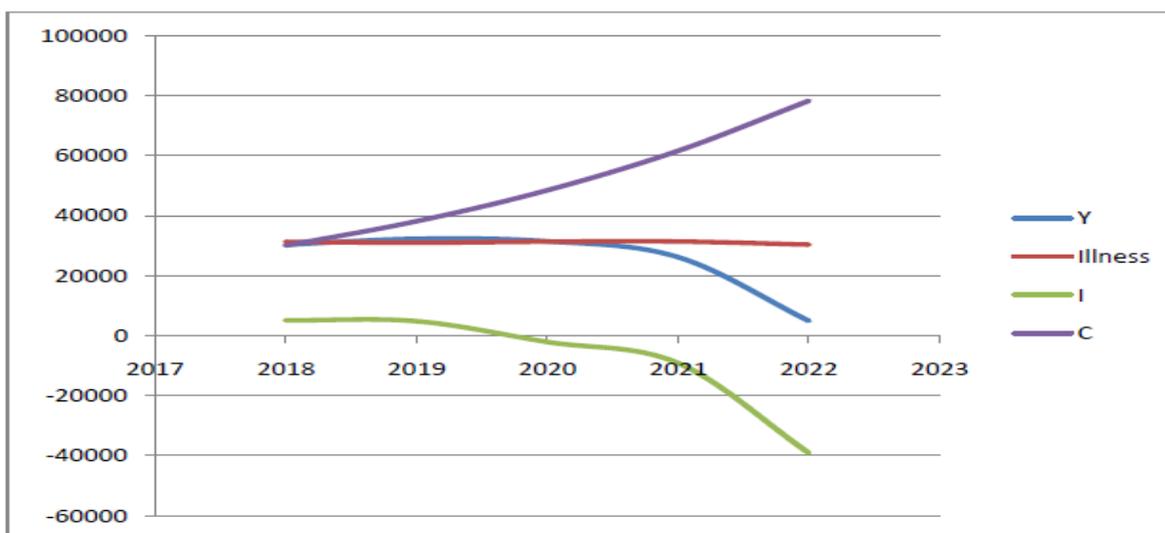

Рисунок 5. Динаміка показників при темпі приросту споживання $r = 0,24$

На рисунку 5 можна побачити, що динаміка споживання (C) зростає ще більше, ніж на рисунку 4 так як ми збільшили темп приросту споживання. При такій динаміці споживання дефіцит інвестицій (I), у фармацевтичну промисловість, збільшується. Тому об'єм випуску фармацевтичної продукції (Y) не може задовольнити потреби населення. Рівень захворюваності населення (illness) при темпі приросту 0,24 майже не зменшується.

Висновки та пропозиції

Проведене дослідження довело, що інвестиції у фармацевтичну промисловість збільшують об'єм випуску продукції, а збільшення об'єму випуску продукції зменшує динаміку захворюваності населення.

Також стало зрозуміло, що при прискоренні темпів приросту споживання фармацевтичної продукції населенням, повинні пропорційно збільшуватися інвестиції у галузь. Це потрібно для того, щоб темпи приросту об'єму випуску продукції не відставали від потреб населення.

При запланованому темпі приросту споживання на 2019 рік 0,15, а екологічних витратах таких як у 2018 році, щоб підтримувати нинішній рівень захворюваності населення витрати на дослідження та розробки можна розрахувати по формулі 6.

$$RD(t) = (43337,3 - 0,15 \times 37017 - 30126 - 0,8 \times 9640,70) / 2,65 = 1868,26 \text{ млн грн.}$$

Тобто для зменшення рівня захворюваності населення при темпі приросту споживання 0,15 витрати на дослідження та розробки повинні перевищувати 1868,26 млн. грн.

Це доводить, що фармацевтична галузь дуже залежна від інвестицій, тому державі слід активніше інвестувати у фармацевтичне виробництво, для покращення життя населення України.

Список літератури

1)Клебанова, Т. С. Моделювання економічної динаміки / Т. С. Клебанова. – Харків: ІНЖЕК, 2005. – 244 с.

2)Вітлінський, В. В. Економіко-математичне моделювання: навч. посібник / В. В. Вітлінський, С. І. Наконечний, О. Д. Шарапов – Київ: КНЕУ, 2008. – 536 с.

Леонтьев Рудольф Георгиевич

д-р экон. наук, профессор, почетный работник высшего профессионального образования РФ, главный научный сотрудник ВЦ ДВО РАН, г. Хабаровск, Российская Федерация;

МОДЕЛЬ КВАЗИОБОСНОВАНИЯ «ИСПОЛЬЗОВАНИЯ МЕХАНИЗМА ГЧП»: РЕЦИДИВ НЕЗАКОННЫХ ЗАЙМСТВОВАНИЙ

Leontyev R.G.

Computer center of the Far East office Russian Academy of Sciences Khabarovsk, Russia

THE QUASI-BASIS MODEL OF «USE MECHANISM OF PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP»: RECURRENCE OF UNLAWFUL BORROWINGS

Аннотация. В статье подвергнуты анализу содержащие рецидивы неправомерных заимствований последние три (10-12) из представленных в автореферате соискателя аспирантуры железнодорожного вуза двенадцати абзацев, характеризующих и обосновывающих ее второе «выносимое на защиту основное положение диссертационного исследования» об «использовании механизма ГЧП», и соответствующие им фрагменты содержания научно-квалификационной работы этого соискателя об аэропортах местных воздушных линий Хабаровского края Российской Федерации.

Annotation. In the article, the last three (10-12) of the twelve paragraphs presented in the author's abstract of the post-graduate school of the railway university, which characterize and substantiate its second "deferred basic position of the dissertation research" about the "use of the PPP mechanism", and the corresponding fragments of the content of the scientific and qualification work of this applicant on the airports of local airlines of the Khabarovsk Territory of the Russian Federation.

Ключевые слова: Аэропорты, местные воздушные линии, государственно-частное партнерство (ГЧП), государственные полномочия, управление имуществом, частные инвесторы, концессии, региональные особенности.

Key words: Airports, local airlines, public-private partnership (PPP), state authority, property management, private investors, concessions, regional characteristics.

Между невежеством и знанием
лежит пропасть.

Японская пословица

В настоящей работе и последующих публикациях будут представлены дальнейшие рекомендации «как не надо формулировать «выносимые на защиту основные положения (элементы научной новизны полученных результатов) диссертационного исследования», являющихся неотъемлемой частью более общих рекомендаций «как не надо писать диссертацию» и «как не надо и как надо осуществлять экспертизу материалов диссертационного исследования на всех этапах его официального рассмотрения». Предыдущие рекомендации или уроки, исходящие из конкретного примера экспертного анализа определенно неудачного диссертационного исследования Милой А.В. об аэропортах МВЛ, освещены в работах [1-11].

Если в ракурсе общепринятых и официально установленных требований к диссертациям и порядку их рассмотрения научной общественностью подвергнуть анализу последние три (10-12) из представленных в автореферате соискателя ДВГУПС Милой (стр. 12-16) двенадцати абзацев, характеризующих и обосновывающих ее второе «выносимое на защиту основное положение диссертационного исследования» и соответствующие им фрагменты содержания диссертации той же Милой, то квалифицированный читатель может обнаружить многочисленные негативные обстоятельства.

Десятый абзац. В десятом абзаце характеристики и обоснования второго «выносимого на защиту основного положения диссертационного исследования» соискатель ДВГУПС Милая буквально сообщает следующее.

«Возможность и экономическую целесообразность использования механизма ГЧП для развития

аэропортовой инфраструктуры АМИП подтверждает и зарубежный опыт. Так, например, анализ практики функционирования АМИП в ряде стран мира (в частности, Канаде, Австралии и Бразилии) показал, что основными особенностями организации их работы в рамках ГЧП как специфического союза государства и бизнеса являются: долгосрочное планирование деятельности аэропорта; специальные критерии финансирования для нестандартных аэропортов; оценка и контроль реализации проектов развития аэропортов на государственном уровне; софинансирование проектов посредством механизмов ГЧП и реализация мероприятий по поддержке АМИП в рамках национальных (федеральных) и региональных целевых программ; финансирование проектов согласно порядку приоритетности и в зависимости от объема пассажиропотока; использование системы грантов; государственное регулирование всех видов аэропортовой деятельности; использование специализированных программ защиты окружающей среды и др.».

Анализ содержания данного абзаца позволяет выявить следующие негативные обстоятельства:

- во-первых, в «ЗАКЛЮЧЕНИИ» (стр. 172 и 173) и в пункте 10 «Выводов по главе 1» (стр. 72) диссертации Милой представлена следующая информация: «Анализ зарубежного опыта осуществления авиационной деятельности аэропортами с малой интенсивностью полетов показал, что основными особенностями системы управления АМИП за рубежом являются: долгосрочное планирование деятельности аэропорта; специальные критерии финансирования для нестандартных аэропортов; оценка и контроль реализации проектов развития аэропортов на государственном уровне; софинансирование проектов посредством механизмов государственно-частного партнерства и реализация мероприятий по поддержке АМИП в рамках федеральных и региональных целевых программ; финансирование проектов согласно порядку приоритетности и в зависимости от пассажиропотока; система грантов; госрегулирование всех видов аэропортовой деятельности; специализированные программы защиты окружающей среды». Нетрудно убедиться, что формулировка десятого абзаца автореферата (стр. 15) является отредактированной копией абзаца на стр. 172 и 173 (и абзаца на стр. 72) диссертации Милой с неправомерным добавлением к последнему уточнений относительно «ГЧП», которых нет в тексте самой диссертации;

- во-вторых, причем в автореферате и в диссертации неправомерно не указано, кому принадлежат изложенные в их абзацах формулировки (то есть отсутствует положенная ссылка на конкретный библиографический источник) или что представленная в них информация давно является общеизвестной;

- в-третьих, вместе с тем, как уже было указано в монографии [39] автора настоящей работы, в появившейся в **2009 году** «Программе развития и модернизации аэропортов Николаевск-на-Амуре,

Охотск, Аян, Чумикан, Богородское, Херпучи на период до 2029 года» [12] (с. 63) была изложена следующая информация: «Анализ зарубежного опыта осуществления авиационной деятельности аэропортами с малой интенсивностью полетов показал, что основными особенностями системы управления аэропортами МВЛ за рубежом являются: долгосрочное планирование деятельности аэропорта; специальные критерии финансирования для нестандартных аэропортов; оценка и контроль реализации проектов развития аэропортов на государственном уровне; утверждение на федеральном уровне социально-значимых аэропортов; софинансирование проектов посредством механизмов государственно-частного партнерства и реализация мероприятий по поддержке аэропортов МВЛ в рамках федеральных и региональных целевых программ; финансирование проектов согласно порядку приоритетности и в зависимости от пассажиропотока; система грантов; госрегулирование всех видов аэропортовой деятельности; специализированные программы защиты окружающей среды». Получается, что Милая не только *попросту украла* эту информацию из материалов Правительства Хабаровского края [12], но и *жульнически* неоднократно воспроизвела ее в своей диссертации и в своем автореферате. Налицо – факт проявления *нечистоплотности и плагиата (литературного воровства)* со стороны соискателя ДВГУПС Милой;

- в-четвертых, рассматриваемый здесь десятый абзац характеристики и обоснования второго «выносимого на защиту основного положения диссертационного исследования», помещенный на стр. 15 автореферата Милой, является бесполезным для ее «диссертационного исследования», поскольку, на самом деле, предназначен лишь для того, чтобы, как говорят в народе, «заполнить поляну» автореферата (кстати, весьма ограниченного по объему печати), якобы, «потрясающими фундаментальными» (на самом деле, тривиальными) специфическими сведениями, придать ему и всей диссертации соискателя ДВГУПС Милой видимость научно-информационной ценности и, тем самым, запутать экспертов и других представителей научной общности.

Одиннадцатый абзац и таблица 3. В одиннадцатом абзаце характеристики и обоснования второго «выносимого на защиту основного положения диссертационного исследования» соискатель ДВГУПС Милая сообщает следующее: «На основе изучения зарубежного опыта нами представлена характеристика системы управления АМИП в некоторых странах (табл. 3)».

В первую очередь здесь следует отметить, что, как уже сообщалось в монографии [1, с. 57 и 65] автора настоящей работы, на стр. 64 официального документа «Программа развития и модернизации аэропортов Николаевск-на-Амуре, Охотск, Аян, Чумикан, Богородское, Херпучи на период до 2029 года» [12], правообладателем которого являлось и является Министерство промышленности, транспорта и связи Хабаровского края, представлена

табл. 5 «Организация системы управления аэропортами МВЛ за рубежом» (рис. 1).

Вместе с тем, как также сообщалось в монографии [1, с. 65] автора настоящей работы, на стр. 15 автореферата диссертации аспиранта ДВГУПС Милой от 10 апреля 2012 года можно обнаружить табл. 3 «Характеристика системы управления АМИП в

некоторых странах» (рис. 2). А на стр. 69 диссертации той же Милой отображена таблица 1.5 «Сравнительная характеристика системы управления аэропортами малой интенсивности полетов в некоторых странах» с идентичным содержанием [1, с. 73].

Таблица 5. Организация системы управления аэропортами МВЛ за рубежом.

№	Критерии	США (Аляска)	Канада	Другие (Австралия, Бразилия)
1	Наличие специализированных программ по МВЛ	+	+	+, +
2	ГЧП	-	+	+, +
3	ФЦП+РЦП	+	+	-, +
4	Долгосрочный план развития	+	-	+, +
5	Служба ГосКонтроля	+	-	-, +
6	Открытое небо	+	+/-	+, +/-
7	Наличие специализированных программ защиты окружающей среды	+	+	+, +
8	Наличие систем саморегистрации пассажиров	+	+	+, +

Рис. 1. Отображение табл. 5 из официального документа [12, с. 64]

Читателю нетрудно удостовериться в том, что помещенная на стр. 15 автореферата диссертации аспиранта ДВГУПС Милой от 10 апреля 2012 года табл. 3 (рис. 2) **является копией** табл. 5 (рис. 1), представленной на стр. 64 «Программы развития и модернизации аэропортов Николаевск-на-Амуре, Охотск, Аян, Чумикан, Богородское, Херпучи на период до 2029 года» [12].

Таблица 3 – Характеристика системы управления АМИП в некоторых странах

Критерии	США (Аляска)	Канада	Австралия	Бразилия
Наличие специализированных программ МВЛ	+	+	+	+
ГЧП	-	+	+	+
ФЦП+РЦП	+	+	-	+
Долгосрочный план развития	+	-	+	+
Служба Государственного контроля	+	-	-	+
Открытое небо	+	+/-	+	+/-
Наличие специализированных программ защиты окружающей среды	+	+	+	+
Наличие систем саморегистрации пассажиров	+	+	+	+

+ критерий присутствует в стране; - критерий отсутствует; +/- – присутствует не на всей территории страны.

Источник: составлено автором по материалам открытой печати и Интернет.

Рис. 2. Отображение табл. 3 из автореферата Милой

Данное обстоятельство означает то, что аспирант ДВГУПС Милая на стр. 15 своего автореферата от 10 апреля 2012 года неправомерно отобрали копию табл. 5 (рис. 1), представленной на стр.

64 «Программы развития и модернизации аэропортов Николаевск-на-Амуре, Охотск, Аян, Чумикан, Богородское, Херпучи на период до 2029 года» [12].

Однако при этом соискатель ДВГУПС Милая **неправомерно не сделала положенную ссылку на**

созданную в 2009 году «Программу развития и модернизации аэропортов Николаевск-на-Амуре, Охотск, Аян, Чумикан, Богородское, Херпучи на период до 2029 года» [12] как источник.

Более того, «продвинутый» соискатель ДВГУПС Милая в качестве примечания к находящейся на стр. 15 автореферата своей диссертации от 10 апреля 2012 года табл. 3 «Характеристика системы управления АМИП в некоторых странах» (рис. 2) жульнически указала - *«составлено автором по материалам открытой печати и Интернет»*. Причем, такая распространяющаяся на все мировое сообщество «размытая ссылка» может привести читателя только в замешательство.

Налицо – очередной установленный факт незаконного присвоения (подсудной кражи) соискателем ДВГУПС Милой табличного материала из созданного в соответствии с распоряжением Правительства Хабаровского края от 5 марта 2009 г. № 99-рп и «Государственным контрактом № 4 на выполнение работ по подготовке документов для создания федерального казенного предприятия по аэропортовой деятельности на базе северных аэропортов Хабаровского края» официального документа [12], правообладателем которого являлось и является Министерство промышленности, транспорта и связи Хабаровского края.

Анализ содержания одиннадцатого абзаца характеристики и обоснования второго «выносимого на защиту основного положения диссертационного исследования» соискателя ДВГУПС Милой из ее автореферата (с. 15) позволяет выявить следующие, в основном, негативные обстоятельства:

- во-первых, читателю следует напомнить, что в формулировке (преамбуле к табл. 3 автореферата) данного абзаца соискатель ДВГУПС Милая сообщает буквально следующее: ««На основе изучения зарубежного опыта нами представлена характеристика системы управления АМИП в некоторых странах (табл. 3)»».

- во-вторых, а в тексте диссертации соискателя ДВГУПС Милой к табл. 1.5 (стр. 69) вообще не представлена никакая преамбула и не сделана никакая ссылка на эту таблицу;

- в-третьих, поэтому еще раз следует отметить, что автореферат – это краткое изложение какого-нибудь исследования (например, диссертационного – *Р.Л.*), написанное самим автором [13]. То есть в автореферате не может быть представлено то, что не отражено в соответствующей диссертации;

- в-четвертых, однако, сформулированная Милой преамбула к ключевой для «обоснования использования ГЧП в деятельности АМИП» таблице 2 ее автореферата, почему-то, *существенно отличается* от сформулированной в самой диссертации преамбулы к ключевой для «обоснования использования ГЧП в деятельности АМИП» таблице 2.3 (стр. 85), название и содержание которой полностью идентичны соответствующим атрибутам таблицы 2 автореферата. И потому формулирование Милой в данном абзаце автореферата (стр. 13) пре-

амбулы к ключевой для «обоснования использования ГЧП в деятельности АМИП» таблице 2, которой (преамбулы) нет в самой диссертации, является де факто жульническим и де юре неправомерным действием с ее (соискателя ДВГУПС Милой) стороны;

- в-пятых, ведь, если соискатель ДВГУПС Милая внесла какие-либо коррективы в текст автореферата, то она обязательно должна была включить в текст своей диссертации соответствующие дополнения, поскольку в соответствии с пунктом 2 действующего тогда «Положения о порядке присуждения ученых степеней», утвержденного постановлением правительства РФ от 30 января 2002 года № 74 (в редакции постановления правительства РФ от 20 июня 2011 года № 475), именно диссертация со всем своим содержанием представляется соискателем на публичную защиту и именно «по диссертации (согласно пункту 18 упомянутого «Положения...» - *Р.Л.*) с разрешения диссертационного совета должен быть напечатан на правах рукописи автореферат»;

- в-шестых, никакого личного «изучения зарубежного опыта нами» и никакого личного «представления характеристики системы управления АМИП в некоторых странах» со стороны соискателя ДВГУПС Милой, на самом деле, не было и не могло быть в принципе, поскольку эта «продвинутая молодая ученая» *попросту своровала* весь «зарубежный опыт» вместе с табл. 5 (рис. 8) из официального документа [12], правообладателем которого являлось и является Министерство промышленности, транспорта и связи Хабаровского края, и, не испытывая никаких угрызений совести, поместила их в самый большой в ее диссертации подраздел 1.3. Да и на «кой черт сдался» Милой этот весь «зарубежный опыт», где напрочь отсутствуют «объединенные авиапредприятия», к которым следует отнести и ее «любимое» КГУП «Хабаровские авиалинии»? Поэтому здесь налицо - яркий образчик невежества и лжи соискателя ДВГУПС Милой.

Двенадцатый абзац. В последнем абзаце характеристики и обоснования второго «выносимого на защиту основного положения диссертационного исследования» соискатель ДВГУПС Милая буквально сообщает следующее.

«Как показал проведённый нами анализ целей и задач участвующих в ГЧП сторон (государства, бизнеса и потребителя), все они могут реализовать свои интересы в различных областях. Так, например, выгодой (или «выигрышем») государства в этом случае будет: обеспечение роста ВРП и ВВП; увеличение рабочих мест и занятости населения в труднодоступных районах; развитие дополнительных (комплементарных) видов деятельности и отраслей экономики – туризма, общественного питания, машиностроения и т.д.; повышение конкурентоспособности сферы гражданской авиации на международных и внутренних (в т.ч. местных)

воздушных линиях; увеличение налоговых поступлений в соответствующие бюджеты; поддержка государственной политики модернизации и инновационной деятельности на воздушном транспорте и др. Для бизнеса привлекательными целями и основными интересами могут стать: возможность увеличения прибыли своих предприятий как от основных, так и от вспомогательных видов предпринимательской деятельности; развитие сферы конкурентного и эффективного вложения инвестиций; расширение предпринимательской среды за счёт развития аэропортового бизнеса, повышения доступности территорий и привлечения новых работников; повышение степени государственной защиты бизнеса и т.д. Основными выигрышами потребителей услуг воздушного транспорта на уровне АМИП станут повышение качества авиационных услуг и возможность роста доходов за счёт расширения сферы предпринимательской деятельности в аэропортовой и интегрированной с ней сферах».

Анализ содержания четырех предложений данного абзаца позволяет выявить следующие негативные обстоятельства:

а) в третьем абзаце на стр. 149 и в последнем абзаце «ЗАКЛЮЧЕНИЯ» (стр. 176) диссертации Милой представлена следующая информация: «Таким образом, основные выгоды получаемые на уровне государства и в том числе региона от ГЧП это (вариант начала на стр. 176): «Развитие аэропортового бизнеса на Дальнем Востоке будет содействовать получению различных эффектов и выгод, как государством на федеральном и местном уровнях, так и частными инвесторами, а также пассажирами»: вклад в ВВП; увеличение занятости; развитие сопутствующих отраслей экономики – туризма, общественного питания, машиностроения и т.д.; повышение конкурентоспособности сферы гражданской авиации, как на международных линиях, так и на местных воздушных линиях; рост налоговых поступлений; на уровне аэропортового бизнеса от ГЧП это: развитие сферы эффективного вложения инвестиций; получение прибыли как от развития основных видов деятельности в аэропортах, так и от вспомогательных видов деятельности; привлечение предпринимателей в отдаленные районы за счёт развития аэропортового бизнеса и повышения доступности территорий; на уровне граждан от ГЧП это: повышение качества услуг для пассажиров; рост доходов населения за счет увеличения занятости в аэропортовой и около аэропортовой сферах». Нетрудно констатировать, что рассматриваемый здесь двенадцатым абзацем автореферата отличается целым рядом *принципиальных деталей* от соответствующего абзаца диссертации:

- во-первых, в отличие от автореферата в тексте диссертации Милой напрочь отсутствует утверждение - «как показал проведённый нами анализ целей и задач участвующих в ГЧП сторон (государства, бизнеса и потребителя), все они могут

реализовать свои интересы в различных областях». К тому же, в диссертации вообще не применялись словосочетания «как показал проведённый нами», «анализ целей и задач участвующих в ГЧП сторон» и «все они могут реализовать свои интересы в различных областях». На самом деле, ни в одном из подразделов диссертации Милой в качестве хоть как-то обособленной части (сопутствующей второстепенной проблемы) исследования вообще не «проводился» какой-либо «анализ целей и задач участвующих в ГЧП сторон» и, тем более, «нами» (то есть лично Милой). И потому, вряд ли, такой «анализ» мог что-то «показать»;

- во-вторых, в первом предложении рассматриваемого абзаца автореферата Милой (стр. 15) в качестве «участвующих в ГЧП сторон» названы три таких «стороны»: «государство, бизнес и потребители», чего нет в соответствующих абзацах ее диссертации (стр. 149 и 176). Кстати, в формулировке второго «выносимого на защиту основного положения диссертационного исследования» (стр. 12 автореферата) той же Милой упомянуты всего лишь две таких стороны: «государство» и «бизнес». То есть у соискателя ДВГУПС Милой при написании автореферата ее «диссертационного исследования», как толкует известная идиома, «левая рука не знала, что творит правая»;

- в-третьих, во втором предложении рассматриваемого абзаца автореферата Милой (стр. 15) в число «выгод государства» добавлены «рост ВРП», «увеличение рабочих мест в труднодоступных районах», «дополнительные (комплементарные) виды деятельности», «в соответствующие бюджеты», «поддержка государственной политики модернизации и инновационной деятельности на воздушном транспорте и др.». Всего это (как «выгоды государства») отсутствует в «диссертационном исследовании» той же Милой;

- в-четвертых, в третьем предложении рассматриваемого абзаца автореферата Милой (стр. 15) соответствующие «выгоды аэропортового бизнеса», упомянутые в ее диссертации, названы «привлекательными целями и основными интересами». В этом же предложении введена дефиниция «конкурентного... (вложения инвестиций)» и упомянуты «привлечение новых работников», «повышение степени государственной защиты бизнеса и др.», чего нет в ее «диссертационном исследовании»;

- в-пятых, в четвертом предложении рассматриваемого абзаца автореферата Милой (стр. 15) вместо упомянутых в диссертации Милой «граждан» и «пассажиров» та же Милая, почему-то, назвала только «потребителей услуг воздушного транспорта на уровне АМИП»;

- в-шестых, таким образом, изложенные в данном пункте весьма существенные отличия формулировки двенадцатого абзаца автореферата Милой (стр. 15 и 16) от формулировки соответствующих абзацев ее диссертации (стр. 149 и 176) позволяют констатировать, что указанный первым абзацем автореферата с его (абзаца) кардинально измененным

содержанием по сути несет в себе утверждение Милой, которое никак не представлено в ее диссертации;

б) поэтому относительно сформулированного в рассматриваемом здесь двенадцатым абзаце автореферата (стр. 15 и 16) «фундаментального» утверждения, якобы, лично принадлежащего продвинутому «молодому ученому» соискателю ДВГУПС Милой, следует сделать следующие выводы:

- во-первых, еще раз следует отметить, что автореферат – это краткое изложение какого-нибудь исследования (например, диссертационного – *Р.Л.*), написанное самим автором [13]. То есть в автореферате не может быть представлено то, что не отражено в соответствующей диссертации;

- во-вторых, однако, формулировка двенадцатого абзаца автореферата (стр. 15 и 16) имеет весьма существенные отличия от формулировок соответствующих абзацев диссертации (стр. 149 и 176) соискателя ДВГУПС Милой. И потому включение Милой в характеристику и обоснование второго «выносимого на защиту основного положения диссертационного исследования» представленного в двенадцатом абзаце автореферата (стр. 15 и 16) и, якобы, лично принадлежащего ей как продвинутому «молодому ученому» «фундаментального» утверждения является *де факто жульническим и де юре неправомерным действием* с ее (Милой) стороны;

- в-третьих, ведь, если соискатель ДВГУПС Милая внесла какие-либо коррективы в текст автореферата, то она обязательно должна была включить в текст своей диссертации соответствующие дополнения, поскольку в соответствии с пунктом 2 действующего тогда «Положения о порядке присуждения ученых степеней», утвержденного постановлением правительства РФ от 30 января 2002 года № 74 (в редакции постановления правительства РФ от 20 июня 2011 года № 475), именно диссертация со всем своим содержанием представляется соискателем на публичную защиту и именно «по диссертации (согласно пункту 18 упомянутого «Положения...») - *Р.Л.* с разрешения диссертационного совета должен быть напечатан на правах рукописи автореферат»;

в) на этом анализ рассматриваемого здесь двенадцатым абзаца обоснования второго «положения диссертационного исследования» следовало бы закончить, но, как говорится «для чистоты эксперимента», нужно непременно отметить, следующие негативные обстоятельства:

- во-первых, в действительности же формулировки четырех предложений двенадцатого абзаца автореферата Милой (стр. 15 и 16) отражают общеизвестные банальные истины и самые общие сведения о «выгодах использования ГЧП в гражданской авиации». Со стопроцентной уверенностью можно утверждать, что небезызвестный соискатель ДВГУПС Милая заимствовала данные сведения из чужих работ, поэтому в своих диссертации и автореферате она должна была непременно сделать

либо ремарку о известности этих сведений, либо соответствующие библиографические ссылки. Но неправомерно не осуществила ни того, ни другого;

- во-вторых, если же Милая заимствовала данные формулировки из чужих работ, то она должна была непременно сделать соответствующие библиографические ссылки, только потому, чтобы обезопасить себя от справедливой критики объективной научной общественности по поводу безграмотного и невежественного изложения предложений данного абзаца автореферата (стр. 15 и 16) и соответствующих абзацев диссертации (стр. 149 и 176);

- в-третьих, так, в первом предложении рассматриваемого абзаца своего автореферата (стр. 15) соискатель ДВГУПС Милая в числе «участующих в ГЧП сторон» назвала «потребителя», а в четвертом предложении этого же абзаца она уточнила, что речь здесь идет о «потребителях услуг воздушного транспорта». Однако, на самом деле, де юре «потребители услуг воздушного транспорта» («пассажиры» и грузовладельцы) не являются непосредственно «участующей в ГЧП стороной» (тем более, по договору юридической стороной) и де факто им (пассажирам и заодно провожающим или встречающим их лицам) абсолютно, как говорят в народе, «до лампочки» или «по барабану» - используется ли «ГЧП» (не путать с ГКЧП) в отдельно взятом аэропорте МВЛ (пресловутом «АМИП») или нет, поскольку для них далеко не факт, что «ГЧП» может «железно» гарантировать более высокое качество их «авиационного и неавиационного обслуживания»;

- в-четвертых, во втором предложении рассматриваемого абзаца своего автореферата (стр. 15) соискателю ДВГУПС Милой вместо слов «выгодой (или выигрышем)» и «будет» следовало бы применить слова «выгодами (или выигрышами)» и «будут». Словосочетания «увеличение рабочих мест» и «увеличение занятости населения», каждое по отдельности, по сути означают одно и то же социально-экономическое явление. Поэтому здесь налицо - *тавтология*, недопустимая для научных квалификационных работ. Далее, вместо некорректного словосочетания «сферы гражданской авиации» следовало бы применить приемлемо корректное словосочетание, например, «российских (отечественных) авиакомпаний и аэропортов». А после слова «поддержка» следовало бы сделать уточнение, например, «частными организациями»;

- в-пятых, в третьем предложении рассматриваемого абзаца своего автореферата (стр. 15) Милой следовало бы вместо первого слова «предпринимательской» употребить слово «авиационной» или «аэропортовой». Затем следовало бы убрать словосочетание «конкурентного и», а после слова «вложения» вставить слово «своих». Далее, вместо непонятного и некорректного словосочетания «расширение предпринимательской среды за счёт развития аэропортового бизнеса» следовало бы употребить более корректное словосочетание, например, «диверсификация своего производства услуг

за счет участия в аэропортовой деятельности», а словосочетание «повышения доступности территорий и привлечения новых работников» следовало бы убрать вообще из-за его неоднозначности и спорности;

- в-шестых, и, наконец, упомянутые в четвертом предложении рассматриваемого абзаца своего автореферата (стр. 15) Милой «основные выигрыши потребителей услуг воздушного транспорта на уровне АМИП» представляются весьма сомнительными (а точнее глуповато-нелепыми). Поскольку, с одной стороны, именно для «потребителей услуг воздушного транспорта» и именно «на уровне АМИП» в качестве «основного выигрыша» является не призрачное для аэропортов МВЛ «повышение качества авиационных услуг», а получаемое в результате конкуренции снижение авиационных тарифов (в том числе, и аэропортовых ставок). А, с другой стороны, именно для «потребителей услуг воздушного транспорта» (да еще «на уровне АМИП») пропагандируемая Милой и так называемая ею «возможность роста доходов за счёт расширения сферы предпринимательской деятельности в аэропортовой и интегрированной с ней сферах» не играет никакой роли;

- в-седьмых, вышесказанное здесь в подпунктах «а» и «в» свидетельствует о том, что соискатель ДВГУПС Милая, легально или в большей части незаконно списывая из чужих работ какие-нибудь формулировки, либо просто не помнит, где и в каком контексте она изложила эти формулировки в различных местах своей диссертации (и в автореферате тоже), либо совсем не понимает смысл данных формулировок, либо (что более правдоподобно) и то, и другое вместе. Налицо – факты отсутствия у соискателя ДВГУПС Милой способностей мыслить логически последовательно, что вызывает большие сомнения в достаточности ее квалификации в деле проведения не только диссертационных, но и любых других исследований.

Таким образом, налицо – факты проявления невежества, неправомерного заимствования и фальсификаций соискателя ДВГУПС Милой А.В., а также некомпетентность ее «научного» руководителя Комаровой В.В. и «научного» консультанта Фисенко А.И. и всех других экспертов, давших положительные отзывы на диссертацию Милой А.В. и не отметивших в своих отзывах данные факты.

Список библиографических источников

1. Леонтьев, Р.Г. Диссертация о малых аэропортах и нелегитимные заимствования из материалов краевого правительства (как не надо писать диссертацию): монография / Р.Г. Леонтьев. – Владивосток: Дальневост, федерал, ун-т, 2016. – 156 с.
2. Леонтьев Р.Г. Диссертация об аэропортах МВЛ: кражи идей, вранье о результатах, невежество утверждений (как не надо представлять общую характеристику диссертации): монография / Р.Г. Леонтьев. – Владивосток: Дальневост, федерал, ун-т, 2017. – 190 с.

3. Леонтьев Р.Г. Невежественная аргументация при анализе «аэропортовой инфраструктуры в условиях малой интенсивности полетов» (как не надо публиковать статью в рецензируемом журнале) // Вестник транспорта. – 2017. - № 2. – С. 34-41.

4. Леонтьев Р.Г. Невежественная аргументация при анализе «аэропортовой инфраструктуры в условиях малой интенсивности полетов» (как не надо публиковать статью в рецензируемом журнале) (окончание) // Вестник транспорта. – 2017. - № 3. – С. 39-43.

5. Леонтьев Р.Г. Завиральная байка об «уточнении содержания аэропортовой инфраструктуры» (как не следует представлять защищаемое положение) // Вестник транспорта. – 2018. - № 6. – С. 38-44.

6. Леонтьев Р.Г. Невежественные обоснования сути «аэропортовой инфраструктуры» (как не следует обосновывать защищаемое положение) // Вестник транспорта. – 2018. - № 7. – С. 40-44.

7. Леонтьев Р.Г. Невежественные обоснования сути «аэропортовой инфраструктуры» (как не следует обосновывать защищаемое положение) (окончание) // Вестник транспорта. – 2018. - № 8. – С. 37-44.

8. Леонтьев Р.Г. Фальсификация обоснований сути «аэропортовой деятельности» (как не следует обосновывать защищаемое положение) // Вестник транспорта. – 2018. - № 9. – С. 39-44.

9. Леонтьев Р.Г. Фальсификация обоснований сути «аэропортовой деятельности» (как не следует обосновывать защищаемое положение) (окончание) // Вестник транспорта. – 2018. - № 11. – С. 39-44.

10. Леонтьев Р.Г. Завиральная модель «добровольного альянса» в «аэропортовой деятельности» (как не следует обосновывать защищаемое положение) // Вестник транспорта. – 2018. - № 12. – С. 38-41.

11. Леонтьев Р.Г. Завиральная модель «добровольного альянса» в «аэропортовой деятельности» (как не следует обосновывать защищаемое положение) (окончание) // Вестник транспорта. – 2019. - № 1. – С. 38-41.

12. Программа развития и модернизации аэропортов Николаевск-на-Амуре, Охотск, Аян, Чумикан, Богородское, Херпучи на период до 2029 года. – Хабаровск: Министерство промышленности, транспорта и связи Хабаровского края, 2009. - 162 с.

13. Крысин Л.П. Толковый словарь иноязычных слов. – М.: Рус. яз., 1998. – 848 с.

14. Леонтьев Р.Г. Завиральные и невежественные байки из «диссертации» об аэропортах МВЛ: образчики профанации науки (как не надо представлять защищаемые положения диссертации): монография / Р.Г. Леонтьев. – Владивосток: Изд-во Дальневост, федерал, ун-та, 2017. – 216 с.

Леонтьев Рудольф Георгиевич

*д-р экон. наук, профессор, почетный работник высшего профессионального образования РФ,
Главный научный сотрудник ВЦ ДВО РАН,
г. Хабаровск, Российская Федерация;*

ДЕСТРУКТИВНАЯ «СТРУКТУРА АВИАПРЕДПРИЯТИЯ» И ЭФЕМЕРНЫЕ ПОКАЗАТЕЛИ ГЧП: КВАЗИЭФФЕКТИВНОСТИ

Leontyev R.G.

*Computer center of the Far East office Russian Academy of Sciences
Khabarovsk, Russia*

DESTRUCTIVE "AIRCRAFT ENTERPRISE" AND EFFECTIVE PARAMETERS OF PUBLIC- PRIVATE PARTNERSHIP: QUASI EFFICIENCY

Аннотация. В статье подвергнуты анализу содержащие сведения о квазиэффективности аэропортов местных воздушных линий (МВЛ) восьмой, девятый и десятый из представленных в автореферате соискателя аспирантуры железнодорожного вуза двадцати абзацев, которые характеризуют и обосновывают его третье «выносимое на защиту основное положение диссертационного исследования» о концептуальной модели фантома «экономической структуры» авиапредприятия, и соответствующие им фрагменты содержания научно-квалификационной работы этого соискателя об «аэропортах МВЛ Хабаровского края Российской Федерации».

Annotation. The article analyzes containing information about the quasi-efficiency of airports of local airlines (MVL), the eighth, ninth and tenth of twenty paragraphs presented in the author's abstract of the postgraduate student of a railway university, which characterize and substantiate his third "defensive basis of the dissertation research" on the conceptual model of the "economic structure" of the aviation enterprise, and the relevant fragments of the content of the scientific and qualification work of this applicant about the "airports of the MVL of the Khabarovsk Territory of the Russian Federation".

Ключевые слова: Аэропорты, местные воздушные линии, государственно-частное партнерство (ГЧП), структура предприятия, финансовые потоки, функции управления, неавиационная деятельность, эффективность аэропортов.

Key words: Airports, local airlines, public-private partnership (PPP), enterprise structure, financial flows, management functions, non-aeronautical activities, airport efficiency.

Между невежеством и знанием
лежит пропасть.

Японская пословица

В настоящей работе и последующих публикациях будут представлены дальнейшие рекомендации «как не надо формулировать «выносимые на защиту основные положения (элементы научной новизны полученных результатов) диссертационного исследования», являющихся неотъемлемой частью более общих рекомендаций «как не надо писать диссертацию» и «как не надо и как надо осуществлять экспертизу материалов диссертационного исследования на всех этапах его официального рассмотрения». Предыдущие рекомендации или уроки, исходящие из конкретного примера экспертного анализа определенно неудачного диссертационного исследования Милой А.В. об аэропортах МВЛ, освещены в работах [1-11].

Если в ракурсе общепринятых и официально установленных требований к диссертациям и порядку их рассмотрения научной общественностью подвергнуть анализу восьмой, девятый и десятый из представленных в автореферате соискателя ДВГУПС Милой (стр. 16-21) всех двадцати абзацев (в том числе четыре таблицы и 2 рисунка), характеризующих и обосновывающих ее третье «выноси-

мое на защиту основное положение диссертационного исследования» и соответствующие им фрагменты содержания диссертации той же Милой, то достаточно квалифицированный читатель может обнаружить многочисленные негативные обстоятельства.

Восьмой абзац. В восьмом абзаце характеристики и обоснования третьего «выносимого на защиту основного положения диссертационного исследования» на стр.17 своего автореферата соискатель ДВГУПС Милая сообщает буквально следующее.

«С нашей точки зрения, эффективность управления инфраструктурой АМИП может быть охарактеризована как количественными, так и качественными показателями, и представляет собой относительную характеристику результативности конкретной системы управления, и может быть выражена в следующих видах (формах): экономическая, социальная и бюджетная».

Анализ содержания данного абзаца автореферата Милой позволяет выявить следующие негативные обстоятельства:

- во-первых, в первом предложении первого абзаца и первом предложении второго абзаца на стр. 150 своей же диссертации соискатель ДВГУПС

Милая сообщает буквально следующее: «Эффективность управления инфраструктурой АМИП может быть охарактеризована как количественными, так и качественными показателями, и представляет собой относительную характеристику результативности конкретной системы управления. По нашему мнению, эффективность управления инфраструктурой АМИП может быть выражена в следующих видах (формах): экономическая, социальная и бюджетная». Нетрудно убедиться, что формулировка восьмого абзаца на стр. 17 автореферата Милой практически аналогична формулировкам обоих предложений на стр. 150 ее диссертации;

- во-вторых, даже относительно короткий рассматриваемый здесь восьмой абзац автореферата (стр. 17) сформулирован неграмотно. Так, в этой формулировке следовало бы убрать союз «и», стоящий перед словом «представляет», и запятую, поставленную после словосочетания «системы управления»;

- в-третьих, известно [12], что «эффект» - это достигаемый результат в его материальном, денежном, социальном выражениях, а «эффективность» - это результативность процесса, операции, проекта, определяемая как отношение эффекта, результата к затратам, обусловившим его получение. То есть слова «эффективность» и «результативность» как экономические дефиниции обозначают одно и то же явление и поэтому представляют собой синонимы, последовательное применение которых в одном ряду в каком-нибудь одном предложении является тавтологией, неприемлемой для научно-квалификационных работ. Таким образом, в изложенную в данном восьмом абзаце автореферата (стр. 17) формулировку «нашей точки зрения», то есть «точки зрения» пресловутого соискателя ДВГУПС Милой, авантюрно заложена «всесокрушающая бомба невежества и фальсификации»;

- в-четвертых, известно [12], что «количественные экономические показатели» - это показатели, выраженные в физических и денежных единицах, а «качественные экономические показатели» - это отношение величин двух однородных или неоднородных показателей, обычно характеризующее долю и темпы изменения экономических величин, а также *эффективность*. Получается, что Милая *не знает*, что «эффективность управления инфраструктурой АМИП» (в отличие от «эффекта

или «результата») не может выражаться «количественными показателями». Таким образом, в изложенную в данном восьмом абзаце автореферата (стр. 17) формулировку «нашей точки зрения», то есть «точки зрения» небезызвестного и пресловутого соискателя ДВГУПС Милой, *глухо* заложена вторая «*бомба невежества и фальсификации*»;

- в-пятых, в неоднократно ставшем предметом литературного воровства соискателем ДВГУПС Милой (см. [1]) официальном документе Правительства Хабаровского края «Технико-экономическое обоснование создания Федерального казенного предприятия по аэропортовой деятельности на базе северных аэропортов Хабаровского края» [13], представлен рисунок 12 «Эффекты от существования северных аэропортов» (рис. 1 настоящей работы). А в разделе 9 этого документа [13] изложена «оценка финансовой, бюджетной и социально-экономической эффективности создания федерального казенного предприятия (ФКП) на базе северных аэропортов Хабаровского края»;

- в-шестых, сравнение приведенных выше рисунка 12 (рис. 12 настоящей работы) и выдержки из «Технико-экономического обоснования...» [13] (стр. 174), с одной стороны, и формулировок восьмого абзаца автореферата (стр. 17) и первых предложений первого и второго абзацев на стр. 150 диссертации соискателя ДВГУПС Милой (что, якобы, «с нашей точки зрения, эффективность управления инфраструктурой АМИП... может быть выражена в следующих видах (формах): экономическая, социальная и бюджетная»), с другой стороны, позволило выявить факт *незаконного* (без указания библиографических ссылок на документ [13]) *заимствования этим псевдоисследователем чужих материалов*.

В итоге, налицо – факты проявления невежества, жульничества и плагиата (литературного воровства) соискателя ДВГУПС Милой, а также вопиющей некомпетентности ее «научного» руководителя Комаровой и «научного» консультанта Фисенко, члена диссертационного совета при МГУ им. адм. Г.И. Невельского профессора Останина В.А., официального оппонента профессора Латкина А.П., представителя ведущей организации (МИИТ) Куренкова и всех других экспертов, давших положительные отзывы на диссертацию Милой и не отметивших в своих отзывах данные факты.

Рис. 1. Отображение рисунка 12 из официального документа [13]

Девятый абзац. В девятом абзаце характеристики и обоснования третьего «выносимого на защиту основного положения диссертационного исследования» на стр.17-18 своего автореферата и во втором и третьем абзацах на стр. 150 своей диссертации соискатель ДВГУПС Милая сообщает буквально следующее.

«**Экономическая эффективность** определяется отношением полученного результата к затратам. **Социальная эффективность** выражает степень удовлетворения потребностей потребителей (заказчиков, населения) от соответствующих работ и услуг. **Бюджетная эффективность** характеризует эффективность использования бюджетных средств государства, направляемых на развитие инфраструктуры АМИП. Критерием же эффективности управления инфраструктурой АМИП, т.е. качественным признаком её оценки, с нашей точки зрения, могут стать показатели достижения запланированных результатов (уровень или приемлемая степень их достижения) по управлению инфраструктурой (экономическая эффективность, характеризующая качество управления), снижение расходов государства на финансирование содержания инфраструктуры АМИП (бюджетная эффективность) и повышение степени удовлетворённости услугами инфраструктурой АМИП потребителей (пользователей) – **социальная эффективность**».

Анализ содержания четырех предложений данного абзаца автореферата Милой позволяет выявить следующие негативные обстоятельства:

- во-первых, как уже было отмечено в настоящей работе выше, известно [12], что «**эффект**» - это достигаемый *результат* в его материальном, денежном, социальном выражениях, а «**эффективность**» - это *результативность* процесса, операции, проекта, определяемая как отношение *эффекта, результата* к затратам, обусловившим его

получение. То есть слова «эффективность» и «результативность» как экономические дефиниции обозначают одно и то же явление и поэтому представляют собой синонимы, последовательное применение которых в одном ряду в каком-нибудь одном абзаце является тавтологией, неприемлемой для научно-квалификационных работ. Таким образом, в изложенную в данном девятом (впрочем, как и в восьмом) абзаце автореферата (стр. 17-18) формулировку «нашей точки зрения», то есть «точки зрения» небезызвестного и пресловутого соискателя ДВГУПС Милой, авантюрно заложена «всесокрушающая бомба невежества и фальсификации»;

- во-вторых, как уже было отмечено в настоящей работе выше, известно [12], что «*количественные* экономические показатели» - это показатели, выраженные в физических и денежных единицах, а «*качественные* экономические показатели» - это отношение величин двух однородных или неоднородных показателей, обычно характеризующее долю и темпы изменения экономических величин, а также *эффективность*. Получается, что Милая *не знает*, что «эффективность управления инфраструктурой АМИП» (в отличие от «эффекта или результата») не может выражаться «количественными показателями». Поэтому *бездумное* противопоставление «эффективности управления инфраструктурой АМИП» и показателей ее измерения, представленных в восьмом абзаце автореферата (стр. 17), и такой же «эффективности» и таких же «показателей, изложенных в девятом абзаце автореферата (стр. 17-18), является *полнейшей бессмыслицей*. Таким образом, в изложенную в данном девятом абзаце автореферата (стр. 17) формулировку другой «нашей точки зрения», то есть «точки зрения» небезызвестного и пресловутого соискателя ДВГУПС Милой, глупо заложена вторая «бомба невежества и фальсификации»;

- в-третьих, в первых трех предложениях в целом и в отдельном четвертом предложении девятого абзаца автореферата (стр. 17-18) представлены одни и те же «эффективности» («экономическая, социальная, бюджетная»), поэтому налицо – еще один образчик конструирования соискателем ДВГУПС Милой тавтологии, неприемлемой для научно-квалификационных работ;

- в-четвертых, с одной стороны, представление в девятом абзаце автореферата понятий трех видов «эффективности» и их определений **явно «навеяно»** неоднократно ставшим предметом литературного воровства соискателем ДВГУПС Милой (см. [1]) официальным документом Правительства Хабаровского края «Технико-экономическое обоснование создания Федерального казенного предприятия по аэропортовой деятельности на базе северных аэропортов Хабаровского края» [13].

- в-пятых, а, с другой стороны, при **манипулировании** соискателем ДВГУПС Милой в том же девятом абзаце автореферата неким «*критерием же эффективности..., т.е. качественным признаком её оценки*», ей следовало бы сослаться на фундаментальный словарь [12, с. 352], в котором утверждается о том, что «*критерий – (это) признак, на основании которого формируется оценка качества процесса, мерило такой оценки*» и что, «*например, критерий эффективности характеризует уровень эффективности системы*»;

- в-шестых, поэтому для соискателя ДВГУПС Милой и то, и другое является фактами **незаконно** (без указания библиографических ссылок на документ [13] и фундаментальный экономический словарь [12]) **заимствования выдержек из чужих материалов** и их последующего **наглого присвоения** этим псевдоисследователем путем **фальсифицированного** употребления пресловутой ремарки - «с нашей точки зрения».

Десятый абзац и таблица 4. В десятом абзаце характеристики и обоснования третьего «выносимого на защиту основного положения диссертационного исследования» на стр.18 своего автореферата в качестве преамбулы к таблице 4 (стр. 18), а также в абзаце на стр. 150-151 своей же диссертации в качестве преамбулы к таблице 3.4, копией которой является таблица 4 автореферата (стр. 18), соискатель ДВГУПС Милая сообщает следующее,

«Учитывая роль и значение экономических показателей, рассмотрим, прежде всего, показатели, характеризующие экономическую эффективность управления инфраструктурой АМИП, а именно, показатели, традиционно рассчитываемые для оценки эффективности управления. Эти показатели и формулы их расчёта представлены нами в табл. 4».

Анализ содержания данного абзаца - преамбулы к таблице 4 автореферата Милой (стр. 18) - позволяет выявить такие негативные обстоятельства:

- во-первых, совершенно непонятно, что собой представляют упомянутые первыми «экономиче-

ские показатели»? Для чего и каким образом следует «учитывать» их «роль и значение»? В чем конкретно и в каком, собственно, объеме заключаются эти «роль и значение? Также непонятно, чем отличаются друг от друга «экономические показатели», «показатели, характеризующие экономическую эффективность управления» и «показатели, традиционно рассчитываемые для оценки эффективности управления»? И каково соотношение и взаимозависимость этих трех групп «показателей? Увы, приемлемых ответов на эти вопросы в «диссертационном исследовании» Милой нет;

- во-вторых, вообще непонятно, зачем перечисленные в таблице 4 автореферата, по мнению соискателя ДВГУПС Милой, «традиционно рассчитываемые для оценки» (то есть давно известные и тривиальные показатели оценки эффективности любого «управления») «показатели экономической эффективности управления инфраструктурой АМИП» в целом, так скоропалительно (в течение 20 дней) были введены в «диссертационное исследование» Милой, если основной проблемой в нем обозначено «необходимость и эффективность применения ГЧП лишь в неавиационной (у Милой - «вспомогательной») деятельности аэропортов МВЛ (у Милой – «АМИП») северных районов Хабаровского края (у Милой – КГУП «Хабаровские авиалинии»)»? Увы, приемлемый ответ на этот вопрос в «диссертационном исследовании» Милой никак не просматривается;

- в-третьих, более того, перечисленные в таблице 4 автореферата «показатели экономической эффективности управления инфраструктурой АМИП» **вообще не упоминаются** в основных атрибутах «общей характеристики диссертации» Милой: «актуальности диссертационного исследования», «степени научной разработанности проблемы», «цели и задачах диссертационного исследования», «основных результатах исследования», «научной новизне», «теоретической и практической значимости», «основных положениях, выносимых на защиту», «заключительных выводах и предложениях соискателя».

Все это свидетельствует о том, что указанные «показатели» были **авантюрно и жульнически** вставлены в автореферат и диссертацию соискателя ДВГУПС Милой лишь для того, чтобы, как говорят в народе, «заполнить поляну» автореферата «фундаментальными» (на самом деле, тривиальными) инструментами измерения «экономической эффективности управления инфраструктурой «АМИП», придать ему и всей диссертации призрачно-абстрактную видимость научно-практической ценности и, тем самым, «надуть» экспертов и других представителей научной общественности.

На этом анализ рассматриваемой здесь формулировки десятого абзаца обоснования третьего «положения диссертационного исследования» и таблицы 4 автореферата (стр. 18), а также идентичных фрагментов диссертации Милой (стр. 150-151) следовало бы закончить, но, как говорится, «для чистоты эксперимента» представляется необходимым

детально рассмотреть указанную таблицу 4 (рис. 2 настоящей работы).

Общее впечатление от рассмотрения таблицы 4 на стр. 18 автореферата (таблицы 3.4 на стр. 151 диссертации) Милой позволило выявить следующие негативные обстоятельства:

а) поскольку в этих таблицах речь идет о «показателях экономической эффективности управления», то Милой следовало бы, прежде всего, принципиально разъяснить, что она имеет в виду под пресловутой «**инфраструктурой АМИП**»:

- во-первых, либо *в целом аэропорт МВЛ* (часть 3 статьи 40 «Воздушного кодекса РФ» со всем его имуществом (сооружениями и необходимым оборудованием) и авиационным персоналом, и другими работниками;

- во-вторых, либо *только имущественный комплекс (сооружения и необходимое оборудование) аэропорта МВЛ* (то есть без его персонала и других работников);

- в-третьих, либо *обеспечивающие основное производство аэропортовых услуг посторонние* (не входящие в аэропорты и не находящиеся на их территории целиком) *организации или предприятия и объекты иных отраслей экономики: энергетики, связи, городского (муниципального) транспорта, коммунального хозяйства, образования и др.*;

б) если в под «инфраструктурой АМИП» Милая имела в виду целостные аэропорты МВЛ, то в этом случае следовало бы обойтись вообще без понятия «инфраструктура». А иначе ей пришлось бы применить достаточно корректное словосочетание, например, «АМИП как инфраструктура авиапредприятия» («авиакомпаний», «воздушного транспорта», «коммерческой гражданской авиации»). Только в этом случае понятие «инфраструктура» было бы применено в «диссертационном исследовании» Милой правильно;

в) в пятом абзаце на стр. 13 автореферата Милой буквально сообщает следующее: «*в диссертации была рассмотрена система управления АМИП северного района Хабаровского края. Функции управления АМИП здесь возложены на КГУП «Хабаровские авиалинии», которое одновременно выполняет и перевозочную деятельность*». То есть, предлагая в таблице 4 на стр. 18 автореферата некие «показатели экономической эффективности управления инфраструктурой АМИП», Милая обязательно должна была их «примерить» именно к «системе управления АМИП КГУП «Хабаровские авиалинии». Но **не сделала и не смогла бы сделать это в принципе**;

Таблица 4 – Показатели экономической эффективности управления инфраструктурой АМИП

Показатели	Формула расчёта и её параметры
1. Общий (интегральный) показатель эффективности управления инфраструктурой АМИП ($\mathcal{E}_{\text{ин АМИП}}$), в %.	$\mathcal{E}_{\text{ин АМИП}} = (P_{\text{ц}} \div Z_{\text{ин АМИП}}) \times 100\%$, где $P_{\text{ц}}$ – целевые результаты, представленные как плановые показатели прибыли или снижения затрат на содержание инфраструктуры, тыс. руб.; $Z_{\text{ин АМИП}}$ – затраты на управление инфраструктурой АМИП, тыс. руб.
2. Коэффициент затрат на управление инфраструктурой АМИП ($K_{\text{зуп АМИП}}$), в ед.	$K_{\text{зуп АМИП}} = Z_{\text{ин АМИП}} \div Z_{\text{во АМИП}}$, где $Z_{\text{во АМИП}}$ – общие затраты на управление по АМИП, тыс. руб.
3. Коэффициент эффективности совершенствования управления инфраструктурой АМИП ($K_{\text{эсу АМИП}}$), в ед.	$K_{\text{эсу АМИП}} = \mathcal{E}_{\text{эсу АМИП}} \div Z_{\text{осу АМИП}}$, где $\mathcal{E}_{\text{эсу АМИП}}$ – годовой экономический эффект от реализации программ по совершенствованию управления инфраструктурой АМИП, тыс. руб.; $Z_{\text{осу АМИП}}$ – затраты по разработке системы управления инфраструктурой АМИП, тыс. руб.
4. Годовой экономический эффект от реализации программ по совершенствованию управления инфраструктурой АМИП ($\mathcal{E}_{\text{эсу АМИП}}$), в тыс. руб.	$\mathcal{E}_{\text{эсу АМИП}} = \mathcal{E}_{\text{осу АМИП}} - Z_{\text{осу АМИП}} \times K_{\text{нэ}}$, где $\mathcal{E}_{\text{осу АМИП}}$ – годовая экономия по программе(-ам) совершенствования управления инфраструктурой АМИП, тыс. руб.; $K_{\text{нэ}}$ – отраслевой нормативный коэффициент эффективности, ед.
5. Коэффициент общей эффективности совершенствования управления инфраструктурой АМИП ($K_{\text{оэсу АМИП}}$), в ед.	$K_{\text{оэсу АМИП}} = \mathcal{E}_{\text{осу АМИП}} \div Z_{\text{осу АМИП}}$, где $\mathcal{E}_{\text{осу АМИП}}$ – общая экономия (снижение затрат) по результатам реализации программ по совершенствованию управления инфраструктурой, тыс. руб.; $Z_{\text{осу АМИП}}$ – общие затраты по реализации программ по совершенствованию управления инфраструктурой, тыс. руб.

Источник: составлено автором.

Рис. 2. Отображение таблицы 4 автореферата и таблицы 3.4 диссертации Милой

г) поскольку принадлежащая КГУП «Хабаровские авиалинии» конкретная система управления (управляющая система) [14] – принципы, функции, организационная структура (структура системы плюс производственная структура), методы, процесс, технология, информация, техника и персонал управления (штатное расписание и численность) –

вообще не рассматривались [2] в диссертации соискателя ДВГУПС Милой, то ее утверждение о том, что де «*в диссертации была рассмотрена система управления АМИП КГУП «Хабаровские авиалинии*», является тривиальным враньем, граничащим с вопиющим невежеством. То есть «рассмотренные» Милой пресловутые «показатели экономической эффективности управления инфраструктурой

АМИП», по сути, направлены в невежественную пустоту, поскольку никакая оценка при помощи их не обосновывалась и не проводилась;

д) учитывая зарубежный и современный российский опыт деятельности авиакомпаний и аэропортов, можно, априори, утверждать, что «система управления аэропортами МВЛ», входящих в состав «объединенных авиапредприятий» (где непонятно, кто кому должен: авиакомпания аэропортам или аэропорты авиакомпании), будет заведомо менее экономически эффективной, нежели «система управления» аэропортов МВЛ как самостоятельно функционирующих юридических лиц. И поскольку «любимое» Милой КГУП «Хабаровские авиалинии», как раз, и относится к типу «объединенного авиапредприятия», то предложенные ею для этого КГУП пресловутые «показатели экономической эффективности управления инфраструктурой АМИП» оказываются *де факто никчемными и де юре ничтожными*.

Что касается конкретных впечатлений об «показателях» и «формулах расчета», представленных в таблице 4 на стр. 18 автореферата (таблице 3.4 на стр. 151 диссертации) Милой, то эти впечатления могут охарактеризовать следующие негативные обстоятельства:

- во-первых, в популярной научной литературе, многочисленных учебниках и учебных пособиях (начиная с «Основ научного управления социалистической экономикой» - 1985) приводится великое множество количественных и качественных показателей «экономической эффективности управления». Поэтому, с одной стороны непонятно, почему Милой без всякого предварительного обоснования было выбрано (якобы, «составлено автором») только пять таких «показателей»? А, с другой стороны, неясно, почему при выборе («составлении автором») соискателем ДВГУПС Милой *«традиционно рассчитываемых для оценки эффективности управления показателей»* не были сделаны ссылки на соответствующие библиографические источники? Все это в лишней раз подчеркивает фальсифицированную необходимость их появления («составления автором») в пресловутом «диссертационном исследовании» Милой;

- во-вторых, непонятно, почему при расчете «показателя 1» Милая предлагает использовать *«плановые показатели прибыли или снижения затрат»* (ведь «запланировать» можно все, что угодно), а не *«фактические»* такие «показатели» (что, по сути, и является достигнутым «эффектом от управления»)? Также неясно, как и какую долю от общей *«прибыли или снижения затрат»* КГУП «Хабаровские авиалинии» Милая предлагает отнести к именно «инфраструктуре АМИП»? И, более того, почему только «на содержание инфраструктуры АМИП», а не на всю ее «деятельность» по производству услуг, оказываемых авиакомпанией и ее пассажирам? В диссертации «продвинутого» соискателя ДВГУПС Милой *нет даже ни малейшего намека* на возможность получения приемлемых ответов на эти вопросы;

- в-третьих, при изложении всех «показателей 1-5» совершенно непонятно, какую именно «эффективность управления инфраструктурой АМИП» имеет в виду Милая: либо результативность работы всего персонала КГУП; либо результативность работы всего персонала только аэропортов МВЛ (то есть эффективность в широком смысле); либо деятельности управленческого персонала (аппарата управления) всего КГУП; либо деятельности управленческого персонала (аппарата управления) только входящих в КГУП аэропортов МВЛ (то есть эффективность в узком смысле)? В диссертации нет ответа...;

- в-четвертых, если внимательно приглядеться к «показателям 3-5», то оказывается, что у Милой было полное «громადье» планов разработки, оценки и практического внедрения множества «программ по совершенствованию управления инфраструктурой АМИП» (причем, с учетом даже непонятного для рыночной экономики «отраслевого нормативного коэффициента эффективности»), поэтому у читателя может сложиться впечатление, что осуществлению этих «фундаментальных творческих планов мирового значения» соискателя ДВГУПС Милой могли помешать только ограниченные рамки ее пресловутого «диссертационного исследования». А если серьезно, то содержимое таблицы 4 автореферата Милой наполнено многочисленными нелепицами и относительно северных аэропортов МВЛ Хабаровского края выглядит полнейшей белибердой (абракадаброй).

Таким образом, налицо – факты проявления невежества, неправомерного заимствования и фальсификаций соискателя ДВГУПС Милой А.В., а также некомпетентность ее «научного» руководителя Комаровой В.В. и «научного» консультанта Фисенко А.И. и всех других экспертов, давших положительные отзывы на диссертацию Милой А.В. и не отметивших в своих отзывах данные факты.

Список библиографических источников

1. Леонтьев, Р.Г. Диссертация о малых аэропортах и нелегитимные заимствования из материалов краевого правительства (как не надо писать диссертацию): монография / Р.Г. Леонтьев. – Владивосток: Дальневост, федерал, ун-т, 2016. – 156 с.
2. Леонтьев Р.Г. Диссертация об аэропортах МВЛ: кражи идей, вранье о результатах, невежество утверждений (как не надо представлять общую характеристику диссертации): монография / Р.Г. Леонтьев. – Владивосток: Дальневост, федерал, ун-т, 2017. – 190 с.
3. Леонтьев Р.Г. Невежественная аргументация при анализе «аэропортовой инфраструктуры в условиях малой интенсивности полетов» (как не надо публиковать статью в рецензируемом журнале) // Вестник транспорта. – 2017. - № 2. – С. 34-41.
4. Леонтьев Р.Г. Невежественная аргументация при анализе «аэропортовой инфраструктуры в условиях малой интенсивности полетов» (как не

надо публиковать статью в рецензируемом журнале) (окончание) // Вестник транспорта. – 2017. - № 3. – С. 39-43.

5. Леонтьев Р.Г. Завиральная байка об «уточнении содержания аэропортовой инфраструктуры» (как не следует представлять защищаемое положение) // Вестник транспорта. – 2018. - № 6. – С. 38-44.

6. Леонтьев Р.Г. Невежественные обоснования сути «аэропортовой инфраструктуры» (как не следует обосновывать защищаемое положение) // Вестник транспорта. – 2018. - № 7. – С. 40-44.

7. Леонтьев Р.Г. Невежественные обоснования сути «аэропортовой инфраструктуры» (как не следует обосновывать защищаемое положение) (окончание) // Вестник транспорта. – 2018. - № 8. – С. 37-44.

8. Леонтьев Р.Г. Фальсификация обоснований сути «аэропортовой деятельности» (как не следует обосновывать защищаемое положение) // Вестник транспорта. – 2018. - № 9. – С. 39-44.

9. Леонтьев Р.Г. Фальсификация обоснований сути «аэропортовой деятельности» (как не следует

обосновывать защищаемое положение) (окончание) // Вестник транспорта. – 2018. - № 11. – С. 39-44.

10. Леонтьев Р.Г. Завиральная модель «добровольного альянса» в «аэропортовой деятельности» (как не следует обосновывать защищаемое положение) // Вестник транспорта. – 2018. - № 12. – С. 38-41.

11. Леонтьев Р.Г. Завиральная модель «добровольного альянса» в «аэропортовой деятельности» (как не следует обосновывать защищаемое положение) (окончание) // Вестник транспорта. – 2019. - № 1. – С. 38-41.

12. Борисов А.Б. Большой экономический словарь. – М.: Книжный мир, 2008. – 860 с.

13. Техничко-экономическое обоснование создания Федерального казенного предприятия по аэропортовой деятельности на базе северных аэропортов Хабаровского края. – Хабаровск: Министерство промышленности, транспорта и связи Хабаровского края, 2009. - 190 с.

14. Веретенников Н.П., Леонтьев Р.Г. Корпорации: организационные формы, принципы и функции управления. М.: ВИНТИ РАН, 2003, - 624 с.

Макухин Артем Геннадьевич

Бакалавр, Национальный Исследовательский Университет Высшая Школа Экономики, Санкт-Петербург, Российская Федерация.

"ЭВОЛЮЦИЯ КООПЕРАЦИИ РОССИЙСКОЙ ФЕДЕРАЦИИ И КИТАЙСКОЙ НАРОДНОЙ РЕСПУБЛИКИ В НЕФТЯНОМ СЕКТОРЕ".

Makukhin A.G.,

Bachelor of science, National research university Gigher school of economics, Saint-Petersburgh, Russian Federation.

"EVOLUTION OF COOPERATION BETWEEN THE RUSSIAN FEDERATION AND THE PEOPLE'S REPUBLIC OF CHINA IN THE OIL SECTOR."

Аннотация. В рамках этой работы были выявлены факторы, лежащие в основе двустороннего сотрудничества. РФ и КНР в нефтяном секторе. На основе статистических данных и двусторонних соглашений проанализирована динамика увеличения объемов экспорта нефтересурсов из РФ в КНР. Помимо этого, в статье рассмотрены основные совместные инфраструктурные проекты в нефтяном секторе и выявлены их особенности. Тема энергетического сотрудничества РФ и КНР и сотрудничества именно в нефтяном секторе является объектом пристального внимания как аналитических агентств, корпораций и новостных агентств, так и исследователей. В сети Интернет публикуются статьи, раскрывающие детали нефтяного сотрудничества, научные сотрудники также публикуют результаты своих исследований. В данном аспекте особенно важны работы С.В.Уянаева и О.И.Гулаковой, которые также были использованы в ходе написания данной статьи. Несмотря на серьезную работу, проведенную авторами, и значимость материалов и выводов, сделанных в ходе авторских исследований, эти статьи были опубликованы уже достаточно давно. С момента публикаций произошел ряд важных событий, положительно повлиявших на развитие двустороннего сотрудничества в нефтяном секторе.

Abstract. The article is devoted to the evolution of cooperation between the Russian Federation and the People's Republic of China in the oil sector. Author identifies factors, underlying the bilateral cooperation. On the basis of statistical data and conducted mutual agreements, the dynamics of the increase in the export of oil resources from the Russian Federation to the PRC are analyzed. In addition, the article describes the main joint infrastructure projects in the oil sector and identifies their features. The topic of cooperation in the oil sector between the Russian Federation and the People's Republic of China is the actual topic, analytical agencies, corporations and researchers conduct surveys connected with the topic. The works of S.V. Uyanaev and O.I. Gulakova were of big importance for writing this paper. Despite the serious work carried out by the authors, and the significance of the materials and conclusions made in these researches, these articles were published quite a long time

ago. From the moment of publication, a number of important events have occurred, and these events had a positive influence over the development of bilateral cooperation in the oil sector.

Ключевые слова: Нефть, РФ, КНР, сотрудничество, экспорт, инфраструктурные проекты.

Key words: Oil, Russian Federation, Peoples Republic of China, cooperation, export, infrastructure projects.

Актуальность

В последние годы сотрудничество между Российской Федерацией и Китайской Народной Республикой вышло на новый уровень, который характеризуется как «стратегическое партнерство». В соответствии с заявлением министра иностранных дел Российской Федерации Сергея Лаврова именно энергетика является «главной несущей конструкцией» двустороннего сотрудничества. [8] Сотрудничество в нефтяном секторе на протяжении многих лет является одним из ключевых аспектов двустороннего энергетического сотрудничества, и в текущем, 2019 году получит новый импульс.

Рассматривая эволюцию кооперации между двумя странами в сфере нефтяного сотрудничества, необходимо в первую очередь понимать, что Российская Федерация традиционно является одним из крупнейших и наиболее влиятельных экспортеров на рынке, что обусловлено как огромными запасами полезных ископаемых, так и развитыми технологиями добычи, переработки и транспортировки. С другой стороны, постоянно возрастающие потребности КНР в нефти и нефтепродуктах, которые не могут быть покрыты объемами собственной

добычи, а также тот факт, что наличие сети поставщиков выступает в качестве некоего гаранта энергетической безопасности и экономической целесообразности обуславливают тот факт, что в двустороннем партнерстве РФ является в большей степени производителем услуг, а КНР их потребителем.

Важнейшие характеристики нефтяного сектора КНР в 2000-е годы.

Прежде чем перейти к анализу особенностей двусторонней кооперации, представляется необходимым рассмотреть основные особенности нефтяного сектора КНР. В отличие от ряда стран в регионе, объемы нефтересурсов которых крайне малы, КНР не относится к группе стран с маленькими объемами разведанных природных ископаемых в нефтяном секторе. По состоянию на конец 2017 года по версии British Petroleum доказанные разведанные запасы нефти составили - 25.7 тысяч миллионов баррелей или 3.5 тысяч миллионов тонн. В то же время, динамика производства нефти в Китае медленная.

Таблица 1

Динамика добыча нефти в КНР 2007-2017.

Прирост добычи нефти за 10-летний период (в млн. тонн)	2007(добыча млн.тонн)	2017(добыча млн. тонн)
5,2	186,3	191,5

*Рассчитано автором на основе данных British Petroleum. [11]

В то же время, динамика потребления нефти внутри страны впечатляет. Увеличение потребления нефти в миллионах тонн нефтяного эквивалента за десять лет 2007 -2017гг. составила 230,7, достигнув в 2017 году отметки в 608,4 млн. тонн.

Таблица 2

Динамика потребления нефти в КНР

Динамика потребления нефти в КНР в млн. тонн	2007	2017
230,7	377,7	608,4

*Рассчитано автором на основе данных British Petroleum. [11]

Если в начале 1990-х объем добычи нефти превышал объем потребления нефти в Китае, то на 2017 г. собственная добыча обеспечивала только около трети суммарных потребностей КНР. Существует несколько основных драйверов, обеспечивающих на современном этапе стабильный рост потребления нефти в КНР. Помимо увеличения объемов потребления нефти в промышленности, постоянно увеличивается количество нефти, потребляемой для обеспечения транспортных нужд Китая. На данный момент также не завершена реализация начатой в 2000 г. программы по созданию национальной системы стратегических резервов (SPR) для снижения рисков, связанных с импортом

нефти. Реализация намеченной программы SPR предполагалась в 3 этапа. На первом этапе, в промежутке 2003–2009 гг. предполагалось сформировать запас 103 млн бар, до 2015 г., то есть на втором этапе предполагалось увеличение существующих объемов до 271 млн бар. Стратегический резерв к 2020 г. должен составить 500 млн бар. Нефти. [3] Помимо перечисленного выше, тенденцию к увеличению потребления нефти в КНР также определяет, по мнению О.И.Гулаковой, дальнейший экстенсивный и интенсивный рост китайской экономики, генерирующий дальнейший рост энергопотребления на душу населения даже в условиях новейших энергосберегающих технологий. [3] Помимо этого,

стоит отметить тот факт, что для Китая расширение собственной добычи ограничено высокочрезвычайными технологиями разведки и освоения шельфовых месторождений. Использование возобновляемых источников также не может покрыть все потребности. На протяжении последних нескольких лет увеличение спроса на нефть в КНР составляло в среднем 5%, что на 3,3% больше среднемировых темпов. Ежедневные закупки нефти в 2017 году составляли около 8,43 млн баррелей.

Таким образом, за прошедшие десятилетия четко проявилась тенденция к постоянному увеличению объема потребления нефти в КНР. Собственная добыча нефти обеспечивает не более трети от суммарного спроса на рассматриваемый энергоресурс. КНР закупает огромные объемы нефти из других стран, что является одним из основных аспектов диверсификационной политики КНР в сфере энергетики, являющийся одним из гарантов энергетической безопасности страны. Принимая во внимание тот факт, что для Китая важна диверсификационная политика, нужно понимать, что для конкурентной борьбы российская продукция должна иметь ряд преимуществ, которыми она, безусловна, обладает. Существует комплекс факторов, создающих конкурентные преимущества отечественной нефти по сравнению с другими действующими или потенциальными экспортёрами. Нужно начать с того, что на современном этапе (после 1990-х) РФ была определена КНР как один из приоритетных партнеров в сфере сотрудничества в нефтяном секторе. В рамках общего вектора по расширению взаимного сотрудничества, одним из основных направлений которого является сотрудничество в секторе энергетики, существуют масштабные перспективы для расширения сотрудничества. Есть и другие, не менее значимые факторы. В первую очередь это геостратегический фактор. Расстояние до КНР от месторождений Восточной Сибири, которые и являются основными ресурсными базами для поставок в КНР, составляет в среднем около 2000–3000 км. Расстояние от месторождений любых действующих, а также потенциальных партнеров до КНР существенно выше. Помимо этого, более высокое качество и химические характеристики, обеспечивающие высокий уровень удобства для переработки российской нефти также являются важным фактором. Дело в том, что российская нефть, экспортируемая в рамках восточного вектора, малосернистый сорт «ВСТО» (ESPO), обладает более высоким качеством, чем основной российский сорт Urals, а также чем ближневосточные Oman и Dubai, и лучше подходит для переработки китайскими предприятиями. Причина этого заключается в том, что процесс удаления серы при переработке сырья затратный, и он повышает себестоимость топлива. Совокупность этих факторов лежит в основе активно развивающегося на протяжении последних двух десятилетий партнерства двух государств в нефтяном секторе.

Экспорт нефти и нефтересурсов из РФ в КНР и его особенности.

Перейдем к изучению особенностей двустороннего нефтяного сотрудничества и эволюции этого процесса. Начало межгосударственному сотрудничеству было положено с началом поставок в 1999 г. Первым среднесрочным контрактом стал контракт, заключенный в 2004 году между «Роснефтью» и КННК. В рамках этого контракта были предусмотрены поставки вплоть до 2010 года на 48,4 млн т по железной дороге, поскольку это был единственно возможный на тот момент способ поставок. Ряд факторов обусловил решение о строительстве основной магистрали для транспортировки нефти - Восточная Сибирь - Тихий Океан (ВСТО), по ответвлению от которой производятся поставки в КНР. К этим факторам относятся:

1) стремление к диверсификации поставок нефти,

2) наращивание объемов экспорта в КНР,

3) ряд инфраструктурных сложностей:

- Низкая рентабельность для российских компаний из-за высоких транспортных тарифов, которые примерно в 3-4 раза выше трубопроводных.

- Ограниченная пропускная способность РЖД в районе пограничных пунктов пропуска.

- Разница в ширине железнодорожной колеи РФ и КНР, из-за чего приходится менять тележки под российскими цистернами.

Реализация проекта производилась на основании распоряжения Правительства РФ от 31 декабря 2004 г. № 1737 - р. в рамках реализации положения о создании Восточного направления экспорта нефти «Энергетической стратегии России на период до 2020 г». [10] Оператором проекта является компания «Транснефть». 18 февраля 2009 г. был завершен переговорный процесс о предоставлении Банком развития Китая кредита для РФ. Общая сумма по долгосрочным кредитам составляет 25 млрд. долларов с фиксированной процентной ставкой около 6%. [8] Средства использовались на строительство ответвления от ВСТО до границы с Китаем, а также на развитие компаний. В обмен на кредиты «Роснефть» взяла обязательство поставлять в КНР ежегодно 15 млн т нефти в течение двух десятилетий, а «Транснефть» – проложить трубу от магистрали до китайской границы. Ставки экспортных пошлин для месторождений проекта, предназначенных для Китая, снижены до нуля. Основными сырьевыми базами для проекта являются месторождения Красноярского края, Иркутской области, Республики Саха - Талаканское, Верхне-чонское, Юрубчено-Тохомское и Куюмбинское месторождения, лицензиями владеют соответственно «Сургутнефтегаз», «ТНК-ВР», «Роснефть» и «Славнефть». Нефть в КНР поставляется по нефтепроводу Сковородино - граница КНР, который представляет собой ответвление от трубопровода ВСТО. В приграничном поселке Джалинда находится приемно-сдаточный пункт, и именно там нефть превращается из российской в китайскую. Длина российского участка составляет 64 км. Поставки нефти в КНР были начаты 1 января 2011

года. Объем поставок составлял 15 млн. тонн. Дальнейшее развитие проекта базируется на двустороннем соглашении Правительства Российской Федерации и Правительства Китайской Народной Республики от 22.03.2013 «О расширении сотрудничества в сфере торговли сырой нефтью», предполагающем увеличение объемов нефти, поставляемой по нефтепроводу «Сковородино-Мохэ»:

- с 1 января 2015 года - до 20 млн тонн в год;
- с 1 января 2018 года - до 30 млн тонн в год. [5]

- В рамках проекта по увеличению объемов поставляемой в КНР нефти Российской стороны был проведен комплекс мероприятий. В период 2014-2016 гг. - было произведено расширение резервуарного парка НПС № 21 до 500 тысяч кубометров. Также были выполнены работы по строительству резервуара объемом 50 тысяч кубометров. Затем, в период 2016-2017 гг. было произведено

расширение резервуарного парка ГНПС № 1 до 400 тысяч кубометров, были введены в эксплуатацию два резервуара объемом по 50 тысяч кубометров. [7]

- Китайской стороной была проложена дополнительная нитка трубопровода от Мохэ до Дацина и проведена модернизация станций. Таким образом, в январе система позволяла импортировать большие объемы нефти. [1] На данный момент, помимо ВСТО поставки ведутся через порт Козьмино на Дальнем Востоке, а также через трубопровод Сковородино-Мохэ и по трубопроводу Атасу – Алашанькоу транзитом через Казахстан. Транспортировка нефти также частично ведется по железной дороге через пропускные пункты Наушки и Забайкальск-Манчжурия. В небольших объемах нефть поставляется через Казахстан по нефтепроводу Омск – Павлодар – Атасу и далее по железной дороге до Алашанькоу и Душаньцзы.

Таблица 3

Объемы экспорта нефти из РФ в КНР с 2015-2017 гг.

Экспорт нефти из РФ в КНР		
Год	Объем поставок (тыс. тонн)	Объем поставок (в млрд.долл.)
2015	67352	20,1
2016	72193	18,2
2017	93680	28,9

Таблица составлена автором на основании данных Rustat [9]

В ходе Петербургского международного экономического форума 2013 года был подписан новый 25 летний контракт между «Роснефтью» и «КННК» на поставку нефти в течение указанного срока в объеме 360 млн т на общую сумму около 270 млрд долл. [2] В конце 2016 года «Роснефть» и CNPC подписали соглашение об увеличении поставок через территорию Казахстана до 10 млн тонн в год. На 2016 год Россия уже занимала первое место по объему поставок сырой нефти в Китай, обеспечив почти 14% китайского импорта. Основным партнером в сфере нефти является «CNPC», закупаящая до 80% поставляемой в КНР «Роснефтью» нефти. Таблица отражает динамику наращивания объемов экспорта нефти из РФ в КНР на протяжении последних четырех лет.

Основные совместные проекты РФ и КНР в нефтяном секторе.

Тяньцзиньский НПЗ.

Помимо транспортных магистралей для экспорта первичных нефтересурсов, существует ряд крупных инфраструктурных проектов. В первую очередь, нужно отметить Тяньцзиньский НПЗ. Начало проекту по строительству Тяньцзиньского НПЗ было положено в 22 марта 2013 г. с подписанием «Соглашения между Правительством РФ и Правительством КНР о сотрудничестве в строительстве и эксплуатации Тяньцзиньского нефтеперерабатывающего и нефтехимического завода и

проектах в сфере разведки и добычи нефти». Затем была создана совместная компания с ограниченной ответственностью «Китайско-российская Восточная нефтехимическая компания» (PetroChina-Rosneft Orient Petrochemical Company Ltd.) для реализации проекта. Это совместная компания ПАО «НК «Роснефть» (доля — 49%) и Китайской Национальной Нефтегазовой Корпорации (доля — 51%). [6] Проект предусматривает создание нефтеперерабатывающего и нефтехимического комплекса в промышленной зоне Наньгань в г. Тяньцзинь в КНР. Первичная переработка нефти 16 млн. тонн в год. НПЗ в Тяньцзине планируется запустить в конце 2019 года. В рамках проекта предполагается также создание розничной сети из 300 АЗС.

Удмуртнефть'

Серьезный вклад в развитие энергетического партнерства между двумя странами внесла компания «Удмуртнефть», которая является совместным предприятием «Роснефти» и «Sinорес». За более чем 10- летний рабочий период компании удалось выйти на уровень добычи более 6 млн т в год, а объем накопленной добычи составляет порядка 75 млн т.

«Соглашение о сотрудничестве в области разведки и добычи в Российской Федерации» между «Роснефтью» и Китайской Национальной Нефтегазовой Корпорацией (CNPC)

Важным фактором для развития межгосударственного сотрудничества в нефтяном секторе стало подписание в рамках IV Восточного экономического форума, проводившегося с 11 по 13 сентября 2018 года, «Соглашения о сотрудничестве в области разведки и добычи в Российской Федерации» между «Роснефтью» и Китайской Национальной Нефтегазовой Корпорацией (CNPC). Итогом подписания соглашения стало право CNPC на приобретение миноритарных долей в крупных нефтегазовых проектах Роснефти, расположенных, в том числе, в Восточной и Западной Сибири. Также в дальнейшем будет рассмотрена возможность для CNPC в оказании сервисных услуг в виде геолого-разведки, разработки и добычи углеводородов. Состоялось подписание меморандума о взаимопонимании в области научно-технического сотрудничества между «Роснефтью» и Китайской Национальной Нефтегазовой Корпорацией. Был заключен контракт сроком на один год, по которому «Роснефть» поставит до 2,4 млн тонн нефти китайской компании ChemChina. [4] Была достигнута договоренность с «Hengli Group» о возможности сотрудничества по проектам разведки и добычи, нефтепереработки и нефтехимии на территории обоих государств. Помимо этого, была рассмотрена возможность трейдинга нефтью и продуктами нефтехимии.

Выводы

Все вышеперечисленное позволяет прийти к выводу, что сотрудничество между РФ и КНР в нефтяном секторе прошло длительную эволюцию, и приобрело новое качество. На текущий момент сотрудничество в нефтяном секторе является одним из ключевых аспектов энергетического сотрудничества, которое в свою очередь является одним из столпов «стратегического партнерства» двух государств. Очевидно, что достигнутые объемы партнерства не являются пределом, и уже в ближайшем будущем будет реализован ряд проектов, которые дадут новый импульс для последующего развития кооперации.

В основе сотрудничества лежит два фактора:

1) Геостратегический фактор, заключающийся в соседствующем положении стран и в современном экономико-политическом сотрудничестве в качестве «стратегического партнерства».

2) Взаимная заинтересованность государств в развитии сотрудничества в нефтяном секторе, поскольку это отвечает стратегическим интересам как РФ, так и КНР.

Для Китая, как одного из наиболее развитых экономически государств в мире, имеющего стабильный, постоянно возрастающий спрос на нефть и нефтепродукты важно, чтобы его потребности были удовлетворены. В дополнение к этому, важным фактором является политика энергетической диверсификации, которую КНР рассматривает в качестве основного гаранта энергетической безопасности. Сотрудничество с РФ в качестве основного экспортёра нефти во многом удовлетворяет спрос на этот энергоресурс, является важным фактором

реализации политики диверсификации. В довершение к этому, нефть, поступающая в КНР из РФ обладает высокими качественными характеристиками. Нацеленность РФ на долгосрочное развитие партнерства в нефтяном секторе с КНР также способствует заинтересованности КНР в развитии партнерских связей.

Для Российской Федерации Китайский вектор нефтяной политики также обладает стратегическим значением. С начала 2000-х годов российской стороной предпринимаются необходимые меры для полномасштабной реализации потенциала сотрудничества. Развитие китайского вектора позволяет России реализовывать проект по диверсификации поставок, поскольку позволяет существенно снизить уровень зависимости от европейского вектора экспорта. Таким образом, развитие китайского вектора нефтеэкспорта соответствует задаче «диверсификации рынков сбыта энергоресурсов, расширения географии присутствия российских компаний на международных рынках при условии экономической целесообразности такого расширения», сформулированной в «Энергетической стратегии России на период до 2020 года» [10], утвержденной распоряжением Правительства Российской Федерации от 28 августа 2003 г. № 1234-р. Важно также отметить, что развитие китайского вектора в значительной степени способствует стратегической цели социально-экономического развития региона Дальнего Востока.

Экспорт нефти является важной статьей Российского государственного бюджета. Развитие отношений с Китаем в нефтяном секторе способствует увеличению объемов взаимных инвестиций, связанных с крупными инфраструктурными проектами. Создание промышленных и инфраструктурных объектов позволит РФ производить продукты переработки с высокой добавленной стоимостью. Также, необходимо помнить, что даже для столь богатой природными ресурсами страны, как РФ, эти запасы не безграничны, и постоянное активное наращивание объемов экспортируемого сырья сопряжено с определенными рисками. Таким образом, обозначенный тренд по увеличению совместных проектов соответствует долгосрочным экономическим и стратегическим интересам России.

Список использованных источников:

1) Вадим Оноприук. На другом берегу Амура. Российская газета. (16.12.2018) <https://rg.ru/2018/12/16/s-2019-goda-nefteprovodskovorodino-mohe-dacin-vkliuchitsia-na-polnuii.html>

2) Выступление Главного Исполнительного Директора ПАО «НК «РОСНЕФТЬ» И.И. Сечина «Взаимодействие в энергетической и финансовой сферах» на Круглом Столе «КННК» В Пекине https://www.rosneft.ru/upload/site1/attach/0/88/01/doklad_16052017.pdf

3) Гулакова О.И. Потребление нефти в Китае, Южной Корее и Японии с позиции интересов России. Оценка структуры, моделирование и прогноз. Журнал «Региональная экономика: теория и

практика», т.13, вып.30, август 2015. Издательский дом Финансы и кредит, 2015.

4) Игорь Сечин выступил с ключевым докладом на Энергетической панели 25 мая 2018 г. <https://www.rosneft.ru/press/today/item/193085/>

5) Проект Нефтепровод “Сковородино-Моха”. <https://www.transneft.ru/about/projects/realized/nefteprovod-skovorodino-mohe/>

6) Строительство новых мощностей в Китае (г. Тяньцзинь) и Индонезии (г. Тубан) <https://www.rosneft.ru/business/Downstream/refining/Construction/>

7) "Транснефть" увеличивает производительность нефтепровода Восточная Сибирь — Тихий океан (ВСТО) <https://www.transneft.ru/pressroom/rg8-7>

8) Уянаев С.В. Российско-Китайское энергетическое сотрудничество: Признаки нового уровня. Российская Академия Наук Федеральное

государственное бюджетное учреждение науки Институт Дальнего Востока Российской академии наук. Китай в мировой и региональной политике Внешнеэкономическая Политика КНР. История и современность. Выпуск XVIII Ежегодное издание Москва ИДВ РАН 2013

9) Экспорт из России в Китай. «Нефть и нефтепродукты». Россия: Статистика внешней торговли. По данным ФТС России. <https://ru-stat.com/date-M201501-201601/RU/export/CN/0527>

10) Энергетическая стратегия России на период до 2020 года. Утверждена распоряжением Правительства Российской Федерации от 28 августа 2003 г. No 1234-п http://www.energystrategy.ru/projects/ES-28_08_2003.pdf

11) BP Statistical Review of World Energy. June 2018. 67th edition. https://www.bp.com/content/dam/bp-country/fr_ch/PDF/bp-stats-review-2018-full-report.pdf

Osmonova Ainur Anvarovna

Doctor of Science, Economics, professor Kyrgyz Russian Slavic University

Osmonova Tinatin Anvarovna

Master of Science, Economics, American University of Central Asia

Emirova Altynai Emirovna

Master of Business Administration, American University of Central Asia

THE IMPACT OF INSTITUTIONS ON POVERTY

Summary. This paper analyses the impact of six different measurement of institutional quality on FGT class of poverty indices. By employing two estimation techniques as fixed effects with instrumental variable and Arellano-Bond Generalized Method of Moments the study tests how “Control of Corruption”, “Government Effectiveness”, “Political Stability and Absence of Violence”, “Regulatory Quality”, “Rule of Law”, “Voice of Accountability” affect poverty headcount, poverty gap and severity of poverty. The panel data models are constructed for 15 lower middle-income countries, 22 upper middle-income countries and 27 high-income countries and the work covers the period between 2006 and 2016. The data on countries with different income levels estimated separately. The main hypothesis of the work is that institutional quality is a key to prosperity and economic growth, whereas low quality of institutions leads to stagnation and poverty. The findings demonstrate that effective governance, regulatory quality and rule of law might reduce poverty in lower middle-income and upper middle-income countries. In case of high-income countries, all six institutional quality measures show negative and significant impact on poverty.

Key words: economics, institutions, institutional quality, economic growth, poverty, development, IV approach

1. Introduction and literature review

Economic point of view considers poverty as “lack of money or other material possession” (Webster, 1993) to meet basic needs like food, clothing and housing. The effects of poverty are very dramatic. Thus, the World Bank defines poverty as hunger, sickness and not having access to education. However, poverty in each country might have different causes and effects. One countries experience absolute poverty, while in other countries poverty is relative term. Thus, there are no standard poverty reduction strategies. Providing basic school education, food and medical treatment might boost the economy of extreme poor African countries (UNDP). Nevertheless, the same way of poverty reduction might not have any effects to the economy of the lower middle-income country as Kyrgyz-

stan, where almost 3.5 million out of 6.14 million people are literate (NSC, 2017). Despite these impressive statistics in educational sphere, poverty in the country still exists. More than 1.5 million poor people live in Kyrgyzstan (NSC, 2016). Hence, the causes of poverty in the Kyrgyz Republic are different from the ones determined in the other countries.

Such kind of distinctions in poverty definition, provoked scientist to analyze the problem deeply. The recent growth theories revealed an institutional approach as one of the key reasons for economic development and poverty reduction (North, 1991; Acemoglu et al. 2002; Rodrik, 2008; Tebaldi and Mohan, 2010). The approach explains the principle of effective regulations and policies that are necessary for prosperity. The concept states that factors as democracy, regulatory quality, effectiveness of government, control of corruption,

strong property rights or rule of law are important in creating welfare and material benefits (North, 1991; Sen, 1999; Acemoglu et al., 2003; Rodrik, 2000). Institutional theory specifies good and poor institutions. According to North (1991), good institutions lead to prosperity and growth, whereas low quality of institutions lead to stagnation and poverty. Rodrik (2008) points out that structured governance and good institutions are required, since society or markets are not self-stabilized, self-legitimized and self-regulated. In general, the idea states that the quality of institutions have significant effect to growth and poverty reduction. Since the institutional theory is still new and many aspects related to the approach might be discovered, the current work, based on the existing literature aims to check the impact of institutional quality on poverty of 64 both rich and poorer countries for the period between 2006 and 2016. The literature observed in the paper helped define proper measurement for poverty and institutional quality. According to Easterly and Levine (2003), Fabro and Aixala, (2009), Tebaldi and Mohan (2010), Perera and Lee (2013), "Control of Corruption", "Government Effectiveness", "Political Stability and Absence of Violence", "Regulatory Quality", "Rule of Law", "Voice of Accountability" are used as measurements of institutional quality. Based on Chong and Calderón (2000), Tebaldi and Mohan (2010), Perera et al. (2013), poverty headcount ratio, poverty gap and severity of poverty are chosen as main indicators of poverty. All above mentioned authors take poverty line at 1 USD or 1.9 USD per day for set of developing and developed countries. However, the World Bank's data for the last 10 years show that there are no many poor people living below 1.9 USD per day in high income countries. Hereby, by taking into account all possible shortcomings of previous studies, the current research estimates the data at different poverty lines for countries with different level of income. Specifically, it takes into account the World Bank's segregation and examines the data at 1.9 USD, 3.2 USD and 5.5 USD poverty lines for lower-middle income countries, for upper-middle income countries and for high income ones respectively. The other measurements of poverty are not examined in this work due to complexity of data collection for large panel of countries.

The current study contributes to the literature on poverty and institutions, since it tests six measurements of institutional quality on three FGT poverty indices. All possible shortcomings of other empirical works are overviewed, thus new estimation methods are applied to run regressions with panel data. Moreover, the work classifies countries into three main groups by income level. Precisely, the current paper checks how institutional quality affects poverty in lower middle-income countries, in upper middle ones, and in high-income countries for the period between 2006 and 2016. Based on the World Bank's classification by income (2017), the data on 15 lower middle-income countries, 22 upper middle-income and 27 high-income countries is empirically tested. This way of doing analysis helps define

real influence of proper regulations, control of corruption, and political conditions to the level of poverty in both rich and poor countries.

To calculate the data, an econometric model is built. The model includes poverty measure as a dependent variable and measurement of institutional quality as one of the independent variables. To avoid multicollinearity problem, all six measures of institutional quality are tested separately, not simultaneously. Following existing theory and available literature, the current work employs fixed effects with instrumental variable and Arellano-Bond Generalized Method of Moments (GMM) estimation techniques. Since weak instruments might bring incorrect confidence intervals and wrong tests of significance (Chao and Swanson, 2005), it is necessary to diagnose whether an instrument is weak or not. Following Tebadi and Mohan (2010), the Anderson-Rubin test is employed. Perera et al. (2013) suggest performing unit root test and applying one of the GMM techniques according to the test results. The current work follows their recommendations. Two estimation methodologies are chosen for the robustness check and both estimation techniques are suitable to control possible endogeneity issues.

The main research question and hypothesis is that strong institutions are key factors to reduce poverty, increase prosperity and economic growth of a country. Good institutions lead to better performance in any economic spheres, whereas low quality of institutions causes stagnation and poverty. It is assumed that the impact of institutional quality variables will show various results, because of the different estimation methods and different indicators of poverty and countries level of income.

2. Model and data description

Based on the observed literature, the following econometric model is built:

$$P_{i,t} = \beta_0 + \beta_1 IQ_{i,t} + \beta_2 popgrowth_{i,t} + \beta_3 GDP_{i,t} + \beta_4 humcap_{i,t} + \varepsilon_{i,t},$$

where P denotes all poverty measures as headcount index, poverty gap, severity of poverty. The main independent variable IQ denotes all institutional measures as Control of Corruption (CO), Government Effectiveness (GE), Political Stability and Absence of Violence (PSAV), Regulatory Quality (RQ), Rule of Law (RL), Voice of Accountability (VA). The variable $popgrowth$ measures percentage change in population; GDP is a measurement of economic growth; $humcap$ is percentage of population attending secondary school. The sing ε indicates an error term, i denotes country and t is time dimension.

Panel data analysis reduces collinearity between independent variables because it includes large data sets and offers more degrees of freedom (Hsiao, 2003). However, the current research considers data on different countries with different characteristics, which renders heteroscedasticity problem. The simple OLS estimator might present inconsistent and biased results (Lee and Azali, 2010; Wooldridge, 2015). The standard estimators for panel data analysis are fixed effects, random effects or first difference estimator (Wooldridge,

2015). The fixed effects remove the causes of time-invariant characteristics. On the other hand, the problem of endogeneity exists in the model, since institutional variables and economic growth have causal relationship to poverty. To eliminate this problem, the existing literature suggests using instrumental variable technique or running the regression through GMM estimator (Perera et al., 2013).

The current work aims to deal with all possible shortcomings in estimations and get unbiased results. According to La Porta et al. (1999), Acemoglu et al. (2001) latitude of a country is an appropriate instrument for institutional quality. Tebaldi and Mohan (2010) suggest applying Anderson-Rubin test to reveal whether an instruments weak or not. The same techniques are used in the current work, fixed effects with instrumental variable is employed to control for unobserved heterogeneity and eliminate endogeneity issue. To check robustness of results, one of the GMM methods is appropriate. Following Perera et al. (2013), the study also applies the panel unit root test (Levin, Lin, and Chu, 2002) to check for non-stationarity or existence of unit root.

3. Results

3.1. Fixed effects with instrumental variable

Fixed effects (FE) and first difference (FD) models are usually used as a solution for the problem of unobserved heterogeneity of the panel data (Wooldridge, 2015). Both estimators work identically well if $T=2$. If $T \geq 3$, the methods will not show the same results. Both estimators unbiased and consistent with fixed T and $N \rightarrow \infty$ (Wooldridge, 2015). For the standard cases with large N and small T , Wooldridge (2015) suggests using FE as more efficient estimator. Thus, FE is employed for the current work. On the other hand, literature review revealed that economic growth have causal relation to poverty, with creates endogeneity problem. The authors used instruments to eliminate the problem. Following La Porta et al. (1999), Acemoglu et al. (2002) and Fabro and Aixala (2009), country's latitude is chosen as an instrumental variable. Thus, the FE with instruments is employed for the current study.

The results of the FE with instrumental variables in the case of lower middle-income countries show that all six measures of institutional quality have negative and statistically significant effect on poverty headcount. It means that higher quality of institutions decreases the percentage of the population living under the poverty line at 1.9 USD per day. In case of poverty gap, government effectiveness, regulatory quality and rule of law show negative and statistically significant effects. The variables as CO, PSAV, VA do not appear as significant to poverty reduction. The data on these three variables show that corruption in lower middle-income countries is not well controlled. Political situation is quite stable and people are neutral to voice of accountability. It is possible to assume that shortfall in income from the poverty line happens due to high level of corruption or some politically unstable situations. In such cases, countries need effective governmental supervision, strong regulatory authorities and strong policies and laws. In terms of severity of poverty, only GE

has negative and significant at 1% effect. The obtained results are quite logical. In extreme cases, people need quick solutions. The ability of government to formulate and implement policies might play a significant role in reduction of poverty. Moreover, the governmental authorities are primarily effect to the distribution of economic outcomes (Tebaldi and Mohan, 2010). Not all three cases report significant values of GDP growth and population growth. Probably it happened, because statistics on GDP and population show stable growth, but the level of poverty in lower middle-income countries has not changed a lot during last 10 years. The variable measured human capital appeared as significant for reduction of poverty. When governments work ineffectively, rules and regulations do not provide social trust, people themselves try to find solutions for their problems. Hereby, receiving education can make people less vulnerable.

The results of the FE with instrumental variable in the case of upper middle-income countries show that GE, PSAV, RQ, RL and VA significantly and negatively affect to poverty headcount. It means that the percentage of population living below 3.2 USD per day will decrease if the quality of five institutional measures increase. To reduce poverty gap, again GE, PSAV, RQ, RL and VA are important factors to take into account. In terms of severity of poverty, GE, PSAV, RQ and RL are significant and have negative effect on the poverty index. In all three regressions, CO is insignificant. The data on control of corruption show that some upper middle-income countries still stuck in corruption and cannot control it well. It might be a reason of such empirical results. The variable VA appeared insignificant in extreme poverty case. In severe poverty situations, people are not concern much on freedom of media or democracy. In such cases, other regulatory policies play a more important role. GDP growth and population growth are somehow significant in most regressions. The coefficients of popgrowth variable are positive, which means that increase of population might increase the percentage of poor, gap and intense of poverty. Hereby, an increase in population make pieces of economic pie smaller. Based on views of Adams, (2004), Balisacan, Pernia, and Asra (2003), Dollar and Kraay (2002), the economic growth is resulted as significant and negative in terms of poverty headcount and poverty gap. As in previous sample of lower middle income countries, GDP growth does not have an effect to severity of poverty. However, human capital is significant in reduction of poverty in upper-middle income countries.

The results of FE regression in high-income countries present that all six measures of institutional quality have negative and significant effect to poverty headcount, poverty gap and severity of poverty. The database of high-income countries show that indices as CO, GE, PSAV, RQ, RL and VA are higher than in lower-middle income and upper-middle income countries. Moreover, in high income countries percentage of poor living under 1.9 USD per day is almost zero. The current study considers the poverty line at 5.5 USD per day

for rich countries. Nevertheless, in general, the percentage of poor living below this poverty line is less than in lower and upper middle-income countries. It is important to note, that obtained results on population growth show negative and significant coefficients in some regressions. The World Bank shows that population in high income countries tended to decrease in last 5 years. That's why the results on this variable appeared as negative. As in the samples of previous two groups, GDP growth has significant and negative effect to poverty headcount and poverty gap. Perhaps due to good quality of institutions, the human capital does not show any role.

3.2. Arellano-Bond GMM

The results of GMM estimator that measures an impact of institutional quality of poverty presented in the tables below. The obtained results are quite similar to the results of FE. In the case of lower middle-income countries, the variables as GE, RQ and RL negatively and significantly affect to poverty headcount. More precisely, effective governmental supervision, regulatory quality and implementation of laws might reduce the percentage of poor living below the poverty line. The GE and RL affect negatively and significantly on poverty gap and intense of poverty. The GMM estimator results are similar to FE and show that CO, PSAV, VA, GDP growth and population growth does not significantly affect to poverty measures. The same with human capital variable. It appeared as negative and significant to reduce the percentage of poor living under 1.9 UDS per day, reduce shortfall in income and make poverty less severe. In the case of upper middle-income countries, GMM results present GE, PSAV, RQ, RL and human capital as significant variables to reduce poverty. The other independent variables of the models do not show any significant effect to all FGT class of measurements.

Both estimation methods present quite similar results. The lower middle-income countries suffer from uncontrolled corruption. The ways to reduce poverty in these countries are effective governmental supervision, strong regulations and proper implementation of law. The rule of law, regulatory quality and government effectiveness also significantly and negatively affect poverty measurements in upper middle-income countries. The model of high-income countries ideally proves the hypothesis that good quality of institutions ensures economic growth and poverty reduction.

4. Conclusion

The current thesis work tests the impact of six institutional quality measures as Control of Corruption, Government Effectiveness, Political stability and Absence of Violence, Regulatory Quality, Rule of Law

and Voice of Accountability on FGT class of poverty indicators. The large sample of 64 countries are segregated by income level and grouped into three categories. The work employs FE with instrumental variable (latitude) and Arellano-Bond GMM to estimate panel data on 15 lower middle-income countries, 22 upper middle-income countries and 27 high-income countries. The work uses recent data for the period of 2006-2016.

To understand the links between institutional quality and poverty, the literature on poverty, institutions and economic growth theory is considered. The work presents steps of development of institutional theory and reveals that institutional approach explained the impact of humanly devised contains on effective governance, regulatory quality and corruption controls, political stability and freedom of choice. Many authors explain the impact of institutional quality on economic growth. However, the literature testing an impact of institutions to poverty is still limited. The current work observed existing empirical works, revealed shortcomings in their estimation techniques, makes improvements in methodology part and checks whether good institutions lead to growth and poverty reduction of the countries with different level of income.

The obtained results show that role of government, regulations and implementation of laws are important factors for poverty reduction in lower middle-income and upper middle-income countries. The CO indices of these countries are low, which means that corruption is not well controlled there. Because of that, it is complicated problem to reveal corrupted bureaucracies, public offices and authorities while regulatory quality is weak and governmental policies and laws are implemented inefficiently. In countries with low quality of institutions, people themselves try to develop and receive education and other necessary skills to prosper.

The sample of high-income countries shows that good quality of institutions might alleviate poverty. The institutional quality measures of high-income countries show that governments work effectively, policies, regulations and implementation of laws are well structured and strong. Hereby, the obtained results show that CO, GE, PSAV, RQ, RL and VA all negatively and significantly affect poverty headcount, poverty gap and severity of poverty.

The initial assumption that institutional quality measures might show different results in cases of countries with different level of development is confirmed. The empirical evidence shows that one group of countries with good institutions prosper and develop, while others with unstructured governance, policies and laws still suffer from high level of poverty.

Fixed effects with instrumental variable: case of lower middle-income countries

VARIABLES	POVERTY HEADCOUNT (PH)					
CO	-3.767** (1.804)	-	-	-	-	-
GE	-	-2.113*** (0.612)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-2.245*** (0.649)	-	-	-
RQ	-	-	-	-2.571** (1.205)	-	-
RL	-	-	-	-	-5.626*** (1.844)	-
VA	-	-	-	-	-	-6.003*** (1.034)
GDP	-0.0735 (0.0698)	-0.0626 (0.0703)	-0.100 (0.0687)	-0.0723 (0.0697)	-0.0642 (0.0685)	-0.0653 (0.0701)
popgrowth	0.237 (0.809)	0.407 (0.812)	0.439 (0.785)	0.152 (0.814)	0.171 (0.815)	0.0329 (0.854)
humcap	-0.505*** (0.0575)	-0.518*** (0.0571)	-0.499*** (0.0580)	-0.511*** (0.0570)	-0.497*** (0.0569)	-0.516*** (0.0571)
VARIABLES	POVERTY GAP (PG)					
CO	-0.933 (0.590)	-	-	-	-	-
GE	-	-0.732*** (0.211)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-0.812 (0.535)	-	-	-
RQ	-	-	-	-0.908** (0.391)	-	-
RL	-	-	-	-	-1.790*** (0.600)	-
VA	-	-	-	-	-	-0.309 (0.632)
GDP	-0.0261 (0.0228)	-0.0232 (0.0228)	-0.0356 (0.0223)	-0.0267 (0.0226)	-0.0239 (0.0223)	-0.0238 (0.0229)
popgrowth	0.0674 (0.265)	0.107 (0.263)	0.119 (0.255)	0.0177 (0.264)	0.0755 (0.265)	0.0701 (0.280)
humcap	-0.548*** (0.0696)	-0.578*** (0.0694)	-0.536*** (0.0704)	-0.567*** (0.0687)	-0.556*** (0.0683)	-0.577*** (0.0691)
VARIABLES	SEVERITY OF POVERTY (PG2)					
CO	-7.849 (6.630)	-	-	-	-	-
GE	-	-6.307*** (2.399)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-6.954 (6.006)	-	-	-
RQ	-	-	-	-6.990 (4.413)	-	-
RL	-	-	-	-	-6.990 (4.413)	-
VA	-	-	-	-	-	-6.550 (4.215)
GDP	-0.283 (0.256)	-0.259 (0.256)	-0.366 (0.254)	-0.286 (0.255)	-0.264 (0.255)	-0.260 (0.257)
popgrowth	1.706 (2.975)	1.372 (2.958)	1.272 (2.903)	2.056 (2.982)	2.509 (3.031)	0.827 (3.128)
humcap	-0.330*** (0.0397)	-0.328*** (0.0389)	-0.305*** (0.0395)	-0.326*** (0.0389)	-0.315*** (0.0388)	-0.344*** (0.0402)
Standard errors in parentheses *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1						

Fixed effects with instrumental variable: case of upper middle-income countries

VARIABLES	POVERTY HEADCOUNT (PH)					
CO	-1.042 (0.950)	-	-	-	-	-
GE	-	-3.882*** (0.819)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-1.447*** (0.453)	-	-	-
RQ	-	-	-	-3.691*** (0.897)	-	-
RL	-	-	-	-	-3.513*** (0.922)	-
VA	-	-	-	-	-	-2.427** (1.109)
GDP	-0.0641** (0.0321)	-0.0527* (0.0307)	-0.0517 (0.0316)	-0.0582* (0.0310)	-0.0394 (0.0317)	-0.0625** (0.0318)
Popgrowth	0.708 (0.630)	1.154* (0.609)	0.367 (0.623)	0.827 (0.608)	0.763 (0.611)	0.518 (0.627)
Humcap	-9.092*** (1.269)	-6.950*** (1.287)	-8.272*** (1.264)	-8.446*** (1.232)	-8.160*** (1.251)	-9.951*** (1.326)
VARIABLES	POVERTY GAP (PG)					
CO	-0.278 (0.380)	-	-	-	-	-
GE	-	-1.492*** (0.329)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-0.627*** (0.180)	-	-	-
RQ	-	-	-	-1.482*** (0.358)	-	-
RL	-	-	-	-	-1.309*** (0.370)	-
VA	-	-	-	-	-	-0.773* (0.445)
GDP	-0.0260** (0.0128)	-0.0218* (0.0123)	-0.0209* (0.0126)	-0.0238* (0.0124)	-0.0170 (0.0127)	0.0256** (0.0128)
popgrowth	0.413 (0.252)	0.590** (0.244)	0.273 (0.248)	0.467* (0.243)	0.438* (0.245)	0.355 (0.251)
Humcap	-3.336*** (0.508)	-2.520*** (0.516)	-2.992*** (0.503)	-3.085*** (0.492)	-2.996*** (0.502)	-3.613*** (0.532)
VARIABLES	SEVERITY OF POVERTY (PG2)					
CO	-1.752 (2.249)	-	-	-	-	-
GE	-	-8.571*** (1.950)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-3.881*** (1.065)	-	-	-
RQ	-	-	-	-9.742*** (2.101)	-	-
RL	-	-	-	-	-7.545*** (2.192)	-
VA	-	-	-	-	-	-0.463 (2.650)
GDP	-0.126* (0.0759)	-0.101 (0.0729)	-0.0940 (0.0741)	-0.112 (0.0725)	-0.0734 (0.0753)	-0.123 (0.0760)
popgrowth	2.382 (1.491)	3.390** (1.448)	1.511 (1.462)	2.739* (1.424)	2.521* (1.452)	2.334 (1.498)
humcap	-0.348*** (0.0675)	-0.332*** (0.0687)	-0.342*** (0.0671)	-0.330*** (0.0688)	-0.361*** (0.0706)	-0.339*** (0.0673)
Standard errors in parentheses *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1						

Fixed effects with instrumental variable: case of high income countries

VARIABLES	POVERTY HEADCOUNT (PH)					
CO	-2.694*** (0.586)	-	-	-	-	-
GE	-	-2.114*** (0.613)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-1.454*** (0.504)	-	-	-
RQ	-	-	-	-3.287*** (0.628)	-	-
RL	-	-	-	-	-4.065*** (0.747)	-
VA	-	-	-	-	-	-6.004*** (1.035)
GDPpc	-0.0269 (0.0188)	-0.0312 (0.0192)	-0.0193 (0.0195)	-0.0292 (0.0187)	-0.0401** (0.0187)	-0.0345* (0.0185)
popgrowth	-0.483** (0.191)	-0.676*** (0.186)	-0.768*** (0.185)	-0.229 (0.206)	-0.466** (0.187)	-0.495*** (0.183)
Humcap	-0.875 (0.937)	-1.451 (0.957)	-1.592 (0.973)	-0.839 (0.927)	-0.335 (0.932)	-1.455 (0.918)
VARIABLES	POVERTY GAP (PG)					
CO	-0.893*** (0.198)	-	-	-	-	-
GE	-	-0.628*** (0.208)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-0.453*** (0.171)	-	-	-
RQ	-	-	-	-1.160*** (0.211)	-	-
RL	-	-	-	-	-1.418*** (0.251)	-
VA	-	-	-	-	-	-2.193*** (0.346)
GDPpc	-0.0125* (0.00638)	-0.0138** (0.00652)	-0.0101 (0.00659)	-0.0133** (0.00627)	-0.0171*** (0.00631)	-0.0153** (0.00619)
popgrowth	-0.188*** (0.0647)	-0.255*** (0.0631)	-0.282*** (0.0628)	-0.0922 (0.0694)	-0.177*** (0.0628)	-0.183*** (0.0613)
Humcap	-1.053 (1.515)	-1.888 (1.553)	-2.133 (1.576)	-0.986 (1.489)	-0.154 (1.499)	-2.071 (1.467)
VARIABLES	SEVERITY OF POVERTY (PG2)					
CO	-3.441*** (1.111)	-	-	-	-	-
GE	-	-3.010*** (1.150)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-1.792* (0.945)	-	-	-
RQ	-	-	-	-4.009*** (1.200)	-	-
RL	-	-	-	-	-5.142*** (1.429)	-
VA	-	-	-	-	-	-7.367*** (1.991)
GDPpc	-0.0533 (0.0358)	-0.0594* (0.0360)	-0.0439 (0.0365)	-0.0561 (0.0357)	-0.0700* (0.0358)	-0.0626* (0.0356)
popgrowth	-0.557 (0.363)	-0.792** (0.349)	-0.921*** (0.347)	-0.264 (0.394)	-0.540 (0.357)	-0.587* (0.352)
Humcap	-1.066 (1.777)	-1.856 (1.795)	-1.959 (1.825)	-1.034 (1.772)	-0.387 (1.783)	-1.789 (1.766)
Standard errors in parentheses *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1						

Arellano-Bond GMM: case of lower middle-income countries

VARIABLES	POVERTY HEADCOUNT (PH)					
CO	-0.486 (1.487)	-	-	-	-	-
GE		-5.571*** (1.474)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-1.072 (1.381)	-	-	-
RQ	-	-	-	-1.479** (0.726)	-	-
RL	-	-	-	-	-4.898*** (1.681)	-
VA	-	-	-	-	-	-0.559 (1.747)
GDPpc	-0.0444 (0.0499)	-0.0390 (0.0495)	-0.0634 (0.0507)	-0.0371 (0.0487)	-0.0346 (0.0489)	-0.0333 (0.0498)
popgrowth	0.314 (0.625)	0.105 (0.622)	0.0729 (0.620)	0.115 (0.635)	0.732 (0.652)	-0.0281 (0.687)
humcap	-3.208 (4.366)	-8.901** (4.272)	-8.210** (4.176)	-8.963** (4.204)	-6.829 (4.241)	-9.631** (4.278)
VARIABLES	POVERTY GAP (PG)					
CO	-0.0984 (0.435)	-	-	-	-	-
GE		-2.021*** (0.441)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-0.346 (0.222)	-	-	-
RQ	-	-	-	-0.564 (0.409)	-	-
RL	-	-	-	-	-1.882*** (0.501)	-
VA	-	-	-	-	-	-0.828 (0.543)
GDPpc	-0.0184 (0.0153)	-0.0169 (0.0150)	-0.0205 (0.0157)	-0.0138 (0.0148)	-0.0142 (0.0150)	-0.0160 (0.0152)
popgrowth	0.132 (0.199)	0.173 (0.194)	0.218 (0.196)	0.155 (0.200)	0.0526 (0.207)	0.0784 (0.214)
humcap	-0.611 (1.331)	-2.906** (1.344)	-2.715** (1.298)	-2.779** (1.331)	-2.063 (1.332)	-2.451* (1.372)
VARIABLES	SEVERITY OF POVERTY (PG2)					
CO	-2.030 (3.783)	-	-	-	-	-
GE		-0.821*** (0.0472)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-2.871 (3.475)	-	-	-
RQ	-	-	-	-4.831** (1.947)	-	-
RL	-	-	-	-	-2.562* (1.507)	-
VA	-	-	-	-	-	-0.800*** (0.0484)
GDPpc	-0.175 (0.136)	-0.141 (0.131)	-0.220 (0.137)	-0.107 (0.130)	-0.127 (0.131)	-0.163 (0.136)
popgrowth	0.133 (0.201)	0.163 (0.185)	0.228 (0.199)	0.157 (0.198)	0.126 (0.168)	0.184 (0.218)
Humcap	-4.226** (1.821)	-4.372** (1.736)	-4.778*** (1.767)	-4.023** (1.795)	-1.943 (1.869)	-2.469 (1.928)
Standard errors in parentheses *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1						

Arellano-Bond GMM: case of upper middle-income countries

VARIABLES	POVERTY HEADCOUT (PH)					
CO	-0.275 (0.804)	-	-	-	-	-
GE		-0.840** (0.355)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-0.438 (0.801)	-	-	-
RQ	-	-	-	-0.814*** (0.0478)	-	-
RL	-	-	-	-	-0.791*** (0.0472)	-
VA	-	-	-	-	-	-1.203 (0.904)
GDPpc	-1.676 (1.361)	-1.073 (1.463)	-1.383 (1.319)	-1.687 (1.406)	-1.556 (1.392)	-1.888 (1.508)
popgrowth	0.304 (0.571)	0.202 (0.567)	0.180 (0.558)	0.339 (0.568)	0.292 (0.567)	0.0521 (0.560)
Humcap	-0.0465** (0.0209)	-0.0479** (0.0210)	-0.0508** (0.0205)	-0.0448** (0.0209)	-0.0488** (0.0210)	-0.0493** (0.0208)
VARIABLES	POVERTY GAP (PG)					
CO	-0.135 (0.312)	-	-	-	-	-
GE		-0.414*** (0.133)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-0.0817 (0.309)	-	-	-
RQ	-	-	-	-0.573* (0.344)	-	-
RL	-	-	-	-	-0.978** (0.415)	-
VA	-	-	-	-	-	-0.469 (0.305)
GDPpc	-0.837 (0.535)	-0.546 (0.602)	-0.753 (0.513)	-0.868 (0.562)	-0.772 (0.551)	-1.299** (0.599)
Popgrowth	0.155 (0.219)	0.0345 (0.220)	0.130 (0.210)	0.189 (0.217)	0.168 (0.216)	0.0156 (0.216)
Humcap	-0.0133* (0.00805)	-0.0139* (0.00809)	-0.0150* (0.00778)	-0.0117 (0.00794)	-0.0146* (0.00802)	-0.0143* (0.00796)
VARIABLES	SEVERITY OF POVERTY (PG2)					
CO	-1.219 (2.249)	-	-	-	-	-
GE		-0.736*** (0.0466)	-	-	-	-
PSAV	-	-	-0.755*** (0.0443)	-	-	-
RQ	-	-	-	-1.974** (0.869)	-	-
RL	-	-	-	-	0.738*** (0.0451)	-
VA	-	-	-	-	-	-1.421 (1.923)
GDPpc	-0.0234 (0.0505)	-0.0247 (0.0503)	-0.0333 (0.0495)	-0.0199 (0.0503)	-0.0326 (0.0509)	-0.0269 (0.0501)
Popgrowth	0.999 (1.435)	0.558 (1.399)	0.873 (1.399)	0.863 (1.433)	1.080 (1.425)	0.372 (1.406)
Humcap	-4.321 (3.261)	-3.540 (3.674)	-4.701 (3.150)	-5.396 (3.502)	-4.089 (3.416)	-6.645* (3.726)
Standard errors in parentheses *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1						

Arellano-Bond GMM: case of high-income countries

VARIABLE	POVERTY HEADCOUNT (PH)					
CO	- 1.687*** (0.402)	-	-	-	-	-
GE		- 1.852*** (0.429)	-	-	-	-
PSAV	-	-	- 0.975*** (0.347)	-	-	-
RQ	-	-		- 1.269*** (0.436)	-	-
RL	-	-	-	-	- 1.567*** (0.521)	-
VA	-	-	-	-	-	- 1.716** (0.843)
GDPpc	- 0.0333*** (0.0097 9)	- 0.0380*** (0.0100)	- 0.0314*** (0.0097 3)	- 0.0390*** (0.0098 1)	- 0.0392*** (0.0099 6)	- 0.0374*** (0.0099 3)
popgrowth	-0.0529 (0.138)	-0.0493 (0.142)	-0.0553 (0.135)	-0.0869 (0.147)	- 0.000229 (0.139)	-0.0257 (0.140)
Humcap	- 2.174*** (0.629)	- 1.898*** (0.637)	- 2.291*** (0.652)	- 1.461** (0.627)	- 1.569** (0.627)	- 1.739*** (0.633)
VARIABLE	POVERTY GAP (PG)					
CO	- 0.933*** (0.170)	-	-	-	-	-
GE		- 0.886*** (0.184)	-	-	-	-
PSAV	-	-	- 0.634** (0.263)	-	-	-
RQ	-	-		- 0.749*** (0.180)	-	-
RL	-	-	-	-	- 0.882*** (0.224)	-
VA	-	-	-	-	-	- 1.191*** (0.344)
GDPpc	- 0.0132*** (0.0039 6)	- 0.0149*** (0.0040 6)	- 0.0123*** (0.0039 9)	- 0.0151*** (0.0039 8)	- 0.0158*** (0.0040 4)	- 0.0142*** (0.0040 3)
popgrowth	-0.0137 (0.0560)	- 0.00537 (0.0570)	-0.0603 (0.0551)	-0.0473 (0.0599)	-0.0123 (0.0564)	-0.0211 (0.0567)
Humcap	- 0.737*** (0.254)	- 0.678*** (0.257)	-0.350* (0.209)	-0.471* (0.252)	-0.488* (0.253)	- 0.614** (0.256)

VARIABLE	SEVERITY OF POVERTY (PG2)					
CO	- 3.490*** (0.822)	-	-	-	-	-
GE		- 3.629*** (0.882)	-	-	-	-
PSAV	-	-	- 1.599** (0.684)	-	-	-
RQ	-	-		- 2.432*** (0.905)	-	-
RL	-	-	-	-	- 2.691** (1.106)	-
VA	-	-	-	-	-	- 3.442** (1.692)
GDPpc	- 0.0495** (0.0197)	- 0.0557*** (0.0203)	- 0.0446** (0.0197)	- 0.0575*** (0.0197)	- 0.0580*** (0.0202)	- 0.0542*** (0.0200)
Popgrowth	-0.265 (0.273)	-0.219 (0.281)	-0.0299 (0.265)	-0.265 (0.289)	-0.0863 (0.273)	-0.0224 (0.272)
Humcap	- 3.904*** (1.307)	- 3.529*** (1.337)	- 3.869*** (1.349)	- 2.940** (1.301)	- 2.843** (1.299)	- 3.226** (1.313)
Standard errors in parentheses *** p<0.01, ** p<0.05, * p<0.1						

Bibliography

1. Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2001). *Reversal of fortune: Geography and institutions in the making of the modern world income distribution* (No. w8460). National bureau of economic research.
2. Acemoglu, D., & Johnson, S. (2003). *Unbundling institutions* (No. w9934). National Bureau of Economic Research.
3. Acemoglu, D., Johnson, S., & Robinson, J. A. (2005). Institutions as a fundamental cause of long-run growth. *Handbook of economic growth*, 1, 385-472.
4. Easterly, W., & Levine, R. (2003). Tropics, germs, and crops: how endowments influence economic development. *Journal of monetary economics*, 50(1), 3-39.
5. Chao, John C., and Norman R. Swanson. "Consistent estimation with a large number of weak instruments." *Econometrica* 73.5 (2005): 1673-1692.
6. Chong, A., & Calderón, C. (2000a). Institutional quality and poverty measures in a cross-section of countries. *Economics of Governance*, 1(2), 123-135.
7. Fabro, G., & Aixala, J. (2009). Economic Growth and Institutional Quality: Global and Income-Level Analyses. *Journal of economic issues*, 43(4), 997-1023.
8. Foster, J., Greer, J., & Thorbecke, E. (1984). A class of decomposable poverty measures. *Econometrica: journal of the econometric society*, 761-766.
9. Kaufmann, D., Kraay, A., & Mastruzzi, M. (2003). Governance matters III: Governance indicators for 1996, 1998, 2000, and 2002. *The World Bank Economic Review*, 18(2), 253-287.
10. La Porta, R., Lopez-de-Silanes, F., Shleifer, A., & Vishny, R. (1999). The quality of government. *Journal of Law, Economics, and organization*, 15(1), 222-279.
11. Lee, G. H., & Azali, M. (2010). The endogeneity of the optimum currency area criteria in East Asia. *Economic Modelling*, 27(1), 165-170. National Statistical Committee of Kyrgyzstan <http://www.stat.kg>
- North, D.C. (1991). Institutions. *Journal of Economic perspectives*, 5(1), 640-655.
12. Perera, L. D. H., & Lee, G. H. (2013). Have economic growth and institutional quality contributed to poverty and inequality reduction in Asia? *Journal of Asian Economics*, 27, 71-86.
13. Rodrik, D. (2008). *One economics, many recipes: globalization, institutions, and economic growth*. Princeton University Press.
14. Sen, A. (1997). *Choice, welfare, and measurement*. Harvard University Press.
- Tebaldi, E., & Mohan, R. (2010). Institutions and poverty. *The journal of development studies*, 46(6), 1047-1066.
- Wooldridge, J. M. (2015). *Introductory econometrics: A modern approach*. Nelson Education.
- World Bank. World Development Indicators 2006 - 2016
- World Bank. World Governance Indicators 2006- 2016.

Poliak N. O.

*PhD in Economics, head of department,
Institute of Labour and Employment of Ministry of Social Policy of Ukraine and
National Academy of Sciences of Ukraine*

Samerkhanova Z.V.

*Senior researcher, Institute of Labour and Employment of Ministry of Social
Policy of Ukraine and National Academy of Sciences of Ukraine*

IMPLEMENTATION OF CHILD SAFETY AND WELL-BEING STANDARDS IN THE DEVELOPED COUNTRIES

Поляк Наталя Олегівна*Кандидат економічних наук,*

*Завідувач відділу досліджень у сфері соціального захисту та міжнародного співробітництва,
Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення
Міністерства соціальної політики України і НАН України*

Самерханова Зоряна Володимирівна*Старший науковий співробітник,*

*Науково-дослідний інститут праці і зайнятості населення
Міністерства соціальної політики України і НАН України*

ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ БЕЗПЕКИ ТА БЛАГОПОЛУЧЧЯ ДИТИНИ В РОЗВИНУТИХ КРАЇНАХ

Summary. The article deals with importance of using foreign experience in implementation of child safety and well-being standards. The article describes the most popular approaches of creation that standards are common in developed countries. The cross-country analysis is provided as well as the activities of the UNICEF and European Commission are reassessed in this issues. It contains also the results of the study on forming of domains and national parameters for determining the child safety and well-being standards that should be introduced in Ukraine.

Анотація. Стаття присвячена важливості використання зарубіжного досвіду щодо впровадження стандартів безпеки та благополуччя дитини. Узагальнено найбільш поширені підходи до створення таких стандартів у розвинутих країнах. Надано міждержавний аналіз, а також розглянуто діяльність ЮНІСЕФ та Європейської Комісії з цього питання. Разом з тим наведено результати дослідження щодо формування сфер та національних параметрів для визначення стандартів безпеки та благополуччя дитини, які доцільно запровадити в Україні.

Key words: child well-being, child safety, children's rights, child safety and well-being standards, domains of child well-being, national parameters and indexes.

Ключові слова: благополуччя дітей, безпека дітей, права дитини, стандарти безпеки та благополуччя дітей, національні параметри та показники.

Постановка проблеми. У економічно розвинутих країнах існують стандарти безпеки (або захисту) та благополуччя дитини, які спрямовані на забезпечення захисту прав дітей і вимірюються відповідними параметрами та показниками (індексами). Процес формування та впровадження таких стандартів є індивідуальним для кожної країни. Не існує єдиного підходу до кількісних та якісних характеристик таких стандартів, так само, як і відсутні уніфіковані підходи, за якими відбувається визначення напрямів, параметрів та вимірів до цих стандартів. В Україні робота щодо розробки таких стандартів триває, визначені відповідні завдання та заходи, що відображено у Національній стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року та Плані з її реалізації (розпорядження Кабінету Міністрів України від 23.11.2015 р. № 1393-р), а також Державній соціальній програмі “Національний план дій щодо реалізації Конвенції ООН про права дитини” на період до 2021 року (затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 2018 р. № 453). Зважаючи на це, досвід розвинутих

країн щодо формування та впровадження стандартів безпеки та благополуччя дитини є корисним для використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання благополуччя дитини та її безпеки досліджувались у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених як: Держановська С. Л., Трестер Ю. О., Цинченко Г. М., David Cameron's, Carme Montserrat & Ferran Casas, Michael J. Lawler, Lisa A. Newland, Jarod T. Giger, Soonhee Roh.

Так, Держановською С. Л. (2017) досліджено питання політико-управлінського лідерства у сфері безпеки та благополуччя дитини, фокусуючи увагу на північно-американському досвіді [1]. У роботі Трестер Ю. О. (2016) досліджуються теоретичні та нормативно-правові аспекти розробки і впровадження мінімальних стандартів забезпечення безпеки дитини [2]. Узагальнення вивченого міжнародного досвіду дозволило автору виокремити 5 стандартів безпеки людини, стандарт безпеки дитини у США та прийти до висновку, що ме-

ханізмів досягнення стандартів є безліч, від жорстокого втручання держави, до дипломатичного ринкового підходу, який відповідає не за забезпечення стандарту, а за створення умов для його реалізації.

У науковій роботі Цинченко Г. М. (2017) досліджено благополуччя дітей в контексті нових соціальних досліджень в західних країнах [3]. На думку автора, розроблені методики оцінки та індикатори благополуччя дитини на практиці допомагають привернути увагу політиків до проблем дитинства.

Метою дослідження Michael J. Lawler, Lisa A. Newland, Jarod T. Giger та Soonhee Roh (2015) є вивчення міжнародного значення екологічної моделі, що базується на відносинах, суб'єктивного благополуччя дітей на прикладі 12-річних дітей із США та 10 інших країн (Алжир, Бразилія, Чилі, Англія, Ізраїль, Румунія, Південна Африка, Південна Корея, Іспанія та Уганда) [4]. І хоча робота проводилась в екологічному аспекті, інтерес викликало методичне забезпечення для вимірювання суб'єктивного благополуччя. Так, всі діти прийняли участь у Дитячому світовому обстеженні, яке містило індивідуальні фактори, контекстні фактори дому та сім'ї, життя та сусідства, школи та однолітків, а також суб'єктивні заходи благополуччя для визначення задоволеності життям, психічного здоров'я і самооцінки. Дослідження має глобальні наслідки для розуміння дитячого сприйняття їх благополуччя і здатне забезпечити основу для майбутніх досліджень, що оцінюють суб'єктивне благополуччя дітей у різних культурних, екологічних та соціально-емоційних контекстах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на вагомий науковий доробок, додаткового вивчення потребують питання, пов'язані із пошуком підходів до побудови універсальних стандартів безпеки і благополуччя дітей, які можуть бути реалізовані в більшості країн світу, що прагнуть забезпечити захист прав дітей, враховувати інтереси дітей усіх вікових груп, соціальних прошарків та національностей. Наразі, аналіз наукової літератури в цій сфері дозволяє стверджувати, що таких праць є обмежена кількість. Здебільшого серед них відсутні системні дослідження вказаних проблем.

Метою дослідження є узагальнення зарубіжного досвіду щодо формування та впровадження стандартів безпеки та благополуччя дитини, а також розроблення обґрунтованих рекомендацій для визначення стандартів безпеки та благополуччя дитини в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження, які регулярно проводяться міжнародними організаціями, базуються на порівняльному аналізі практик використання стандартів різними країнами, що дозволяє провести їх типологізацію.

Так, наприклад, у 2007 році провідна світова організація із захисту прав дітей - UNICEF вперше опублікувала дані, які виокремлюють шість вимірів благополуччя дітей у заможних країнах, а саме: матеріальне благополуччя; здоров'я та безпека;

освітнє благополуччя; поведінка та ризики; сім'я та взаємовідносини; суб'єктивне благополуччя [5].

У межах зазначених вимірів відбувається оцінка благополуччя дітей. Оцінка для кожного виміру розраховується шляхом усереднення балів, отриманих під час оцінки відповідних компонентів, які складають кожен вимір. Аналогічним чином, бали компонентів отримують шляхом усереднення балів за кожним індикатором, які входять до відповідного компоненту.

Так само, як здійснюється поєднання основних економічних показників до одного індексу (ВВП), відбувається об'єднання даних в сфері показників благополуччя дитини навколо єдиного сумарного індикатора.

У 2013 р. в рамках дослідження UNICEF було здійснено порівняльний аналіз стану благополуччя дітей у 29 найбільших розвинутих країнах світу. Окрім зведених індикаторів за вищевказаними вимірами, у звіті представлено 26 індикаторів, які можна порівнювати на міжнародному рівні [6].

Результати дослідження свідчать, що найкращим місцем для виховання дітей є Нідерланди, які займають перше місце серед заможних країн за індексом благополуччя дітей. Нідерланди також залишаються безумовним лідером коли оцінювання рівня благополуччя відбувається самими дітьми. А найнижчі чотири місця займають три найбідніші за рівнем розвитку економіки країни серед опитаних (Латвія, Литва та Румунія), а також одна з найбагатших (США). Загалом, як показує дослідження, не існує тісного взаємозв'язку між ВВП на душу населення та рівнем благополуччя дітей. Так, Чеська Республіка перевищує за показниками Австрію, Словенія має кращі показники ніж Канада, а індекс добробуту в Португалії є вищим, ніж у Сполучених Штатах Америки.

У звіті Європейської Комісії «Дитяча бідність та благополуччя дітей в Європейському Союзі» передбачено такі напрями визначення показників благополуччя дітей: 1) Здоров'я; 2) Матеріальне благополуччя, 3) Освіта; 4) Ризик (куріння, алкоголь, підліткова вагітність, прогули, насильство); 5) Житлові та екологічні умови; 6) Суб'єктивне благополуччя (соціальна участь та сімейне середовище) [7].

У цьому звіті Інститут соціальних досліджень TÁRKI (Угорщина) разом з дослідним агентством (Бельгія) вивчили досвід 11 європейських країн (Німеччини, Естонії, Ірландії, Греції, Франції, Італії, Угорщини, Польщі, Словенії, Фінляндії та Англії) щодо дитячої бідності та благополуччя і сформулювали наступні показники, які характеризують благополуччя дітей [7]:

I. Матеріальні показники: доходи, матеріальна деривація (втрата), житло і належність батьків до ринку праці.

II. Нематеріальні показники: 1) освіта, здоров'я і схильність ризикованої поведінки; 2) соціальна участь, сімейне та місцеве середовище.

Нижче розглянуто досвід окремих країн щодо формування, вимірювання та оцінювання безпеки і благополуччя дітей.

Досвід Великобританії

У Великобританії було проведено дослідження для осіб, які приймають рішення в парламенті, центральній та місцевій владі щодо стану сприяння благополуччю дитини. Протягом десятиліть основна увага була зосереджена на підвищенні рівня життя, сприянні економічному зростанні, зайнятості та доходів домогосподарств. Однак, в одній із промов, ще до посади Прем'єр Міністра, Девід Камерон змінив сприйняття визначення та вимірів якості життя нації та її благополуччя. Зокрема, він зазначив наступне: «Настав час, коли ми зрозуміли, що в житті є дещо більше, ніж гроші, і настав час зосередитись не на ВВП, а на GWB (general well-being) загальному благополуччю...» [8].

Опинившись при владі, інтерес Девіда Камерона до благополуччя та його наслідків для населення спонукали Управління національної статистики (ONS) провести Національні Слухання з питань благополуччя і публікувати консультації по запропонованих вимірах та індикаторах для їх вимірювання [9]. Дослідники даного питання прийшли до висновку, що під час вивчення загального благополуччя, пильна увага повинна бути зосереджена також і на дітях, оскільки вони складають п'яту частину населення Великобританії. Відповідно, починаючи з 2005 року у суспільстві інтенсивно проводяться новаторські дослідження та програми вивчення дитячого благополуччя і способів його вимірювання.

Дослідження, проведене національною благодійною організацією «Children's Society» виокремило наступні шість пріоритетів для поліпшення суб'єктивного благополуччя дітей у Великобританії [10]:

- 1) мати умови для навчання та розвитку;
- 2) мати позитивний погляд на себе як особистість, яку поважають.
- 3) мати достатньо того, що має значення;
- 4) мати позитивні стосунки з сім'єю та друзями;
- 5) мати безпечно та зручне домашнє середовище та оточення;
- 6) мати можливість брати участь у позитивних заходах.

Фактори, що впливають на ці шість аспектів життя дітей визначають їх благополуччя. Усі вони впливають у тій чи іншій мірі на зміни у зовнішньому середовищі, включаючи зміни орієнтирів політики.

Посадовці, які приймають рішення, можуть здійснити кілька простих практичних кроків для сприяння позитивному благополуччю дітей. На основі розроблених шести пріоритетів благополуччя дітей створено контрольний список пріоритетів для кращого розуміння впливу державної політики на благополуччя дітей. Нижченаведена таблиця була розроблена для посадовців для ілюстрації як обрана політика може впливати на благополуччя дітей. Контрольний список містить шість пріоритетів для суб'єктивного визначення добробуту дітей, а для кожного пріоритету - три ключові фактори, що

визначають поліпшення добробуту в цій сфері життя дитини.

Обрана політика може впливати на один пріоритет, кілька чи на усі одночасно. Посадовці, які приймають рішення повинні вивчити контрольний список для того, щоб визначити на які пріоритети вплине їх політика. Після того, як політичні рішення приймаються, важливо визначити оцінку, яка починається як тільки політика стає активною. Благодійною організацією «Суспільство дітей» розроблено низку індексів та опитувальників для порівняльного аналізу та відстеження загального рівня суб'єктивного благополуччя дітей, задоволення ключових аспектів їх життя та задоволення в окремих сферах, як наприклад, у школі.

Інше дослідження щодо вивчення питання, як саме відбувається оцінка благополуччя дитини, яке проведене у Великобританії за сприяння UNICEF пропонує використовувати п'ять вимірів благополуччя дитини, а саме: 1) Матеріальне благополуччя, 2) Здоров'я та безпека, 3) Освіта, 4) Поведінки і ризики, 5) Житло та навколишнє середовище [11].

Досвід США

Індекс благополуччя дітей та молоді Америки (Child and Youth Well-being Index/CWI) – це заснований на доказах вимір тенденцій якості життя чи благополуччя дітей та молоді у часі. Вона включає декілька взаємопов'язаних складових/підсумкових індексів за річний період часу, отриманих з численних соціальних показників благополуччя дітей та молоді в США. Комбіновані показники дають загальне уявлення про зміну (поліпшення або погіршення) у благополуччі дітей та молоді в Америці в порівнянні з двома базовими показниками за 1975 та 1985 роки [12].

Індекс благополуччя дітей та молоді в США дозволяє розглядати наступні питання:

- як змінилось благополуччя дітей та молоді в США за останні 25 років?
- чи поліпшилось чи погіршилось?
- на скільки?
- у яких вимірах чи сферах суспільного життя?
- для яких конкретних вікових груп?
- для конкретної раси/етнічних груп?
- конкретні раси/етнічні групи збільшуються чи зменшуються?

Для вирішення цих питань були застосовані наступні методи побудови індексу: були зібрані річні дані про часові ряди (статистика природнього руху населення та дані вибіркового обстежень) щодо 28 соціальних індикаторів на національному рівні у межах 7 вимірів якості життя сім'ї.

Соціальні індикатори та їх виміри були визначені багатьма соціальними науковими дослідженнями як такі, що пов'язані із загальним сприйняттям суб'єктивного благополуччя або задоволеності у житті [13]. Кожен вимір представляє важливу сферу, яка впливає на якість життя:

1) Вимір економічного(матеріального) благополуччя сім'ї:

1. Рівень бідності (серед усіх сімей з дітьми віком 0-17 років);
2. Рівень зайнятості батьків (серед усіх сімей з дітьми віком 0-17 років);
3. Середній річний дохід (серед усіх сімей з дітьми віком 0-17 років);
4. Частка дітей із медичним страхуванням (серед усіх сімей з дітьми віком 0-17 років).

2) Вимір безпечної / ризикованої поведінки:

1. Рівень народжуваності серед підлітків (серед дітей віком 10-17 років);
2. Рівень насильницьких злочинів та знуцання (серед дітей віком 12-19 років);
3. Рівень правопорушників за насильницькі злочини (серед дітей віком 12-17 років);
4. Рівень паління сигарет (серед дітей, які навчаються у 12 класі);
5. Рівень вживання алкогольних напоїв (серед дітей, які навчаються у 12 класі);
6. Рівень незаконного вживання наркотиків (серед дітей, які навчаються у 12 класі).

3) Вимір соціальних відносин:

1. Рівень дітей у сім'ях, які очолюють одинокі батьки (серед усіх сімей з дітьми віком 0-17 років);
2. Рівень дітей-переселенців впродовж попереднього року (у віці від 1 до 17 років).

4) Вимір емоційної / духовної сфери:

1. Рівень самогубств (серед дітей у віці 10-19 років);
2. Рівень щотижневого відвідування релігійних заходів (серед дітей 12 класу);
3. Відсоток дітей, які стверджують про важливість релігії (серед дітей 12 класу).

5) Вимір залучення до спільноти:

1. Частка осіб, які отримали диплом про шкільну освіту (у віці 18-24 років);
2. Рівень залучення до дитсадку (серед дітей у віці 3-4 роки);
3. Рівень отримання ступеню бакалавра (серед осіб у віці 25-29 років);
4. Рівень залучення до голосування на виборах Президента (серед осіб у віці 18-24 роки).

6) Вимір досягнень в освіті

1. Результати тесту на читання (середні значення серед дітей у віці 9, 13 та 17 років);
2. Математичні тестові оцінки (середні значення серед дітей у віці 9, 13 та 17 років);

7) Вимір здоров'я

1. Рівень дитячої смертності до 1 року;
2. Рівень народжуваності з низькою вагою;
3. Рівень смертності у віці 1-19 років;
4. Рівень дітей з дуже хорошими або відмінними здоров'ям (серед усіх дітей у віці 0-17 років);
5. Рівень дітей з обмеженими можливостями внаслідок проблеми зі здоров'ям (серед усіх дітей у віці 0-17 років);
6. Рівень дітей та підлітків з ожирінням (серед дітей у віці 6-19 років).

Зазначені сім вимірів якості життя або благополуччя дітей та молоді почали збиратись з 1975

року та формувались протягом більш ніж двох десятиліть емпіричного дослідження суб'єктивного благополуччя численними соціальними психологами та іншими соціологами. У цьому сенсі Індекс благополуччя дітей та молоді є показником тенденції середніх показників соціальних умов, що виникають у дітей та молоді в Сполучених Штатах.

Проект індексу благополуччя дітей і молоді університету Дюк щороку публікує доповідь про комплексний вимір того, як діти живуть у Сполучених Штатах [14]. За близькою цій системі індикаторів оцінювання дитячого благополуччя аналізується становище дітей в різних країнах.

Досвід Туреччини

У Туреччині визначення та оцінку показників дитячого благополуччя було здійснено із залученням думки дітей [15]. Метою дослідження було зрозуміти суб'єктивний досвід дітей Туреччини різних вікових груп, з різних регіонів та з різними соціально-економічними передумовами та як вони самі оцінюють своє положення. Цілі дослідження були спрямовані на розроблення показників благополуччя дітей з точки зору дітей з метою вдосконалення загальнодержавного моніторингу їх благополуччя. Дослідження зосереджувало увагу на тому, як у кожному вимірі визначені показники оцінюються дітьми і чи пропонуються нові виміри або індикатори. Загалом, в опитуваннях, інтерв'ю та фокус-групах взяли участь 562 дітей у віці від 8 до 18 років. У дослідженні також прийняли участь такі соціально незахищені групи дітей: діти з обмеженими можливостями; ромські діти; діти, які працюють; діти, які зайняті у сезонних роботах в сільському господарстві; діти, які живуть у селах; діти, сім'ї яких зазнали примусової міграції; діти, що проживають у гуртожитках.

Попередній досвід Туреччини щодо дослідження благополуччя дітей, про що свідчить міжнародна література, дозволив сформулювати вісім вимірів благополуччя дитини та визначити відповідний набір індикаторів для кожного виміру. Виміри включали: 1) Охорону здоров'я, 2) Матеріальне благополуччя, 3) Освітнє благополуччя, 4) Ризик та безпеку, 5) Відносини (сім'я, друзі), 6) Житло та навколишнє середовище, 7) Участь, 8) Суб'єктивне благополуччя.

Хоча виміри аналізувались окремо, головний підхід полягав у тому, що всі вони співвідносяться один з одним, і благополуччя дитини можна зрозуміти лише з цієї цілісної точки зору. Тому згодом кількість вимірів було зменшено до п'яти: 1) Охорона здоров'я, 2) Матеріальне благополуччя, 3) Освіта, 4) Ризики та 5) Відносини.

Вимір «Охорона здоров'я» включає в себе більш об'єктивні критерії, такі як показники фізичного здоров'я дитини, кількість аварій/нещасних випадків, доступ до медичних закладів, харчування та звички від народження дитини. Крім того, цей вимір вивчає, як впливає здоров'я на соціальну участь дитини, як це переживається дитиною, і як

дитина сприймає умови здоров'я суб'єктивно. Отже, концептуалізація благополуччя дитини передбачає, що індикатори повинні включати стан здоров'я дитини об'єктивно разом із суб'єктивною оцінкою стану здоров'я з власної точки зору дитини. Такими індикаторами було прийнято наступні (в порядку значущості з точки зору опитаних дітей): *a)* відчувати себе енергійним та сильним; *б)* мати позитивний зовнішній вигляд; *в)* бути в змозі займатись спортом; *г)* бути чистим і охайним; *д)* мати таку саму вагу та значення, як...; *е)* мати доступ до трьох прийомів їжі протягом дня; *є)* не мати серйозних захворювань [15].

Вимір «Матеріальне благополуччя» допомагає отримати доступ до реального досвіду дітей і їх сприйнятті того, як економічні умови створюють відчуття вразливості. Дослідження, проведене в Туреччині щодо показників благополуччя дітей, особливо зосереджувалось на дитячій бідності та багатовимірних загрозах, які вона становить для благополуччя дитини. Крім того, матеріальне благополуччя широко розглядається в міжнародній літературі, оскільки це найбільш зручний вимір для порівняння країн за національними даними.

Слід підкреслити, що дослідження, намагалося визначити показники таким чином, щоб дозволити зрозуміти вплив матеріального благополуччя з точки зору дитини. Отже, до індикаторів матеріального благополуччя дітей в порядку важливості з точки зору опитаних дітей було віднесено наступні: *a)* не може поїхати на канікули чи у подорож; *б)* її чи його одяг зношений; *в)* має працювати після школи; *г)* не може прийняти участь у шкільних поїздках; *д)* не отримує кишенькових грошей на регулярній основі; *е)* має піклуватись про молодших членів родини; *є)* не може дозволити купувати собі все, що забажає у шкільній їдальні [15].

«Умови проживання» дитини було досліджено в межах виміру «матеріальне благополуччя» та наступні індикатори для оцінки було сформовано в порядку важливості з точки зору опитаних дітей: *a)* мати власну кімнату та стіл вдома; *б)* мати комп'ютер та доступ до інтернет мережі; *в)* проживати у будинку з достатнім опаленням; *г)* мати власне ліжко; *д)* мати місце для ігор у дворі; *е)* мати хороших, довірливих сусідів; *є)* її чи його будинок не переповнений.

У межах досліджуваного виміру «матеріальне благополуччя» було також вивчено сприйняття дітьми матеріальних складових їх життя у взаємодії з сім'єю. Це дало змогу визначити наступні індикатори в порядку важливості з точки зору опитаних дітей: *a)* сім'я підтримує дитину у її хобі; *б)* сім'я може легко покрити витрати на освіту; *в)* батьки не мають проблем щодо утримання домогосподарства; *г)* у батьків є регулярна робота; *д)* батьки не мають боргів; *є)* сім'я не потребує зовнішньої допомоги [15].

«Освіта» є одним із вимірів, який визначає сучасну і майбутню якість життя та добробуту дітей, тому повинен досліджуватись комплексно. Цей вимір включає такі показники, як доступ до освіти,

тривалість освіти, статус успіху відповідно до якості отриманої освіти та внесок освіти у дорослому житті. У рамках дослідження було зосереджено увагу на тому, як згадані показники сприймаються дітьми і сформовано наступні індикатори в порядку важливості з точки зору опитаних дітей: *a)* отримують хороші оцінки; *б)* мають можливість регулярно відвідувати школу; *в)* не зазнають дискримінації з боку вчителів; *г)* їм подобається відвідувати школу; *д)* мають терплячих вчителів, які вміють зацікавити; *е)* мають змогу відвідувати шкільні додаткові курси, які забажають [15].

У межах виміру «Освіта» було також досліджено як шкільна інфраструктура впливає на добробут дітей і визначено, що приміром такі індикатори добробуту, як «в школі є місця для заняття спортом» та «великий і чистий ігровий майданчик» з точки зору дітей є більш значущими для них, ніж такі індикатори, як «продуктивне використання часу під час занять» та «достатнє опалення будівлі». Ставлення і поведінка вчителів також наживалися в якості причини для щастя або нещастя дітей у школі.

Вимір «Ризики» включає усі види проблем та небезпек, які перешкоджають розвитку дітей. Важлива частина факторів, які можна назвати ризиками для розвитку дітей, може бути присутнім у структурі сім'ї. Проте в сучасних соціальних умовах, коли широко розповсюджене життя у містах, ризики за межами родини також поширюються. Діти, які залучені до праці вдома та поза ним, а також діти, що працюють на вулиці та діти, що вчинили злочини, належать до групи дітей, що перебувають у зоні ризику. У ході дослідження було виявлено індикатори, які становлять найважливіші загрози за сприйняттям дітей: *a)* вживання наркотиків; *б)* насильство вдома; *в)* паління; *г)* необхідність працювати, щоб заробити гроші [15].

Вивчення виміру «Відносини» має важливе значення, оскільки діти відіграють активну роль у формуванні свого власного добробуту через відносини, які вони розвивають у своєму середовищі. Дослідження відносин між дітьми та їх родинними показує, що відсутність насильства та існування діалогу в родині були провідними показниками щастя в цій сфері. Водночас, недостатня увага з боку родини, особливо батьків, була названа однією з основних причин нещастя дітьми.

Опитування серед дітей, результати яких наведено вище, дозволили сформулювати суб'єктивні індикатори добробуту з точки зору дітей. Разом із результатами, отриманими в рамках проведення тематичних фокус груп серед дітей старше 11 років, а також використовуючи ґрунтовні висновки експертів, вдалось сформулювати так звану матрицю індикаторів для вимірювання добробуту дитини, яка передбачає підбір індикаторів за ітераційною процедурою, зосереджуючись на суб'єктивних та об'єктивних перевагах і пріоритетах дітей. У матриці індикатори згруповані за двома критеріями – перевагами та важливістю. Запропоновані списки

показників також включають можливі джерела збирання даних з різних рівнів та різних точок зору: можна збирати дані на рівні дитини (на мікрорівні), рівні сім'ї (мезо-рівень) та рівні сусідства / міста / країни (макрорівня); можна збирати дані з точки зору респондента (суб'єктивного) або залучення респондента як інформатора (об'єктивного). Матриці розроблені для таких вимірів, як: «Охорона здоров'я»; «Матеріальне благополуччя»; «Освіта»; «Ризики»; «Відносини в сім'ї». Крім того, в межах кожного виміру здійснено деталізацію матриці за суб'єктивними та об'єктивними індикаторами для трьох рівнів джерел даних, як: дитина; сім'я (мезо-рівень); рівень сусідства / міста / країни (макрорівня) [15].

Підсумовуючи досвід Туреччини, варто звернути увагу, що отримані результати комплексного кількісного та якісного дослідження підкреслюють важливість дитячої суб'єктивної оцінки у питанні благополуччя та безпеки дітей, і потребують розгляду суб'єктивних показників разом із об'єктивними.

Досвід Австралії

Першими країнами, які запустили систему регулярного моніторингу розвитку дітей у дошкільному віці стали Канада та Австралія. Нині більшість провінцій Канади використовують так званий Інструмент раннього розвитку (EDI) для моніторингу розвитку всіх маленьких дітей. Натомість, в Австралії з 2009 року на загальнодержавному рівні використовується адаптована версія EDI, відома як Австралійський індекс раннього розвитку (AEDI).

Австралія поступово перейшла від сприйняття поняття «захисту дітей» як відповіді на заподіяну їм шкоду і нехтування до поняття пропагування безпеки і благополуччя дітей. Провідні науковці країни та міжнародні експерти підготували рекомендації про те, що поширення моделі «державної охорони здоров'я» на догляд та захист дітей дасть кращі результати для дітей, підлітків та їх сімей [16].

Уряд Австралії розробив 7 стандартів для вимірювання безпеки: 1) Стратегії впровадження організаційної культури безпеки дітей (за допомогою ефективних механізмів керівництва); 2) Політика безпеки дітей або заява про зобов'язання щодо безпеки дітей; 3) Кодекс поведінки, який встановлює чіткі очікування щодо відповідної поведінки з дітьми; 4) Скринінг (відбір), нагляд, навчання та інші практики в області людських ресурсів, які зменшують ризик насильства над дітьми новим та існуючим персоналом; 5) Процеси реагування на передбачуване жорстоке поводження з дітьми та повідомлення про них; 6) Стратегії виявлення і скорочення або усунення ризиків, пов'язаних з жорстоким поводженням з дітьми; 7) Стратегії сприяння участі та розширення прав і можливостей дітей.

Досвід Канади

Сам термін «благополуччя» в Канаді не має єдиного визначення, проте містить загальні концеп-

ції, так як гідні умови життя, високий рівень задоволеності власним соціальним статусом, психічне та фізичне здоров'я [17]. На рівень благополуччя вказують також показники захворюваності, смертності та економічного розвитку. Цікаво, що поняття благополуччя має важливе значення для високопосадовців країни, оскільки чим частіше населення вживає його у позитивному значенні, тим кращі позиції влади. Благополуччя в Канаді є наслідком здорового способу життя, соціальної стабільності, факторів фізичного та соціального середовища. Тому роль урядовців полягає у забезпеченні проведення політики заохочення здорового способу життя, створенні умов для розвитку дітей, сприянні покращення соціально-економічних умов.

Близько десять років потому в Канаді були прийняті стандарти безпеки та благополуччя дитини, як інструмент реалізації нової диференційованої моделі надання послуг дітям та їх сім'ям. Відповідно до визначених стандартів орієнтованість на дитину та сімейна орієнтованість є базовими для успішного вирішення справи із забезпечення основних потреб дитини та збереження сім'ї.

Позитивний досвід у сфері благополуччя дітей в Канаді зумовлений комплексними підходами, що дозволили досягнути повної деінституалізації, запровадити систему інклюзивної освіти та запровадити стандарти безпеки та благополуччя дітей.

Оскільки сфера благополуччя дитини може розглядатись суб'єктивно, різними провінціями в Канаді запроваджуються власні стандарти по роботі з дітьми. Мета стандартів – сприяти якісному наданню послуг дітям, молоді та їх сім'ям. Ці стандарти встановлюють певні рамки, в межах яких повинні діяти службові особи, що мають відношення до надання послуг, а також мінімальний рівень зобов'язань згаданих службових осіб. Стандарти покладено в основу розробки моделі роботи служби захисту прав дітей

Так, у 2007 році запроваджено 12 стандартів безпеки та благополуччя для дітей. Їх створювали з метою: акцентувати увагу на забезпеченні надійної безпеки та благополуччя дітей; сфокусувати увагу на пошук сімейно-орієнтованих підходів і збереження сімей; залучити дітей та сім'ї до визначення шляхів вирішення проблемних питань; консолідувати зусилля всієї громади для підтримки при плануванні заходів.

У 2013 році Секретаріат благополуччя дітей (CWS) Міністерства дитячих та молодіжних послуг провів огляд зазначених стандартів захисту дитини. На момент огляду стандартів минуло майже 6 років з початку їх розробки та впровадження. Огляд стандартів був своєчасним для того, щоб вирішити чи спроможні стандарти продовжувати забезпечувати оптимальний захист дітей та є узгодженими із кращими поточними практиками та дослідженнями. Основна мета огляду стандартів полягала в їх оптимізації та зниженні адміністративного тягаря з тим, щоб працівники, які займаються захистом дітей могли витратити більше часу на надання ви-

сокоякісних прямих послуг дітям та їх сім'ям та покращити безпеку дітей. Створена робоча група здійснила оцінку використовуючи стандартизований інструмент перегляду, який забезпечує аналіз виконання наступних вимог до стандартів [17]:

- стандарти сприяють безпеці дітей;
 - стандарти чітко виписані та послідовно інтерпретовані/застосовані у секторі;
 - стандарти продубльовані іншими адміністративними вимогами;
- стандарти відповідають найкращим практикам і дослідженням.

У 2016 році робочою групою було запропоновано зменшити кількість стандартів з 12 до 8. Метою перегляду стандартів стало бажання Уряду послідовно поширювати високу якість та надання послуг дітям та сім'ям, які отримують допомогу від Товариств допомоги дітям (CAS) в різних провінціях.

Нові стандарти захисту дітей 2016 р. орієнтувались на виробництво позитивних результатів у таких сферах, як безпека дітей, сталість і благополуччя. Ці стандарти є обов'язковими рамками, в межах яких повинні бути надані послуги із захисту дітей в Канаді. Вони узгоджуються з Законом про дитячі та сімейні послуги, а також із іншими законодавчими вимогами, які з цим пов'язані.

Досвід зарубіжних країн довів, що кожна держава має власний набір параметрів забезпечення та стандартів, котрі дозволяють оцінювати рівень безпеки і благополуччя дитини. Необхідно зазначити, що ці параметри охоплюють ті напрями або сфери соціальної інфраструктури, у яких реалізуються основні базові потреби дитини та її права.

Зважаючи на вищенаведений досвід розвинутих країн, а також приймаючи до уваги пріоритетні напрями соціальної політики у сфері захисту прав дитини в Україні, пропонується виокремити п'ять напрямів або сфер, за якими можна вимірювати стандарти безпеки та благополуччя дитини в Україні:

1. Здоров'я;
2. Матеріальне благополуччя;
3. Освіта;
4. Сімейне середовище та соціальна участь;
5. Ризики та безпека.

Слід відзначити, що кожен стандарт має включати параметри та показники вимірювання, що дозволяють оцінити рівень досягнення стандарту на державному, міждержавному, міжгалузевому та галузевому рівнях, а також важливим є взаємозв'язок визначених напрямів (сфер) безпеки та благополуччя дитини із правами дитини, що охоплюють усі ключові права передбачені Законом України «Про охорону дитинства» та Конвенцією ООН про права дитини.

Висновки. Підсумовуючи розглянутий досвід країн з досліджуваного питання, слід зазначити наступне. Робота Фонду дитячого розвитку (США) в 1970-х роках над створенням показників благополуччя дітей ініціювала тепер широке використання соціальних індикаторів для вимірювання

добробуту дітей в багатьох країнах. І хоча індекс благополуччя дітей та молоді Америки системно аналізується починаючи з 2004 року, питанням створення стандартів безпеки, захисту та благополуччя дитини на міжнародному рівні, окремими країнами та організаціями комплексно почали займатися близько десяти років тому. Сьогодні немає єдиних, уніфікованих підходів до створення стандартів безпеки та благополуччя дітей, кожна країна проходить свій шлях. Проте можна виділити схожість у вимірах цих стандартів, які характеризують складові сфери безпеки та благополуччя у кожній країні. Як показує міжнародний досвід, у цілому процес формування та запровадження таких стандартів для окремих країн займав близько від 3 до 5 років. Важливим на цьому шляху є визначення національних параметрів та показників щодо вимірювання стандартів безпеки та благополуччя дитини в Україні, що планується продовжити у наступних наших дослідженнях.

Подяка: Результати висвітлені у статті є частковим відображенням науково-дослідної роботи «Розроблення пропозицій щодо затвердження стандартів безпеки та благополуччя дитини: формування та запровадження міждержавних, державних, міжгалузевих, галузевих стандартів безпеки та благополуччя дитини; визначення на законодавчому рівні мінімальних стандартів безпеки та благополуччя дитини та цільових індикаторів національної політики у сфері прав дитини» [18] (номер державної реєстрації: 0118U003498), проведеного Науково-дослідним інститутом праці і зайнятості населення Мінсоцполітики та НАН України у 2018 р. за рахунок коштів державного бюджету.

Список літератури:

1. Держановська С.Л. Механізми реалізації політико-управлінського лідерства у сфері безпеки та благополуччя дітей: досвід Канади для України: автореф. дис. канд. наук з держ. упр. // Нац. акад. держ. упр. при Президентові України. Київ. 2017. 20 с.
2. Трестер Ю.О. До питання розробки мінімальних стандартів забезпечення безпеки дитини / Ю.О. Трестер // Інвестиції: практика та досвід. – 2016. – №15. – С. 92-96.
3. Цинченко Г.М. Благополучие детей в контексте новых социальных исследований в западных странах / Г.М. Цинченко // Вестник ПНИПУ. Социально-экономические науки. – 2017. – №1.
4. Michael J. Lawler, Lisa A. Newland, Jarod T. Giger & Soonhee Roh. Ecological, Relationship-Based Model of 12-year-old Children's Subjective Well-being in the United States and Ten Other Countries // *Journal of Social Research & Policy*, Volume: 6, Issue: 2. December 2015. - URL: <https://docs.google.com/viewer?a=v&pid=sites&srcid=ZGVmYXVsd-GRvbWFpbXxqcnNwb25lfGd4OjMyMTQyN2Q5ZTU1YWFjNzY>.

5. Проблема детской бедности в перспективе. Обзор благополучия детей в богатых странах: всесторонний анализ жизни и благополучия детей и подростков в экономически развитых странах // ЮНИСЕФ. Исследовательский центр «Инноченти». Флоренция, Италия. – 2007. – Выпуск №7. – 55 с.
6. Child Well-being in Rich Countries: a comparative overview, Innocenti Report Card 11. UNICEF Office of Research, Florence. - April 2013. - URL: https://www.unicef-irc.org/publications/pdf/rc11_eng.pdf.
7. Child Poverty and Child Well-Being in the European Union: Report of the European // TARKI Social Research Institute (Budapest, Hungary). Applica (Brussels, Belgium). January 2010. - URL: http://old.tarki.hu/en/research/childpoverty/report/child_poverty_final%20report_jan2010.pdf.
8. David Cameron's speech to Google Zeitgeist Europe 2006 // International edition "The guardian". - URL: www.guardian.co.uk/politics/2006/may/22/conservatives.davidcameron.
9. Office for National Statistics (2011). Measuring what matters: National statistician's reflections on the national debate on measuring national well-being // Newport: ONS. - URL: www.ons.gov.uk/ons/about-ons/consultations/open-consultations/measuring-national-well-being/index.html.
10. The children's Society. URL: <https://www.childrenssociety.org.uk/>.
11. The well-being of children: how does the UK score? Report card 11. - URL: https://www.unicef.org.uk/wp-content/uploads/2013/04/ReportCard11_CYP.pdf
12. The child and youth well-being index. - URL: <http://www.soc.duke.edu/~cwi/sectiona.htm>
13. Child and Youth Well-Being Index (CWI). Report 2014. - URL: <https://childandfamilypolicy.duke.edu/wp-content/uploads/2014/12/Child-Well-Being-Report.pdf>
14. The 2017 YMCA-Duke University Child and Youth Well-Being Index (CWI) Report. 2017. - URL: https://childandfamilypolicy.duke.edu/wp-content/uploads/2017/12/2017CWIRReport_Final.pdf
15. Defining and Evaluating Child Well Being Domains and Indicators through the Eyes of Children in Turkey / Research report - February 2014. - URL: https://www.unicef.org/evaldatabase/files/Defining_and_Evaluating_Child_Well_Being_Domains_and_Indicators_through_the_Eyes_of_Children_in_Turkey.pdf.
16. Protecting Children is Everyone's Business. National Framework for Protecting Australia's Children 2009–2020. - URL: <http://nceta.flinders.edu.au/files/9313/0941/0668/Protecting%20Children%20is%20Everyones%20Business.pdf>.
17. Child protection standards in Ontario 2007 // Ministry of the Attorney General. - URL: https://www.attorneygeneral.jus.gov.on.ca/english/family/divorce/child_protection/.
18. Розроблення пропозицій щодо затвердження стандартів безпеки та благополуччя дитини: формування та запровадження міждержавних, державних, міжгалузевих, галузевих стандартів безпеки та благополуччя дитини; визначення на законодавчому рівні мінімальних стандартів безпеки та благополуччя дитини та цільових індикаторів національної політики у сфері прав дитини: звіт про НДР / Київ: НДПЗН Мінсоцполітики та НАН України; наук. керівник, к.е.н. Н.О. Поляк, номер державної реєстрації: 0118U003498. – К., 2018 – 266 с.

#6 (46), 2019 część 7
Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe
(Warszawa, Polska)
Czasopismo jest zarejestrowane i publikowane w Polsce. W czasopiśmie publikowane są artykuły ze wszystkich dziedzin naukowych. Czasopismo publikowane jest w języku polskim, angielskim, niemieckim i rosyjskim.

Artykuły przyjmowane są do dnia 30 każdego miesiąca.

Częstotliwość: 12 wydań rocznie.

Format - A4, kolorowy druk

Wszystkie artykuły są recenzowane

Każdy autor otrzymuje jeden bezpłatny egzemplarz czasopisma.

Bezpłatny dostęp do wersji elektronicznej czasopisma.

Zespół redakcyjny

Redaktor naczelny - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

Rada naukowa

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

#6 (46), 2019 part 7
East European Scientific Journal
(Warsaw, Poland)
The journal is registered and published in Poland. The journal is registered and published in Poland. Articles in all spheres of sciences are published in the journal. Journal is published in **English, German, Polish and Russian.**

Articles are accepted till the 30th day of each month.

Periodicity: 12 issues per year.

Format - A4, color printing

All articles are reviewed

Each author receives one free printed copy of the journal

Free access to the electronic version of journal

Editorial

Editor in chief - Adam Barczuk

Mikołaj Wiśniewski

Szymon Andrzejewski

Dominik Makowski

Paweł Lewandowski

The scientific council

Adam Nowicki (Uniwersytet Warszawski)

Michał Adamczyk (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Peter Cohan (Princeton University)

Mateusz Jabłoński (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Piotr Michalak (Uniwersytet Warszawski)

Jerzy Czarnecki (Uniwersytet Jagielloński)

Kolub Frennen (University of Tübingen)

Bartosz Wysocki (Instytut Stosunków Międzynarodowych)

Patrick O'Connell (Paris IV Sorbonne)

Maciej Kaczmarczyk (Uniwersytet Warszawski)

Dawid Kowalik (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)

Peter Clarkwood (University College London)

Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Redaktor naczelny - Adam Barczuk

1000 kopii.

Wydrukowano w «Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warszawa, Polska»

Wschodnioeuropejskie Czasopismo Naukowe

Aleje Jerozolimskie 85/21, 02-001
Warszawa, Polska

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com/>

Igor Dzedzic (Polska Akademia Nauk)
Alexander Klimek (Polska Akademia Nauk)
Alexander Rogowski (Uniwersytet Jagielloński)
Kehan Schreiner(Hebrew University)
Bartosz Mazurkiewicz (Politechnika Krakowska im. Tadeusza Kościuszki)
Anthony Maverick(Bar-Ilan University)
Mikołaj Żukowski (Uniwersytet Warszawski)
Mateusz Marszałek (Uniwersytet Jagielloński)
Szymon Matysiak (Polska Akademia Nauk)
Michał Niewiadomski (Instytut Stosunków Międzynarodowych)
Editor in chief - Adam Barczuk

1000 copies.

Printed in the "Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland»

East European Scientific Journal

Jerozolimskie 85/21, 02-001 Warsaw, Poland

E-mail: info@eesa-journal.com ,

<http://eesa-journal.com>